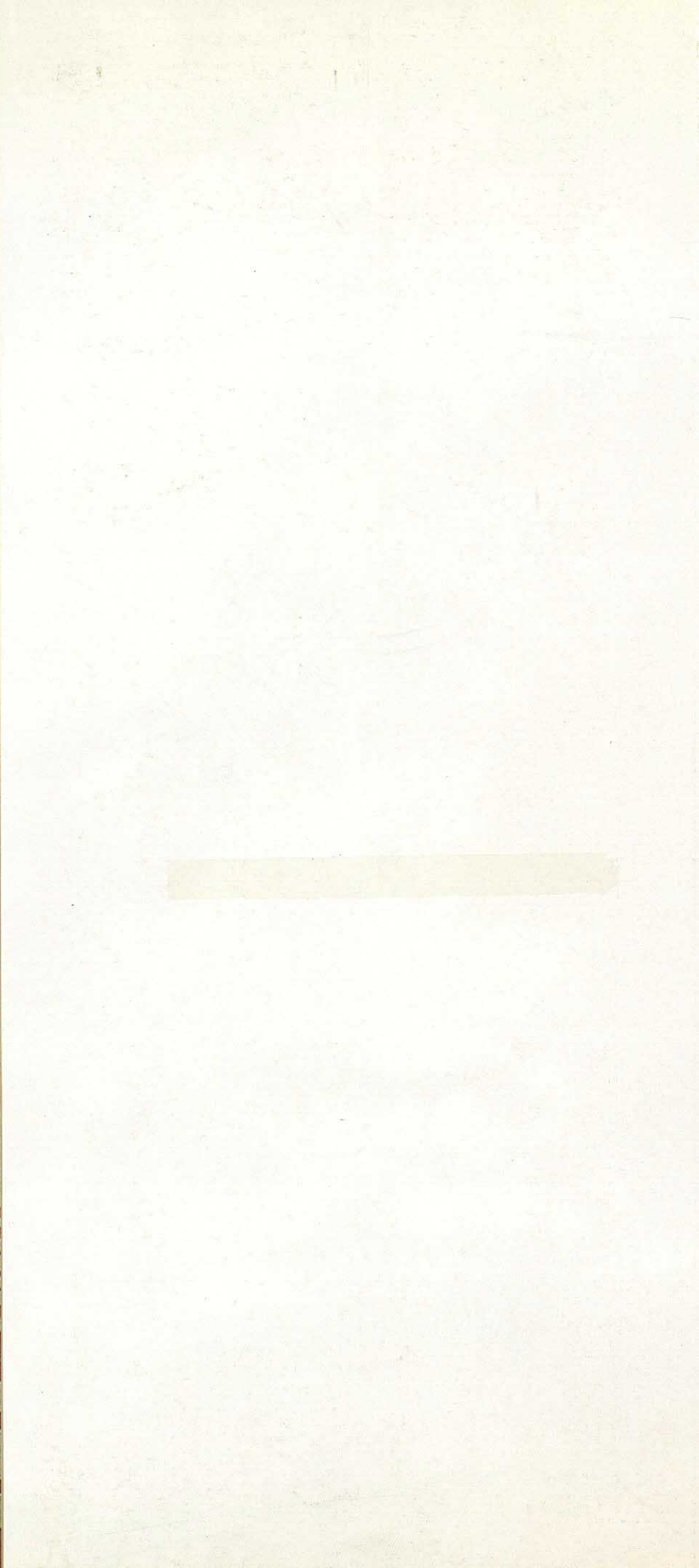

Els Colors de l'Eixample

Ajuntament de Barcelona
Districte de l'Eixample

Ajuntament de Barcelona Districte de l'Eixample

II.Im. Sr. Antoni Marcet i Rocabert

Regidor-President
Districte de l'Eixample

Sr. Ricard Huertas i de Trias

Coordinador de Serveis
Districte de l'Eixample

Sra. Esther García i Samaniego

Cap de la Divisió dels Serveis Tècnics
Districte de l'Eixample

Agraïments

Ferran Ferrer i Viana

Comissionat de l'Ajuntament de Barcelona per al
Paisatge Urbà

J. Manuel Clavillé i Inglés, Arquitecte

Director Tècnic per al Paisatge

Urbà de Barcelona

Àngels Nogué i Solà

Cap de la Divisió de Serveis Personals del
Districte de l'Eixample

Glòria Rull i Sans, Historiadora de l'Art

Arxivera del Districte de l'Eixample

Joan Busquets Clotet, Aparellador

Tècnic de Patrimoni Arquitectònic del
Districte de l'Eixample

Andrés Alastuey Urós, Geòleg

Institut Jaume Almera

Laboratoris d'Akzo Coatings, S.A.

Arxiu Històric del Col.legi d'Arquitectes de Catalunya

i a les següents dependències de
l'Ajuntament de Barcelona:

Servei de Cartografia Automàtica

Arxiu Administratiu

Institut Municipal d'Història

Museu d'Història de la Ciutat

Exposició i Catàleg «Els Colors de l'Eixample»

Direcció

Esther García i Samaniego, Arquitecte

Cap de la Divisió de Serveis Tècnics del Districte de l'Eixample

Projecte i Coordinació

Bel Moretó Navarro, Arquitecte

Patrimoni Arquitectònic del Districte de l'Eixample

Joana Badell i Ros, Arquitecte

Servei d'Obra Nova del Districte de l'Eixample

Xavier Teixidor i Bigas, Arquitecte

«Gabinete del Color»

Equip d'investigació

Joan Casadevall i Serra, Arquitecte

Director de l'Estudi

Joan Ainaud de Lasarte, Historiador de l'Art

Assessor històric-artístic

Joan Canals i Carreras, Colorista

Extracció de mostres i duplicació dels colors

Roser Ferrer i Puigdomènech, Restauradora

Treballs de camp i estudi dels paraments

Mercè Homar i Martí, Arquitecte Tècnic

Coordinació de dades

Teresa Macià i Bigorra, Historiadora de l'Art

Investigació històrica i documental

Montserrat Seluy i Gabarro, Administrativa

Secretariat i arxiu

Xavier Teixidor i Bigas, Arquitecte

Sistematització de la informació

Fotografies

«Gabinete del Color»

Manel Pérez i Puigjané, Fotògraf

Disseny, maquetació i realització

Tirant Lo Negre, S.L.

Muntatge de l'exposició

Constraula, S.A.

Pintures Procolor

Subministrades per:

Barnasik S.A.

Dipòsit Legal nº. B-33.039-93

Barcelona, Novembre de 1993.

Patrocinadors

Projecte del Pla del Color de Barcelona
Pinturas Procolor, Akzo Coatings, S.A.

Exposició «Els Colors de l'Eixample»
Aiguajoc, S.A.

Índex

Presentació

Antoni Marcet i Rocabert	5
Ricard Huertas i de Trias - Esther García i Samaniego	6
Joan Casadevall i Serra	7

Nota Preliminar

Consideracions històriques sobre el color a Barcelona	10
Joan Ainaud de Lasarte	
Evolució Històrica de la tècnica de l'estuc	14
Joan Casadevall i Serra	

Estudi Cromàtic de les Façanes

Equip d'investigació

Combinacions Cromàtiques

Equip d'investigació

Recomanacions Generals

Equip d'investigació

L'Eixample és el centre, el cor de la ciutat, des d'on es crea una dinàmica econòmica i on conflueixen els ciutadans d'arreu de Barcelona.

En aquesta imatge que l'Eixample s'ha anat guanyant, hi juga un paper important la seva arquitectura. El modernisme de l'Eixample ha fet conèixer Barcelona arreu del món. És en aquest sentit que se situa aquest Estudi Cromàtic de les nostres façanes, una eina bàsica per a la recuperació del paisatge urbà amb criteris seriosos i científics.

Us convido, doncs, a fer un passeig per aquestes pàgines plenes de color.

Vull agrair des d'aquí la tasca realitzada a tots els tècnics que d'una o altra manera, des de l'Ajuntament o des de fora, han col·laborat en l'Estudi Cromàtic de les façanes de l'Eixample que avui presentem. Igualment, faig extensiu el meu agraïment a les empreses del sector privat que han fet possible la concreció d'aquest projecte.

Antoni Marcet i Rocabert
Regidor-President
Districte de l'Eixample

Arribar al nivell de sofisticació del servei públic que ens proporciona l'aplicació d'un Estudi Cromàtic com el que ara presentem ha requerit un procés complex, tant pel que fa a les competències del Districte com pel que fa a la protecció del patrimoni arquitectònic.

L'aprovació de les ordenances de l'Eixample i de la Publicitat i l'edició documentada del Catàleg del Patrimoni Arquitectònic, durant els anys 1985 al 1987, foren el punt d'arrencada de l'extraordinari impuls de rehabilitació d'edificis i de restauració de façanes que hem viscut a l'Eixample en els darrers sis anys. Propiciada amb eficàcia per la Campanya per a la Millora del Paisatge Urbà, l'activitat restauradora ha estat especialment vistosa en el nostre Districte, depassant el nombre de 1.300 façanes restaurades íntegrament. L'estudi dels colors originals, emmarcat dins del Projecte del Pla del Color, ha estat molt significatiu durant aquests anys a l'hora d'agilitzar i augmentar el nivell de qualitat de les intervencions.

Paral·lelament, els successius decrets de descentralització de la gestió municipal han acabat posant la rehabilitació d'edificis en mans del Districte. Aixó és especialment delicat i compromès en el nostre cas, ja que la major part de l'Eixample està catalogada com a Sector de Conservació.

En aquest sentit, l'Estudi Cromàtic està essent també realment útil, doncs per arribar a les seves conclusions cromàtiques realitza prèviament una anàlisi històrico-documental i de materials amb entitat pròpia. Efectivament, el banc de dades què ara disposem, fruit de l'anàlisi de 5.285 edificis, ens il·lumina tant pel que fa a l'evolució històrica de l'Eixample des de 1860, com en el coneixement aprofundit de les tècniques constructives utilitzades.

D'entre les conclusions, destaquen el tema dels estucats tradicionals, i també la dada estadística, per a alguns insòlita, que el que anomenem «edificis modernistes», protagonistes indiscutibles del sector, només constitueix el 13% del parc de l'edificació. Caldrà doncs, a partir d'ara, reflexionar sobre la decisiva importància que pren l'arquitectura «de mestre d'obres» en la configuració del conjunt de l'Eixample com a paisatge característic del centre de Barcelona.

Per tots aquests motius, ens omlpe de satisfacció la presentació pública dels criteris i estudis en què es basa una part del servei d'assessorament tècnic i de recolzament personalitzat que volem oferir al ciutadà des del nostre Districte.

Esperem que, entre tots, puguem anar avançant en aquesta línia de servei i de col·laboració en benefici de la ciutat.

Ricard Huertas i de Trias

Coordinador de Serveis

Districte de l'Eixample

Esther García i Samaniego

Cap de la Divisió de Serveis Tècnics

Districte de l'Eixample

El 1986 es van engegar a Barcelona un seguit d'iniciatives encaminades al control i la millora del paisatge de la Ciutat.

L'aprovació de l'Ordenança de Rehabilitació i Millora de l'Eixample, l'Ordenança d'Instal·lacions i Activitats Publicitàries, els Plans Especials de Protecció dels Nuclis Històrics, i sobretot la Campanya per a la Millora del Paisatge Urbà van significar un canvi d'orientació en les intervencions tant públiques com privades.

L'augment de les actuacions de restauració va posar de manifest la manca de criteris clars en el tractament de la seva problemàtica específica, i es veié la necessitat de donar-hi resposta mitjançant un procés d'investigació aplicada que s'anomenà, "Projecte del pla del Color de Barcelona", que fou patrocinat íntegrament per "Pinturas Procolor" del grup "Akzo", amb un cost de 115 milions.

El Projecte fou plantejat com una eina de sensibilització respecte de la importància del color com a element definidor del paisatge urbà; i sobretot, per disposar de pautes per orientar les operacions de restauració que s'estaven duent a terme.

L'Estudi del Color de les Àrees Històriques fou el tronc central del Pla del Color, i dedicà bona part dels seus esforços al coneixement del cromatisme de l'Eixample, el sector més representatiu de la Ciutat i, alhora, el que més operacions d'intervenció generava. Més tard es va abordar l'estudi cromàtic de Ciutat Vella i els nuclis històrics d'Horta i Sant Andreu, la primera com a precedent de l'Eixample, i els segons com a sectors urbans diferenciats.

S'encarregà del seu desenvolupament un equip pluridisciplinar que, durant dos anys, tractà de desentrallar els patrons cromàtics que havien presidit la creació i el desenvolupament d'aquest vast i heterogeni conjunt d'edificis que avui constitueix el centre de Barcelona.

Des del mateix moment de l'inici de la investigació, es va actuar en estreta col·laboració tant amb la «Campanya per a la millora del Paisatge Urbà», com amb els tècnics de «Patrimoni», fent el seguiment de les operacions de restauració en curs i donant una operativitat efectiva als treballs, cosa que ha representat fins avui l'assessorament de prop de 600 obres de restauració en el Districte.

L'estudi que ara es presenta pretén ésser alhora rigorós, realista i operatiu.

Rigorós per l'esforç en la datació, catalogació i anàlisi dels edificis i el context històric en que foren construïts.

Realista en l'avaluació de les possibilitats i mitjans disponibles en els processos de restauració habituals.

Operatiu en el plantejament de les cartes de colors, la selecció dels tons i els productes aconsellats per a la recuperació d'un cromatisme coherent amb l'edifici i compatible amb els recursos abocats en la intervenció.

No podem pretendre de rescatar els colors originals amb repintats artificiosos, ni retornar l'edifici a la seva joventut. El pas del temps ha de quedar imprès en la façana, però hem d'evidenciar-lo amb dignitat.

A continuació hem intentat exposar al públic els criteris que creiem que haurien de primar per a l'anàlisi dels edificis i les propostes cromàtiques que ens han semblat coherents per a preservar tant el caràcter propi de les façanes originals com l'entorn urbà que avui hem heretat.

Joan Casadevall Serra
Arquitecte, Director de l'Estudi.

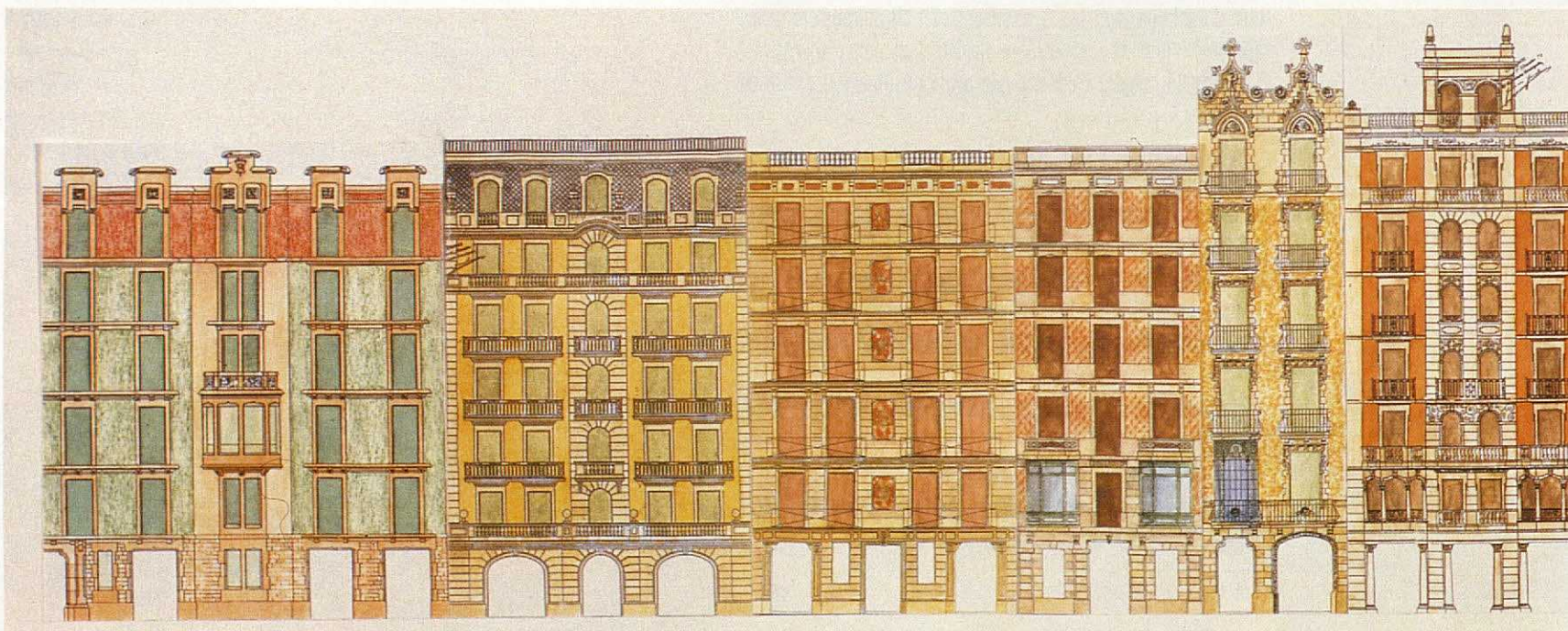
NOTA PRELIMINAR

L'Estudi Cromàtic de les façanes de l'Eixample forma part de la monografia 4 del Projecte del Pla del Color de Barcelona, que és un programa d'investigació de caràcter científic, tecnològic i cultural, aplicat a la conservació i millora del paisatge urbà de Barcelona. S'estructura en tres programes sectorials. La metodologia aplicada ha permès articular la participació en els treballs de set institucions professionals, culturals i acadèmiques, més dos equips pluridisciplinars constituïts a l'efecte.

El Projecte del Pla del Color ha estat patrocinat per Pintures Procolor i en el seu Consell Rector hi són representades l'Àrea d'Urbanisme i la Campanya per a la Millora del Paisatge Urbà, de l'Ajuntament de Barcelona, el patrocinador i, com a assessors, la Universitat, els Col·legis Professionals i els Gremis implicats, així com altres institucions ciutadanes interessades en el tema.

El Programa A, anomenat «Estudi cromàtic per a les façanes de Barcelona», consta de les següents monografies:

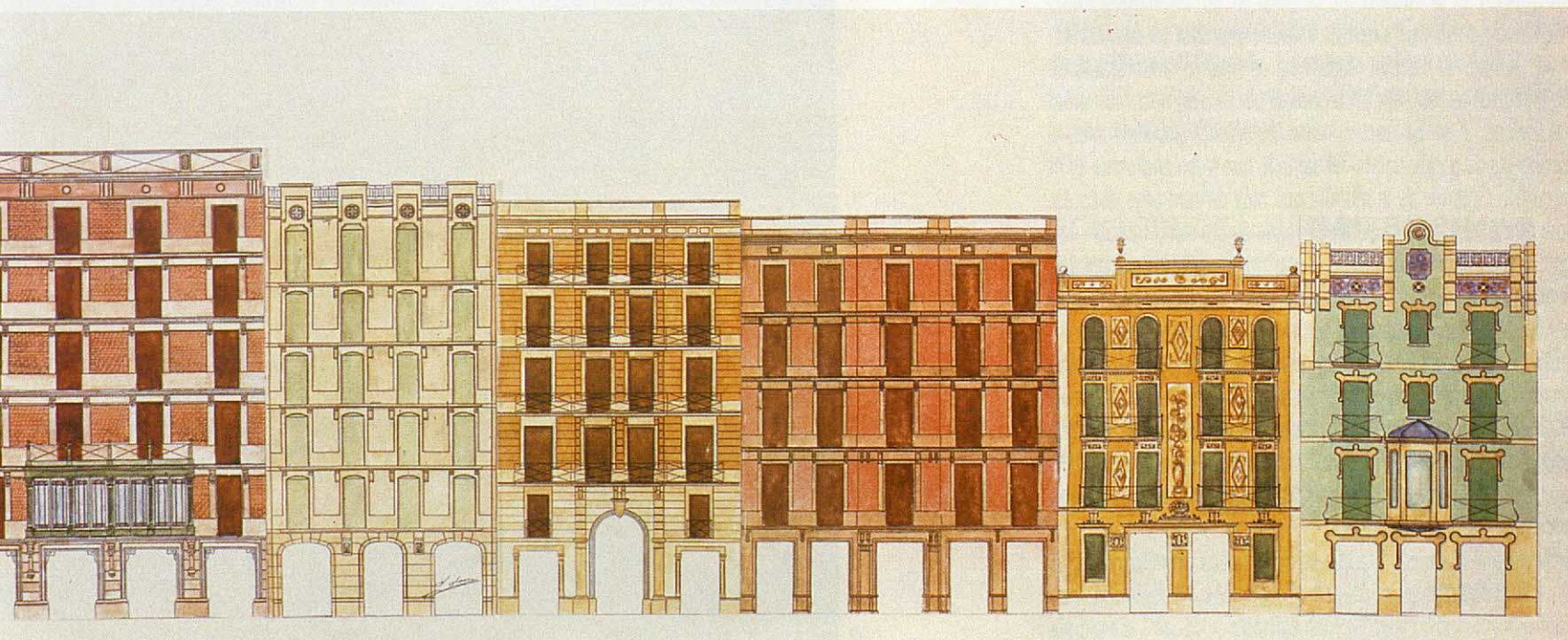
1. «El color i la restauració a Europa», desenvolupada per la Fundació Sikkens.
2. «Tipologies compositives i harmonia cromàtica de les façanes de Barcelona», encarregada al Col·legi d'Arquitectes de Catalunya.
3. «Les tècniques de revestiments continus en l'aplicació del color i els seus suports en les façanes de Barcelona», pel Col·legi d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics de Barcelona.
- 3 bis. «Experiències actuals de les tècniques de restauració del color a les façanes de Barcelona», pel Col·legi d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics de Barcelona.
4. Estudi cromàtic de les àrees històriques de Barcelona, «Els colors de Barcelona», dut a terme per Joan Casadevall i Serra.
5. «L'art i el color de la ciutat de Barcelona», per la Fundació Amatller d'Art Hispànic.
6. La restauració i l'estudi del color de les façanes de La Rambla, «Els colors de La Rambla», per Josep Emili Hernández-Cros.

El Programa B (monografia 7) s'anomena «Àrees de baixa qualitat paisatgística», redactat per la Universitat Politècnica de Catalunya, i el Programa C (monografia 8), amb el títol de «El color dels objectes de l'espai urbà», es deu a l'Escola de Disseny Eina.

La metodologia del Projecte del Pla del Color de Barcelona va ser redactada pels arquitectes J. Manuel Clavell i Inglés, Director Tècnic de la Campanya per a la Millora del Paisatge Urbà; Joan Rovira i Casajuana, Cap de la Unitat de Protecció del Patrimoni Monumental i Històric, i Lluís Archilla i Terol, tècnic de l'esmentada Campanya, tots ells de l'Ajuntament de Barcelona.

La tonalitat dels colors pot presentar les desviacions pròpies del procés de reproducció utilitzat.

CONSIDERACIONS HISTÒRIQUES SOBRE EL COLOR A BARCELONA

Abans de tractar més detalladament els períodes estilístics que podem identificar a l'Eixample, resumirem en grans blocs el que fou l'arquitectura anterior, referint-nos sempre, per bé que no exclusivament, als escassos edificis conservats destinats a habitatge.

CONSTRUCCIONS ROMANES.

El període romà (a partir del segle I) és el primer que ha deixat a Barcelona rastres visibles en superfície, ja que l'anterior arquitectura dels poblats ibèrics solament és identificable en excavació.

El material bàsic de les construccions romanes fou la pedra de Montjuïc, per bé que no podem excloure el marbre, no solament en làpides sino en sepulcres monumentals, dels que s'han conservat fragments a Sant Pau del Camp, i, no lluny de Barcelona, a Mataró, en aquesta ciutat segons el mateix model dels exemplars barcelonins de pedra.

Les dues construccions principals, els temples i els aqüeductes, són de pedra, amb aparell gran o petit. Dels aqüeductes, hi ha quatre arcs visibles al carrer de Duran i Bas, i dos d'incorporats a la torre Est de l'antic portal de la Plaça Nova. El mateix s'esdevé amb el recinte de muralles del segle III, amb més de quaranta torres, la majoria de sortint rectangular, conservades en gran part fins que, al segle XIII, el recinte perdé l'ús inicial de fortificació i fou reutilitzat com a habitatge.

L'existència d'estucats exteriors es pot comprovar en dos indrets: en les tombes de l'actual plaça Villa de Madrid, amb túmuls de reble estucat de vermell, protegits per un recobriment molt antic d'al·luvions, i en un cert nombre d'elements arquitectònics o escultòrics de pedra, datats del segle II, que foren englobats en el morter de l'interior de la muralla poc més de cent anys després. Com que sovint la pedra de Montjuïc és de gra molt irregular, fou recoberta d'estuc blanc imitant el marbre. En el cas d'una estatueta de personatge togat de la qual no se'n conserva el cap, encara eren perceptibles restes abundants de color groc o rosat que acolorien l'estuc. En els murs de les cases només es conserven estucats de la cara interior, però l'exterior devia seguir la mateixa gama. A més de diversos exemples barcelonins, recordarem els d'una casa de l'indret anomenat La Torre Vella, a Badalona, on predominen l'ocre groc, el vermell i el gris, cromatisme que persistirà a Barcelona durant molts segles.

1.- Muralla Romana. Carrer Sant Simplicí, 2-6
2.- Encintat prebarroc. Carrer Abaixadors, 14
3.- Esgrafiàl barroc. Carrer Sant Pere més Alt, 1

EDIFICIS MEDIEVALS (fins als inicis del segle XVI)

Dins el període preromànic i romànic, la majoria de les construccions conservades foren d'ús religiós (Sant Pere de Puelles, Catedral), de pedra de Montjuïc, però també hi devia haver habitatges, amb un tipus decoratiu de talla a bisell o aresta, des d'un model molt antic (capitell en una casa del carrer de l'Oli) fins a les finestres del carrer de Basea o del carrer de Montcada. Sabem que, excepcionalment, fou emprat el marbre blanc importat (recuperat en part de monuments romans), com a la porta de la catedral romànica, ara en el pas de la catedral gòtica al claustre, o també a Santa Maria del Mar (capitell romànic) o al claustre de l'antic hospital de Sant Nicolau, rebrotats en el lloc on després fou edificat el convent dels Franciscans, vora la plaça de Medinaceli.

A les cases dels carrers de Montcada i de Duran i Bas, les parets mitgeres, de tàpia de tres pams de gruix, van tenir una rica decoració interior polícroma, però l'exterior s'ha perdut. En dos casos (palau Aguilar i Castellet), de finals de segle XIII, els paraments exteriors de tàpia tenien un acabat exterior de calç amb relleus geomètrics molt senzills.

En el període gòtic, iniciat a mitjans del segle XIII, els elements monumentals de pedra de Montjuïc seguiren el repertori gòtic general a Europa, amb la particularitat de barrejar-se, en el XVI, amb altres en què s'imposà progressivament el Renaixement. No hi ha mostres detectables de color. Els arrebossats imiten la pedra, a vegades són llisos i altres vegades veiem un encintat a base de morter en una retícula rectangular de la qual devia haver-hi precedents en el període romànic. L'acció de la intempèrie i, en general, la contaminació, fan difícil quan no impossible una datació dels elements cromàtics als exteriors. A la base de les Fonts Baptismals de la Catedral de Barcelona hi trobem una combinació de materials (marbre roig de Vilafranca de Conflent, marbre blanc de Gènova). A l'exterior del mateix edifici, en el segle XIV (portada de Sant Iu) hi trobem una combinació de marbre blanc i pedra de Montjuïc.

EDIFICIS DEL RENAIXEMENT (segle XVI)

Això mateix podem dir dels edificis del segle XVI, de parament de pedra de Montjuïc o de reble encintat. El canvi ens el dona generalment, només, l'ús d'elements arquitectònics estilísticament nous, és a dir, el retorn al repertori romà passat per Itàlia o per França, per exemple, les pilastres de la porta de l'església de Sant Miquel, ara a la Mercè, o les de la Casa de l'Ardiaca.

Excepcionalment, apareix l'ús de nous materials que proporcionen un caràcter luxós. En el palau de la Generalitat (columnes afegides al Pati Gòtic o pòrtics del Pati dels Tarongers) hi trobem

el marbre roig de Tortosa, i a la façana de la plaça de Sant Jaume, al costat de la pedra de Montjuïc, hi trobem el marbre blanc i el vetejat negre importat de Tarragona o d'altres indrets.

Els mateixos materials els retrobem també als paviments del Saló de Sant Jordi del mateix edifici.

Al segle XVII, l'arquitectura de tradició clàssica segueix emprant idèntics materials. Les columnes senzilles són de pedra de Montjuïc, i les més luxoses (claustre de la Mercè), de marbre negre.

EDIFICIS DEL BARROC I DEL ROCOCÓ (segles XVII-XVIII)

La gran novetat, si més no pel que fa als edificis conservats, és la gran abundància dels esgrafiats, que continuen durant la major part del neoclassicisme.

Durant el Rococó, equivalent sobretot a allò que a França serien els estils Lluís XIV, Lluís XV i Lluís XVI, predominen els esgrafiats amb figures dins o fora de medallons elíptics. L'extens repertori conegut permet d'establir gradacions que van de l'art popular fins al més refinat.

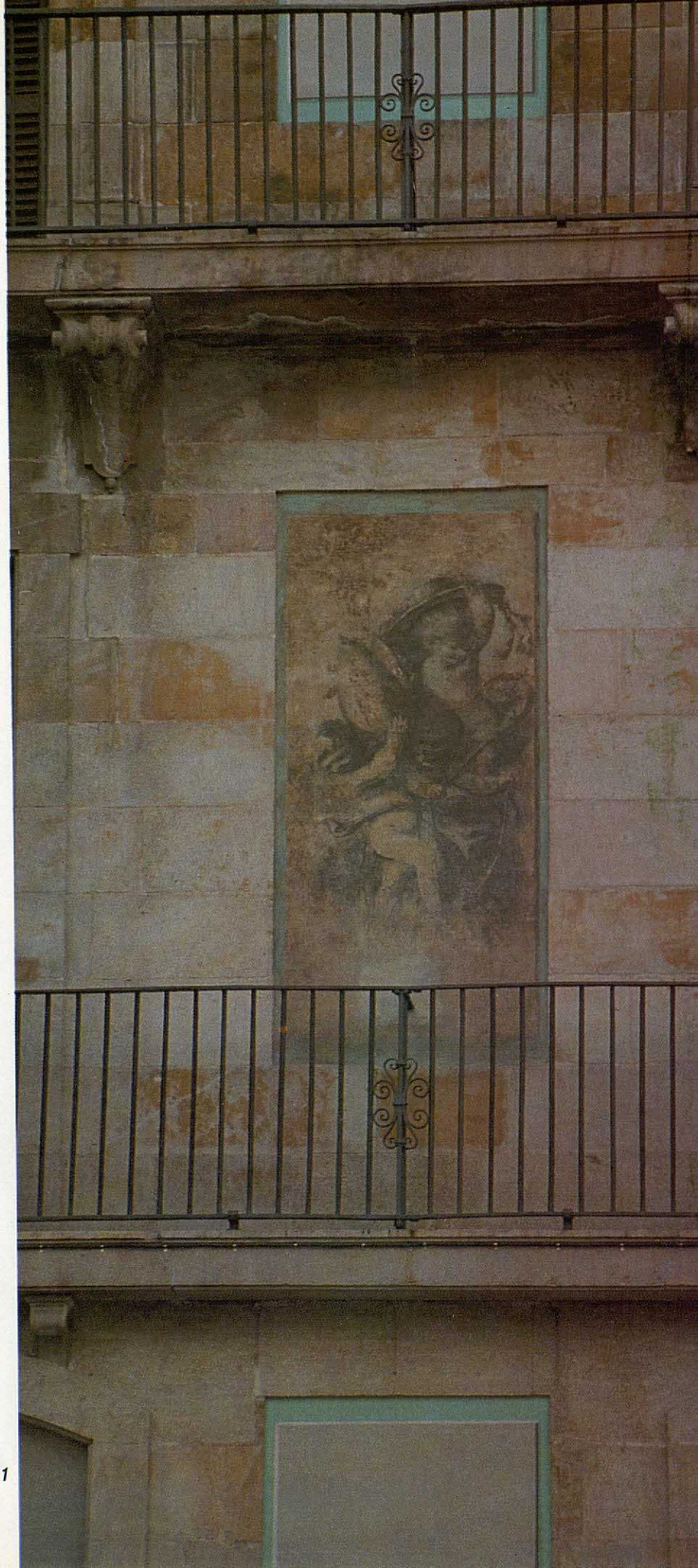
En general, els fons de base són de tons terrosos, ocres o vermellinosos, mentre que l'estucat de superfície sol ésser blanc. Els dibuixos de passants dels mestres dauradors i dels argenters de Barcelona ens donen un valuós terme de comparació per establir el curs de l'evolució dels estils. Les dificultats de conservació han ocasionat la pèrdua d'elements policroms de ceràmica esmaltada, com ara els sotabalcons de ferro, el revestiment d'un temple del jardí d'una casa del carrer de Verdaguier i Callís, i, ja fora de Barcelona però produïts segurament a la ciutat els grans plafons datats el 1710 de la font de la Casa de les Monges, d'Alella.

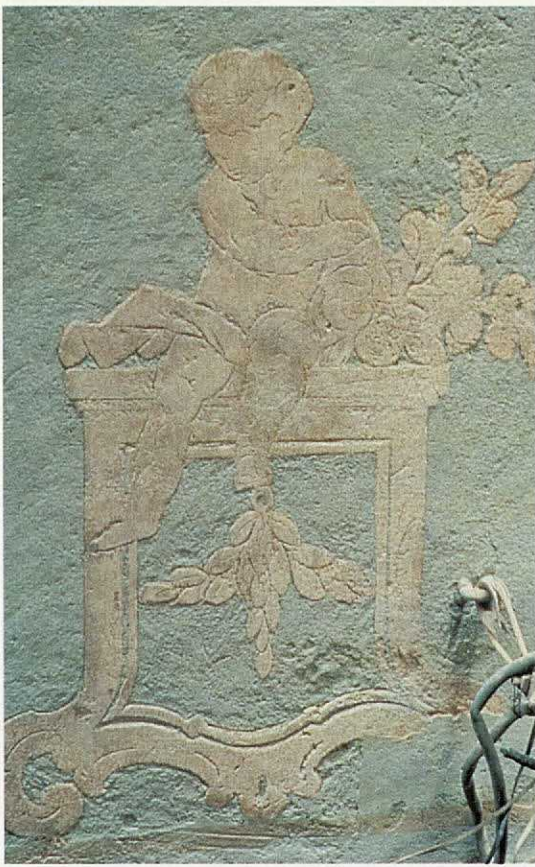
No podem deixar de fer esment del barri de la Barceloneta, un conjunt unitari de més de 600 cases, projectat per l'enginyer militar Cermeño, uniformement acabat amb una acurada decoració pictòrica i una singular combinació de vermells, blaus i verds.

EDIFICIS DEL NEOCLASSICISME (segle XVIII fins als inicis del XIX)

Els esgrafiats empen ara els temes clàssics, principalment trets de l'arquitectura toscana (Vignola, etc) tant a les façanes dels edificis urbans com en els de la perifèria (Casa Glòria, Can Raspall, etc). En els exemples més reeixits les figures es destaquen sobre fons verds, com al carrer Correu Vell, blaus, com les del carrer de Canvis Vells, o vermells, com a la Rambla 110.

Hi hagué també revestiments policroms. Per bé que la majoria es deuen haver perdut, n'hi ha una mostra excel·lent, amb columnes

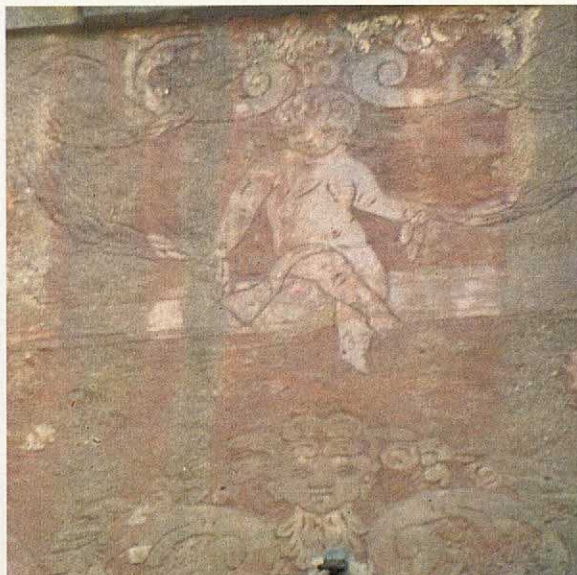
2

o pilastres amb predomini del color verd fosc, en el pati del jardí interior del Palau del Baró de Castellet, al carrer de Montcada, i n'hi ha també al jardí del Palau Requesens (ara seu de l'Acadèmia de Bones Lletres), o al palau del Bisbe, recentment restaurat, i també hi ha altres exemples més modestos, com ara un edifici d'habitatges al carrer Moles num. 12.

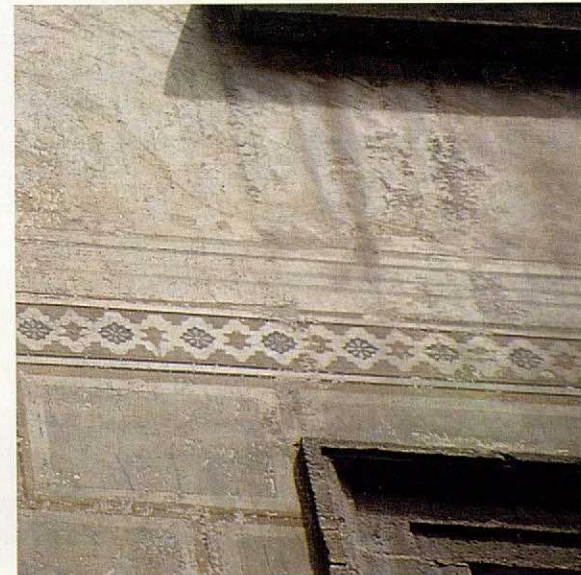
La importància dels esgrafiadors i estucadors, a partir del segle XVIII, devia establir la base de la decoració cromàtica i plàstica de les façanes barcelonines de la reforma interior de la Barcelona Vella, on progressivament deixen pas als relleus aplicats de ceràmica que, combinats amb plafons marbrejats d'estuc enllustrat, foren tan importants en el període romàntic.

L'establiment d'una primera Escola d'Arquitectura a la Llotja de Barcelona l'any 1817 devia condicionar com a font d'inspiració aquell edifici, que s'imposava permanentment com a model visual i estètic dels estudiants. Això ajuda a comprendre la importància del factor neoclàssic en gran part de l'arquitectura barcelonina fins després del 1850.

Joan Ainaud de Lasarte

3

4

- 1.- Decoració pictòrica. Palau del Bisbe. Pl. Nova, 1
- 2.- Esgrafiats LLuís XVI. Carrer Correu Vell, 5
- 3.- Esgrafiats LLuís XVI. La Rambla, 110
- 4.- Planxat al foc. Carrer Joaquim Costa, 20

EVOLUCIÓ HISTÒRICA DE LA TÈCNICA DE L'ESTUC

L'origen de l'utilització dels revestiments amorfs, com és el cas de l'estuc, és tan antic com les primeres construccions. Ja els babilonis i els egipcis utilitzaven recobriments amb quelcom més que el simple fang, els primers amb materials bituminosos, i els segons, amb guixos. També es troben exemples en algunes cultures precolombines amb reguixats de calç damunt la pedra, per enriquir l'ornamentació.

Els romans aprengueren l'ús de la calç dels grecs, però foren ells qui més desenvoluparen la tècnica. Vitruvi ens descriu perfectament les característiques dels materials, la posada en obra i la varietat d'acabats. Els estucs lliscats i enllustrats foren un recurs molt utilitzat com a revestiment alternatiu als costosos marbres o per a decoracions al fresc.

Sense el nivell d'acabat dels romans, la pintura al fresc i els esgrafiats són també presents en l'arquitectura romànica. Els morters són molt durs i les capes gruixudes, degut a la sorra escollida, la bona calç i la cura en la posada en obra. La tècnica es perd més tard i s'utilitzen revestiments de capes fines de calç.

En el món islàmic dominava l'art de l'ornamentació amb relleus tot utilitzant morters de guix o bastards, tradició que els àrabs escamparen per la península. Els esgrafiats segovians en són un bon exemple i, tot i que amb diferents materials (calç segoviana especialment hidràulica en lloc de guix), continuaren els motius geomètrics de la llaceraia àrab. Aquests esgrafiats ja presenten un tall a bisell, però no un acolorit del morter, que es pinta posteriorment al fresc o en sec. En trobem exemples en alguns edificis medievals de Toledo.

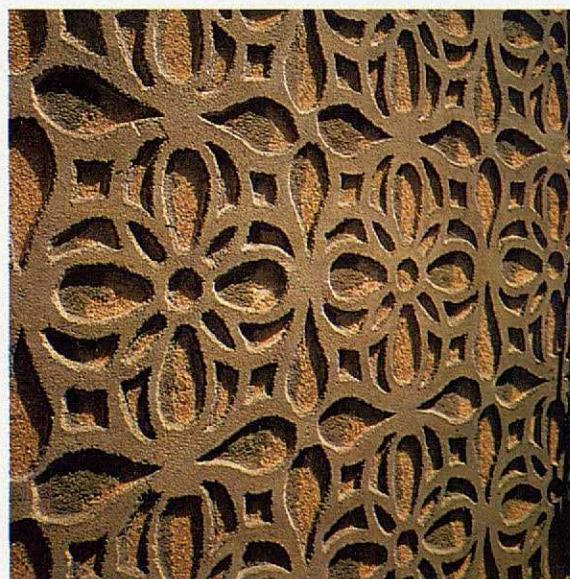
A la resta d'Europa no és fins al Renaixement italià que, amb el redescobriments de les ruïnes romanes i els tractats d'Alberti o Palladio, torna l'interès pels estucs i la recuperació de la tècnica. En el segle XV l'arrebossat italià és d'una sola capa, però en el XVI ja se'n donen dues, afegint-hi el totxo triturat en l'arrebossat i el gra de marbre en l'acabat.

Al segle XV l'esgrafiats és encara primitiu. Consistia en tenyir l'arrebossat de negre perquè ressaltés millor el dibuix en rascar l'emblanquinat (pintat en diverses passades de calç i aigua) posat al damunt. Aquesta tècnica feu que l'esgrafiats es confongués amb una pintura. Fins el segle XVI no es substitueix l'emblanquinat per una fina capa de calç amarada (emblanquat).

En el segle XVII la tècnica de l'esgrafiats s'utilitza molt en l'ornamentació barroca, introduint-se també a Catalunya. Ramon Nonat Comas

1

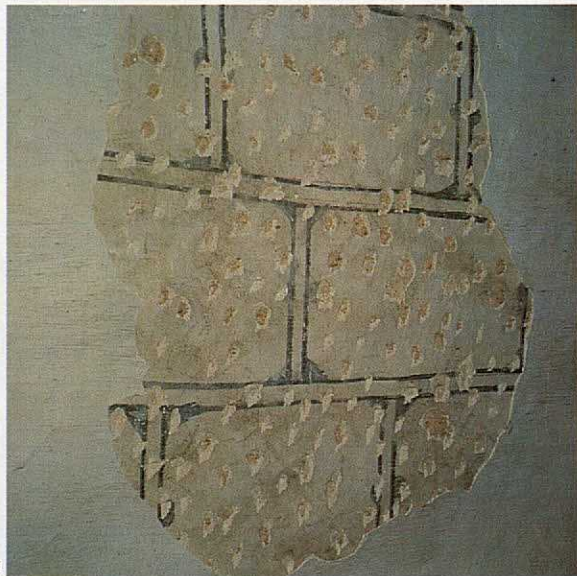

2

3

- 1.- Llacieries àrabs. Mesquita Córdoba
- 2.- Esgrafiats Mudejar. Segovia
- 3.- Esgrafiats renaixentistes. Florència
- 4.- Estuc tardiu medieval. Monestir de Pedralbes. Barcelona

4

ens parla del frare pintor català Joaquim Juncosa i Donadel que anà a Roma al voltants del 1660, i aprengué i importà la tècnica italiana de l'esgrafiats en blanc i negre. Creure que un sol home, per espavilat que fos, introduís una tècnica tan estesa a casa nostra seria precipitat, però sí que marca una fita important donada la vàlua i el prestigi que assolí la seva obra.

És en el segle XVIII quan els esgrafiats catalans arriben al seu esplendor (Poblet, Santes Creus, la Casa dels Velers a Barcelona, etc.). Tornem a trobar motius semblants en la decoració barroca castellana, però mentre que allà més tard es perden, a casa nostra continuen utilitzant-se fins ben entrat el segle XIX.

Qui eren els artífexs d'aquells motius ornamentals, dibuixats amb tanta cura? L'autor ja citat ens parla extensament dels conflictes de competències entre dauradors, estofadors, esgrafiadors, encarnadors i pintors des del segle XV. El cert és que els cartons els dissenyaven dibuixants i que els esgrafiadors es limitaven a estergir i reproduir els motius, tot distribuint-los i repartint-los segons permetés el parament.

A mitjans del segle XVIII canvià el gust, passant de les bigarrades formes i del to càlid de l'or a les més rígides i a la freda lluentor del marbre. L'il·lustració impulsà la creació d'Acadèmies de Belles Arts a tot Europa, les quals promogueren el Neoclassicisme.

El 1752 es fundà a Madrid la «Real Academia de Bellas Artes de San Fernando». A Barcelona, l'any 1775, comencen a Llotja, depenent de la Junta de Comerç, lliçons públiques i gratuïtes de dibuix, pintura i escultura.

Les Acadèmies impulsaven un tipus de coneixement teòric-pràctic, antagònic al que s'havia donat durant segles fruit de la relació mestre-aprenent. Això no significarà un rebuig total del món artesanal, però sí un canvi en els gustos i en les tècniques a emprar. Els esgrafiats donaran pas als estucs enllustrats que imiten el marbre, més propis del model clàssic.

L'any 1792 es realitza un curs a la «Real Academia de San Fernando» per a l'ensenyament de l'«artefacto del Estuco», al qual assisteixen 108 alumnes (cap d'ells català) de totes les disciplines i províncies.

L'exemple és prou significatiu i il·lustra tota la gènesi que es produí a l'Acadèmia entorn del tema dels artesans, les tècniques i els materials. Les cartes i documents consultats ens permeten reconstruir aquells fets.

- 1763: El canonge Ramon Pasqual Diez «Racionero de la Catedral de Ciudad Rodrigo», començà a assajar amb estucs tot imitant el marbre després d'haver estat observant els artesans italians en la decoració del retaule del Seminari de «San Cayetano», a la seva mateixa diòcesi.

- 1777: El 25 de novembre, Carles III expedeix una Reial Ordre que prohibia la construcció de retaules de fusta, i obligava a substituir-los pels de jaspis, marbres o estuc. El motiu aparent era l'escasetat de fusta i el perill d'incendis; l'intrínsec, el canvi de gust imposat des de l'Acadèmia. El cinc de desembre (no trigà gaire) l'inquiet canonge envià una carta a l' Acadèmia oferint els seus serveis.

«... En este País Señor, puedo asegurar nadie sabe hacer más que jo... con Estuco Señor, se puede adornar los gabinetes, las habitaciones, iglesias y quanto hay, se imitan todos los jaspes dándoles todo su lustre de los colores se pida.»

A Pasqual Diez també el preocupava el preu tan elevat que imposaven els italians per fer gala de les seves arts i el secretisme, típicament artesà, dels que coneixen tècniques o fórmules pròpies. Afirmava que es podia fer el mateix però més bé de preu.

«... para que el público se aproveche de el por ser muy fácil y de poco coste...»

- 1785: La Reial impremta de Madrid publicà el «Arte de hacer el Estuco Jaspeado» d'en Ramon Pasqual Diez. Es tracta d'un curiós manual en el qual Pasqual Diez aboca tot el seu entusiasme i coneixements sobre l'estuc. Aquest és composava d'una pasta de guix, cola animal i pigments minerals que, aplicada directament sobre l'obra, és podia polir tot imitant els efectes jaspejats.

- 1792: Després de 15 anys d'espera, l'Acadèmia accedeix que es realitzi el curs durant els tres mesos de vacances. Aquest va ser un èxit, no tan sols per l'assistència sinó també, per l'interès que desvetllà el tema.

«... a poco tiempo me vi rodeado de jóvenes aplicados, de sujetos de todas clases, y de otra multitud de gentes que de todas partes acudían a instruirse. La aplicación y calidad de los Discípulos...»

- 1796: Els estucadors catalans Jaume Esteve, pare i fill, naturals de Barcelona, envien unes mostres a l'Acadèmia d'una «piedra artificial» que havien inventat per tal d'obtenir el certificat de bondat.

- 1817: El fill, Esteve, tornà a intercedir i a enviar més mostres. El químic de l'Acadèmia, després d'analitzar-les, informa:

«...es un compuesto de sulfato de cal (yeso) muy puro, agua de cola y colores bien metálicos o vegetales.»

L'acadèmia refusa l'invent, però animà els estucadors a proseguir amb els treballs. Després de moltes reclamacions dels catalans argumentat que era «piedra artificial» i que no portava guix, un acadèmic de Barcelona els avalà i certifica que havia vist un retaule del Claustre de la Catedral de Barcelona, fet feia 25 anys pels Esteve, i que realment estava en perfecte estat, tot i estar instal·lat en un exterior. Finalment, l'Acadèmia dictaminà:

«...la Junta particular de Comercio auxilie a D. Jaime Esteve según lo permita el estado de sus fondos.»

T.O. de 2 de Julio

de 1796.

ARCHIVO
BIBLIOTECA
33-5/1

Los S^{res} Jayme Esteve,
padre e hijo, naturales y
vecinos de Barcelona, han
inventado una composicion de
marmol artificial, de bastante
dureza y solidez, y nada expuesta
a deteriorarse con la humedad,
etc.
Desean que la R^{al} Academia
de Sta Fernando, examine esta
composicion, y les de un
Certificado de la bondad de
ella, segun el juicio y forme.

2

- 1.- Esgrafiado barroco. Barcelona. Foto Arxiu Mas.
- 2.- Solicitud dels estucadors Esteve de Barcelona, per tal que l'acadèmia lliuri un certificat d'idoneïtat tècnica de llurs estucs. Reial Acadèmia de San Fernando. Madrid. 1796.
- 3.- Estuc planxat al foc. Monestir de Pedralbes. Barcelona

3

- 1833: Un «estucista de Cámara» de Madrid torna a oferir a la Institució els seus serveis; aquesta respon:

«...hace 50 años, hubiera sido muy oportuno la enseñanza que propone, pero en el día está ya demasiado vulgarizada».

Aquesta cronologia reflecteix la situació dels estucats d'aleshores, i permet avançar algunes conclusions:

- L'important paper de les Acadèmies en el control de les arts i en el seu ensenyament.
- Castellans i catalans feien el mateix estuc però amb diferents materials: guix els primers i calç els segons.
- La tècnica de la imitació a marbre venia dels italians.
- Ja s'analtzaven mostres d'una manera sistemàtica i científica.

El fet que el manual d'en Pasqual Diez fos trobat l'any 1932 a Quito demostra la difusió d'aquella tècnica i, com deiem al començament, un gust per l'ornamentació amb estuc a l'Amèrica Llatina, per bé que era més propi d'aquelles terres el daurat i la policromia que l'uniformitat del marbre.

A l'inici del XIX, quelcom semblant passava amb les façanes a Catalunya, trobant-se més exemples d'esgrafiats que no pas d'estucs imitant marbre. No és fins el segon terç del segle que trobem a Barcelona expedients de mestres d'obres projectats per ser estucats imitant marbres molt vetejats. Això no sembla estar d'acord amb la carta de quatre colors terrosos de Mas i Vila, aprovada per l'Ajuntament l'any 1833. De fet, eren els projectistes els qui dissenyaven, pensant en textures i colors, tot i que l'ensenyament pràctic no fos tan complet com l'irrepetit curs d'en Pasqual Diez. Les lliçons de Leandre Serrallach, dels cursos 1873 a 1875 a la Llotja, inclouïen els estucs, per bé que s'impartissin en les darreres lliçons i amb alguns equívocs. També la bibliografia d'aleshores cononia estucs de guix amb acabats propis de la calç, i a l'inrevés.

Amb el Modernisme i el concepte d'art total, es recupera la tradició dels esgrafiats, tot cercant nous motius ornamentals, noves tècniques i nous colors. El cromatisme decau en el Noucentisme, però el Funcionalisme torna a valorar el pla, els estucs llisos i els colors primaris. Això es perd més tard i tant l'ensenyament com la projectació es realitzen ja en blanc i negre.

La relació artista-artesà poques vegades ha estat agermanada des de la desaparició de l'aprenentatge gremial. Això va provocar un distancament paulatí, més agreujat en els nostres dies, entre l'arquitecte i les tècniques artesanals, per bé que l'actual puixança del «disseny» sembla haver invertit aquesta tendència.

Joan Casadevall Serra

METODOLOGIA

El treball parteix d'un recorregut sistemàtic, tot elaborant una fitxa de treball que permet catalogar les característiques essencials dels 4435 edificis del Sector de Conservació de l'Eixample.

Mitjançant el buidat dels arxius, s'ha estudiat l'evolució estilística de les façanes, i s'han datat gairebé tots els edificis, cosa que ha permès la interpretació de les diferents reformes o intervencions que han sofert.

Després, per mitjà de l'extracció de testimonis s'ha procedit a la deducció cromàtica d'un mostreig representatiu de més de 500 façanes, tot tenint en compte materials, textures i tècniques de pigmentació originals.

Finalment, els resultats obtinguts en les diferents línies de treball han estat aglutinats i confrontats en una base de dades que ha permès extreure'n conclusions estadístiques, i elaborar les cartes de colors a partir dels períodes de construcció identificats, i dels acabats i materials de façana.

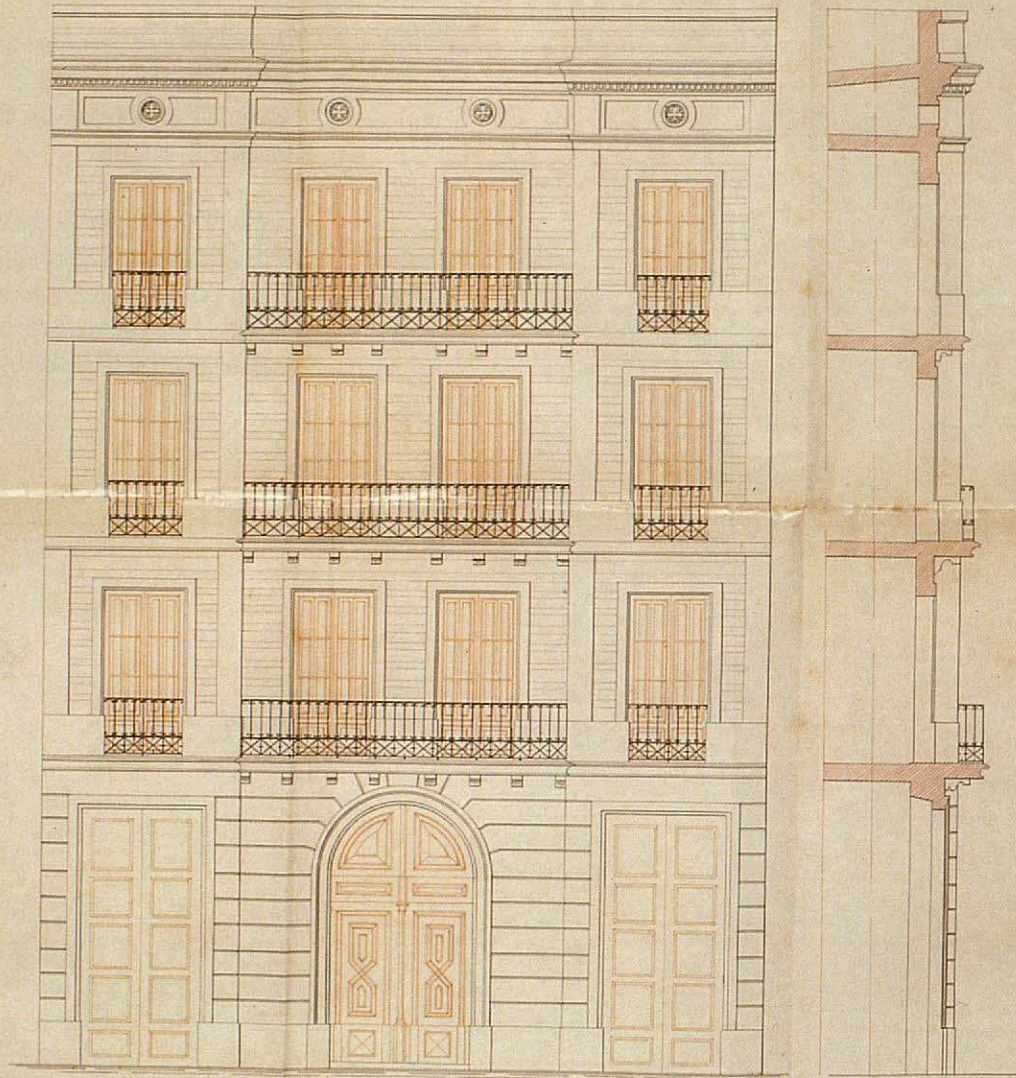

1

- 1.- Plànol del Sector de conservació de l'Eixample, amb localització dels edificis amb extracció de mostres.
- 2.- Màscara de la fitxa utilitzada per a l'estudi de les façanes.

2

EL ENSANHE Y MEJORA DE BARCELONA

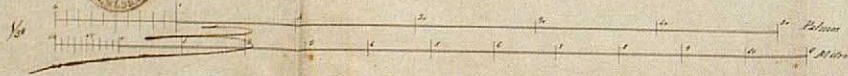

Barcelona 11. Agosto 1866

Josep Oriol

Plan de Sanidad
de Barcelona y de su mejora
en 1866

Antonio Gual y Cervera

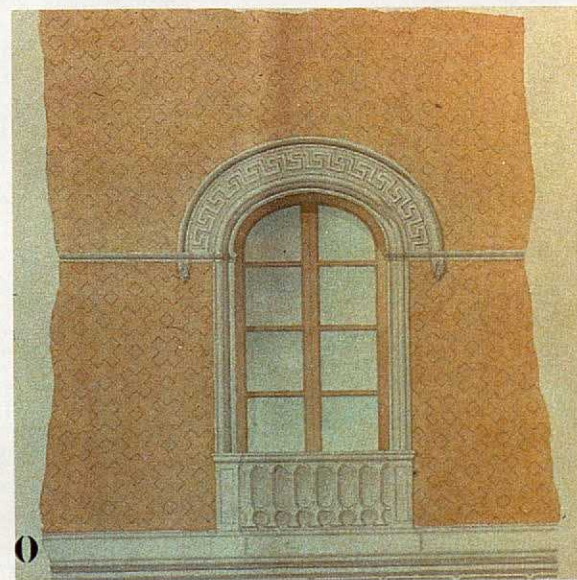
RECERCA HISTÒRICA

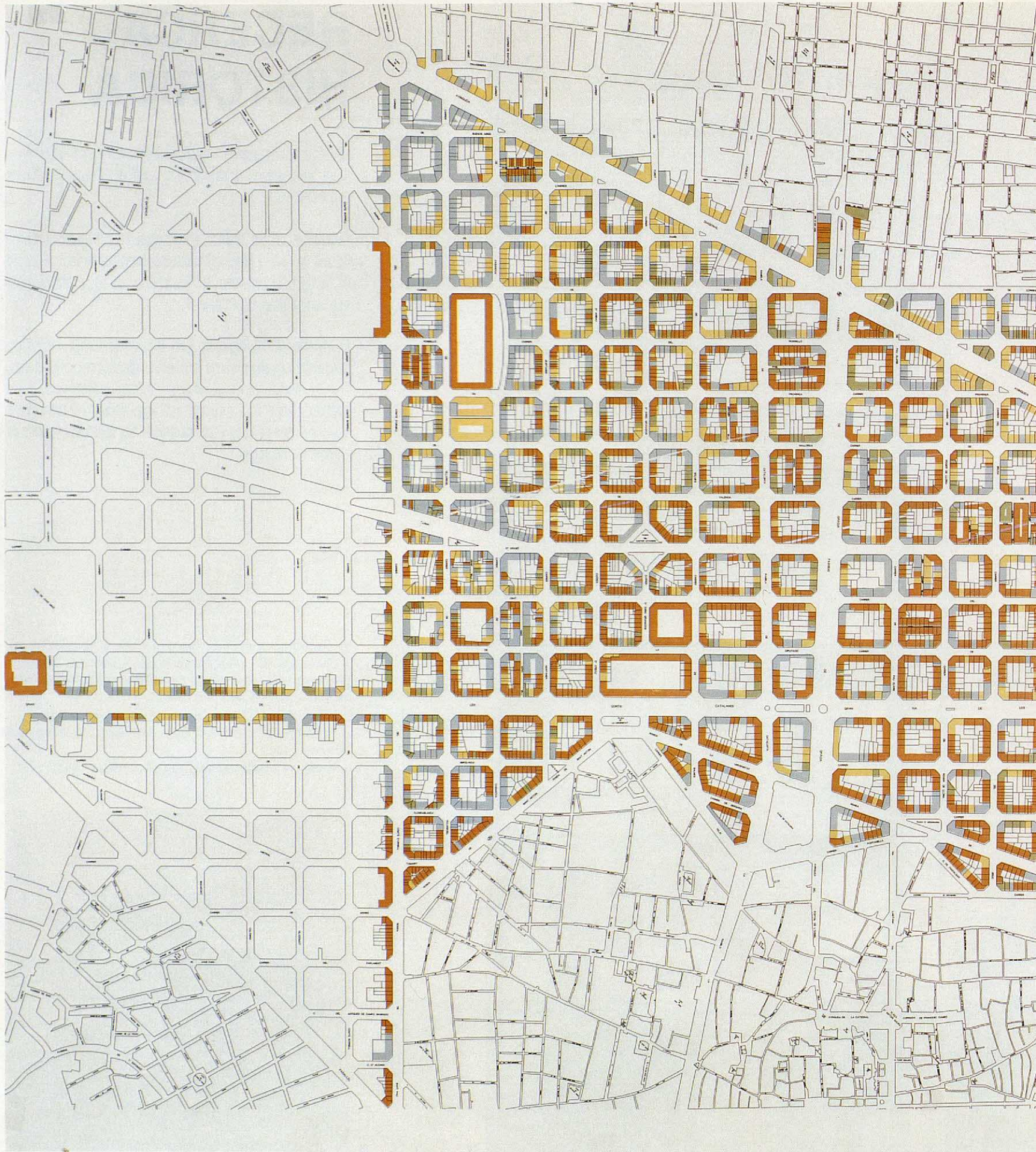
Mitjançant la recerca bibliogràfica i documental s'han obert dues línies argumentals: la datació dels edificis i l'evolució general dels estils.

La tasca de datació, realitzada mitjançant els expedients de construcció de l'Arxiu Administratiu, ha permès també la localització de l'autor i del promotor, tot ajudant així en la classificació per períodes prèviament establerta.

La investigació bibliogràfica, i els arxius dels propis arquitectes, han permès aprofundir en la formació acadèmica dels projectistes, i en la difusió de les tècniques i formes ornamentals. S'han establert clares relacions entre l'estil arquitectònic i el cromatisme dominant, que han servit per contrastar les dades obtingudes en els treballs de camp.

- 1.- Expedient corresponent a la construcció d'un edifici al carrer Diputació 345. F. Ubach. Arqte. 1863. (Arxiu Administratiu de l'Ajuntament de Barcelona).
- 2.- Projecte acolorit per a la façana d'un edifici al carrer Balmes 62. Tintes de colors i aquarel·les sobre paper de dibuix. J.B. Pons i Trabat. 1892. (Arxiu Històric del Col·legi d'Arquitectes).
- 3.- Estudi per a la decoració d'una façana. Tinta i aquarel·les sobre paper de dibuix. J. Maseras i Vidal. (Biblioteca de l'Escola d'Arquitectura de Barcelona).

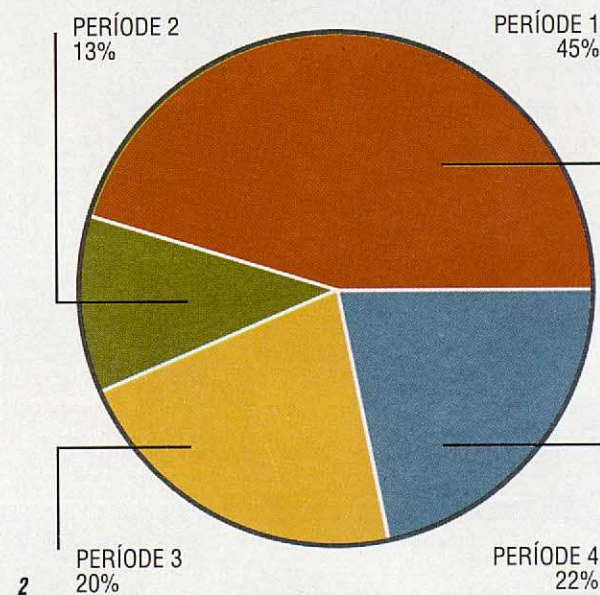
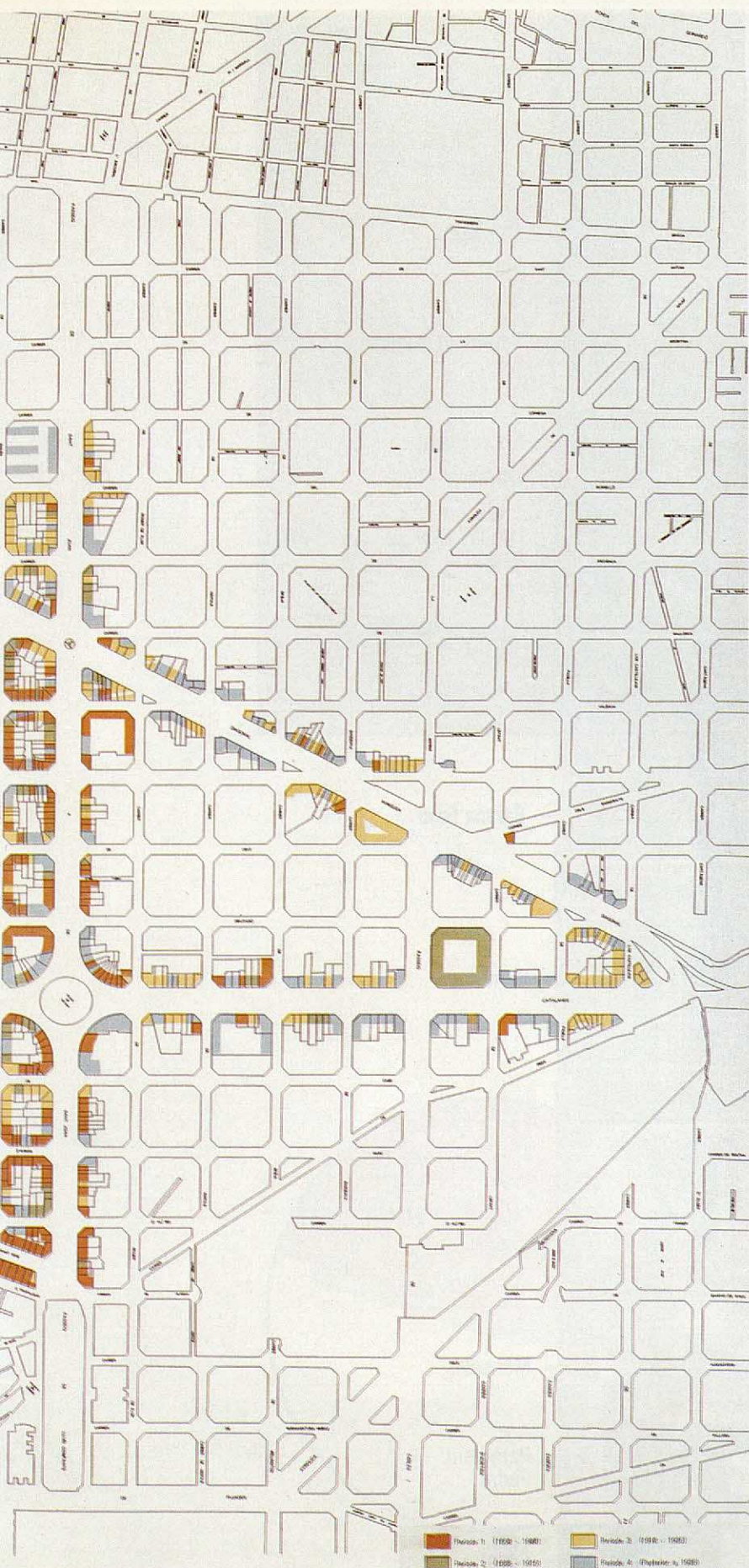
PERÍODES I ESTILS

Del buidat de l'Arxiu Administratiu de l'Ajuntament de Barcelona, i l'estudi estilístic dels projectes que consten en els expedients, s'ha optat per diferenciar tres períodes de construcció, i se n'han determinat les pautes compositives i estilístiques més característiques; posteriorment, se'ls han assignat cartes de color específiques.

El Període 1 o Premodernisme comença el 1860 i s'allarga fins al 1900. Es tracta d'edificis projectats sobretot per mestres d'obres i que responen a un model regular i homogeni, amb predomini de l'horitzontalitat, hereu de la tradició neoclàssica.

El Període 2 o Modernisme va de 1888 a 1915. Representa l'arribada de la figura de l'arquitecte i el triomf de l'ornamentació. Els edificis es caracteritzen per la composició verticalitzant, les formes sinuoses, el gust per l'ornamentació i l'apoteosi del color.

El Període 3 o Postmodernisme s'inicia cap a 1910. L'ornamentació deixa pas a un contingut clàssic, que domina la composició. Aquests trets es mantenen fins a 1936, amb edificis de gran volumetria i una singular contenció cromàtica.

1.- Plànol del Sector de Conservació de l'Eixample amb especificació dels períodes de construcció dels edificis.

2.- Percentatge d'edificis de cada període.

Ampit Terrat
Terra cuita

Cornisa

Fris
Esgrafiat

Parament General

Sòcol Planta
Cèrcol

Llinda - Brancal
Pedra

Llosa de Balcó
Pedra

Barana Fosa

Cantonera

Mènsoles

Parament
Pedra

Sòcol

2

PERÍODE 1: PREMODERNISME

El Període 1 s'inicia el 1860 i s'allarga fins al 1900. Representa el 45% del volum d'edificis actual del Sector de Conservació de l'Eixample.

Hem diferenciat dos subperíodes. Fins a 1890, els projectes estan molt influïts pel Neoclassicisme i les façanes son d'una gran contenció. Domina la composició horitzontal, amb sòcols, cèrcols i frisos a cada planta. Les alçades entre forjats i les volades dels balcons, en decreixer, accentuen aquest efecte, subratllat per una cornisa potent i l'ampit del terrat, de terra cuita.

A partir de 1890 s'accentua l'eclecticisme. Mitjançant els revestiments es diferencien els paraments de l'entressol i la planta de coronament. A la planta baixa, s'hi introdueixen columnes de fosa que permeten eixamplar les obertures, i la decoració guanya terreny progressivament.

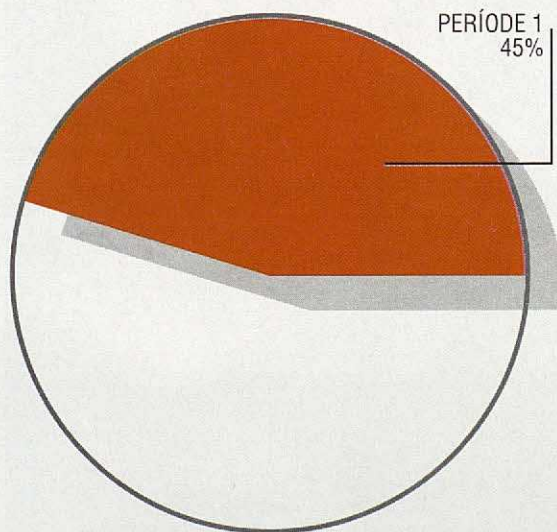
COMPOSICIÓ GENERAL

Període 1.1

- Domini de la composició horitzontal: Sòcol, cercol, fris.
- Alçada de forjats i volada dels balcons decreixents en alçada.
- Tractament uniforme de la superfície del parament.
- Utilització de mènsules per aguantar les llosanes de balcó.
- Baranes individualitzades a cada obertura, llevat de la planta noble.
- Absència d'elements ornamentals.
- Coronaments rectes, amb cornisa potent i barana de terrat amb elements de terra cuita.

Període 1.2

- Continua el domini de la horitzontalitat.
- Disminueix la jerarquització en alçada.
- Profusió d'esgrafiats geomètrics i dels estucs imitant obra a la vista.
- Tractament diferenciat de l'últim pis, amb lesenes, plafons decorats, etc.
- Planta baixa calada, amb pilars de fosa vistos.
- Miradors metàl·lics.

1.- Edifici característic del període 1 carrer Bergara 5

2.- Carrer Sepulveda 155

DETALLS DEL PERÍODE 1

Les façanes del primer Període responen a models neoclàssics resoltos a partir de patrons estàndard, i amb la decoració limitada a pocs elements.

Domina l'horitzontalitat, ressaltada per sòcols, cèrcols i frisos a cada planta. Els ampits formats amb elements de terracuita, les baranes de fosa senzilla, cartel·les, plafons i medallons completen la decoració d'aquests edificis, i ajuden a identificar-los.

- 1.- Carrer Villarroel 8-10
- 2.- Carrer Urgell 5.
- 3.- Sense localitzar.

2

3

L'interès per l'estudi de la Història de l'Art i de l'Arquitectura comportà la utilització simultània de formes de diferents èpoques i cultures en el període que hem anomenat Eclecticisme. Els projectistes es decanten per la sobreposició d'elements decoratius sobre l'entramat neoclàssic original.

A partir de 1890, els edificis incorporen gran abundància d'elements ornamentals cada vegada més naturalistes.

- 1.- Carrer Ausiàs Marc 52
- 2.- Ptge. Permanyer 1.
- 3.- Rda. Universitat 23..

La diferenciació dels paraments dels últims pisos, la presència d'elements escultòrics, i en general, un dinamisme més gran de les façanes, identifiquen els darrers edificis del període.

Generalment la profusió decorativa va acompanyada d'una major cura pel que fa al cromatisme dels diferents elements de la façana. Abunden els esgrafiats, els coronaments, les mènsules i els sotabalcans esculpits, que preludeixen el Modernisme.

- 1.- Carrer Girona 68.
- 2.- Rbla. Catalunya 110.
- 3.- Carrer València 263.

2

3

Coronament ornamentat
Pedra artificial

Parament coronament
esgrafià

Barana calada
forja

Parament general
estuc desbastat

Llosa balcó d'obra

Cantonera

Lesena

Llinda - Brancal

Sotabalcó

Llinda - Brancal

PERÍODE 2: MODERNISME.

El Període 2 s'inicia cap a 1888 i els exemples més tardans arriben al 1915. Representa solament el 13% dels edificis del Sector, però la decoració i el cromatisme els fan molt evidents, tot convertint-los en protagonistes de l'escena urbana.

El període es caracteritza per un trencament amb l'arquitectura anterior. En aquests edificis, projectats pels primers arquitectes formats a la nova Escola d'Arquitectura, l'homogeneïtat deixa pas a una gran varietat compositiva i decorativa.

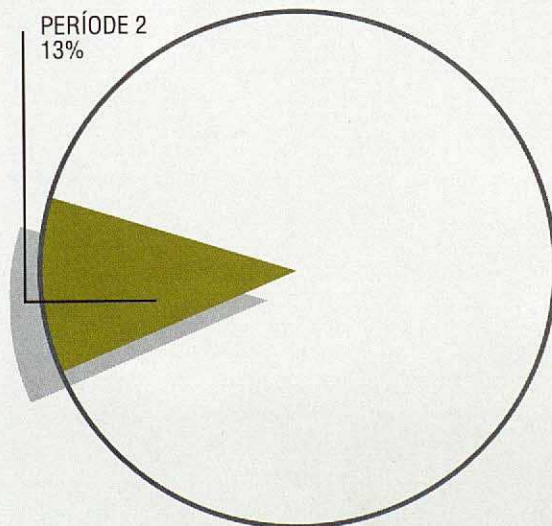
Domina la verticalitat, amb façanes de composició molt dinàmica. Els paraments adopten textures rugoses, tot imitant pedra desbastada, o bé s'esgrafien amb colors cridaners. La decoració normalment és de caràcter vegetal, i s'estén a tota la façana, amb especial èmfasi als portals d'entrada, les tribunes i els coronaments.

COMPOSICIÓ GENERAL

- Façana de composició moguda, verticalitzant.
- Paraments rugosos molt texturats (esgrafiats o bé estucs desbastats)
- Balcons d'estructura metàl·lica.
- Coronaments de formes mogudes i espectaculars.
- Baranes de forja, de forma ondulada.
- Utilització generalitzada de la tribuna de pedra.
- Ornametació estesa a tota la façana i que incorpora escultura, mosaic, vitralls, ceràmica vidrada, etc.

2

- 1.- Edifici característic del Període 2.-Carrer Bailen 127
- 2.- Carrer Casanova 108.

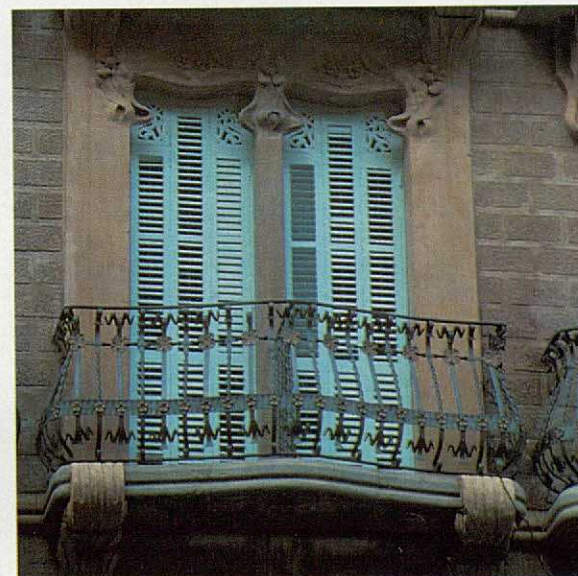

DETALLS DEL PERÍODE 2

Entre les constants del Període 2 destaquen la desaparició de les franges de composició horitzontal, i la utilització de paraments texturats, bé sigui amb estuc o pedra desbastats, o esgrafiats.

Contra la uniformitat del primer Període, els arquitectes reaccionen singularitzant tots i cadascun dels elements de les façanes.

- 1.- Carrer Girona 133.
- 2.- Carrer Girona 120.
- 3.- Carrer València 293.

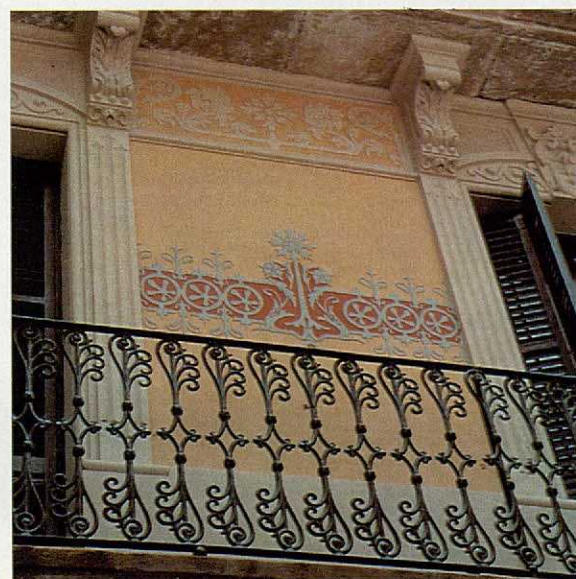

La tècnica de l'esgrafiats s'adapta perfectament als gustos del moment i permet l'execució de les més variades decoracions, tot convertint el color en protagonista de la definició de la imatge arquitectònica.

D'altra banda, els coronaments serveixen d'excusa per al lluïment d'arquitectes i propietaris, i permeten als artesans demostrar llur domini de l'ofici.

- 1.- Carrer Llançà 20.
- 2.- Carrer Pelai 28.
- 3.- Carrer Enric Granados 115-117.

Gerres ornamentals

Mansarda

Llinda - Brancal

Balcó
Pedra artificial

Lesena

Barana Mixta
Cantonera

Parament general
estuc

Balustrada

Tribuna o Galeria

Ménsules o Carteles
Pedra artificial

Frontó

Llinda - Brancal

Sòcol

2

PERÍODE 3: POSTMODERNISME.

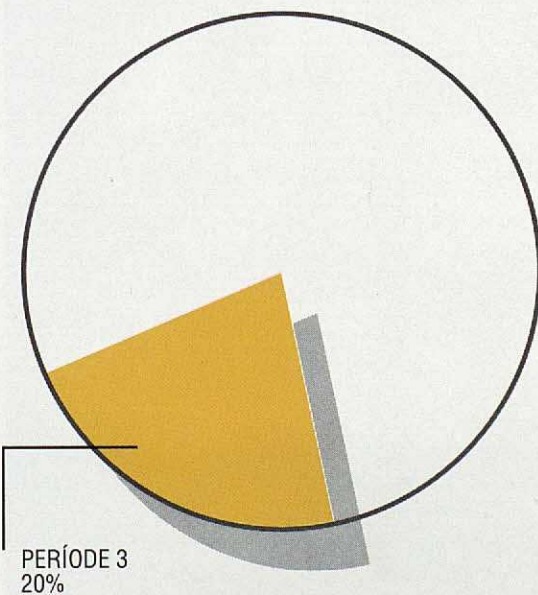
El Període 3 va de 1910 a 1936. S'inicia amb el rebuig noucentista de les formes artístiques del Modernisme, i aglutina moltes tendències diferenciades. Un 20% del edificis del sector han estat classificats dins aquest bloc.

Les construccions es caracteritzen per una gran austeritat i per la simplificació de les formes. En la composició els potents elements verticals (lesenes i paraments diferenciats), es barregen amb altres de forta dominant horitzontal (balustrades, mansardes, etc.). La volumetria dels edificis creix per l'addició de grans tribunes, àtics enrasats en façana, mansardes i coronaments arquitectònics.

La decoració torna al classicisme, els paraments tendeixen a imitar la pedra, i les obertures adopten formes arquejades, amb emmarcaments que tendeixen a la simplificació.

COMPOSICIÓ GENERAL

- Composició equilibrada amb barreja d'elements verticals i horitzontals. Reforç dels eixos de simetria.
- Retorn al classicisme: austeritat i simplificació de les formes.
- Volumetria potent ressaltada per tribunes, lesenes i diferents acabats del parament.
- Generalització de l'ús de la mansarda.
- Àtics enrasats en façana.
- Tendència a eixamplar les obertures i a adoptar l'arc rebaixat.
- Generalització de l'ús de la pedra artificial.
- Baranes rectes i balustrades.

1.- Edifici característic del Període 3. Carrer Urgell 155
2.- Carrer Mallorca 268-270.

DETALLS DEL PERÍODE 3

Els edificis del Període 3 es caracteritzen per la seva potent volumetria, en la qual destaquen balustrades, tribunes, àtics i templets de remat.

La influència francesa es palesa en edificis pesants coronats per mansardes i decorats amb elements de pedra artificial, de coloració molt esvaïda.

- 1.- Carrer Aribau 169.
- 2.- Carrer Diputació 433.
- 3.- Carrer Consell de Cent 329.

La importació dels corrents vienesos es tradueix en edificis de paraments molt llisos, amb lesenes i decoració d'inspiració floral, molt pròxima encara al modernisme.

En canvi, el Noucentisme, s'inspira en les tradicions locals, i adopta un vocabulari propi. La iconografia que utilitza, a mig camí entre el classicisme i la cultura popular, adopta un cromatisme ric, ple de contrastos.

- 1.- Carrer Aragó 256.
- 2.- Carrer Vilamari 26.
- 3.- Carrer Mallorca 324.

2

3

L'ESTUC

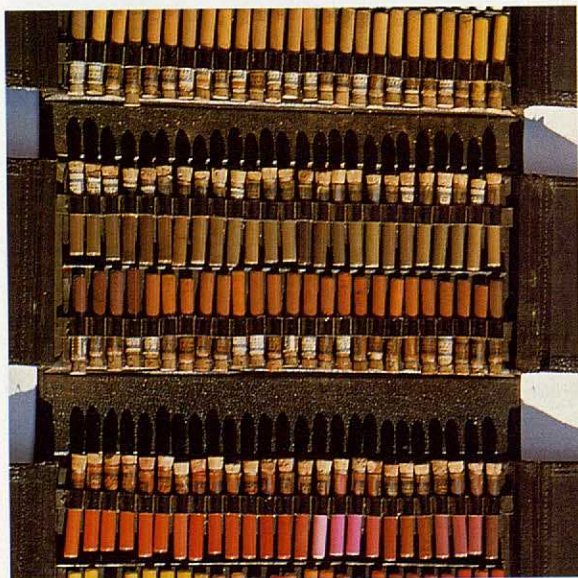
El material més habitual en les façanes de l'Eixample és l'estuc, present en un 88% dels edificis.

L'estuc és un morter fet amb calç aèria, sorra, generalment de marbre i pigments minerals. La textura de l'acabat, l'especejament i el color incorporat a la massa són els responsables de l'aspecte final del parament.

Les arts i l'ofici dels estucadors permeten incorporar pàtines i veladures per imitar l'aspecte de la pedra; o treballar juntes i paraments amb buixardes, planxes o paletins, fins a aconseguir acabats de gran bellesa i durabilitat. En cada un dels períodes podem establir tècniques característiques. Així, els paraments desbastats són propis del Modernisme, els filetejats i correguts són característics del Premodernisme, mentre que en el Postmodernisme trobem sovint la combinació de textures en un únic edifici.

1.- Mostrari de pigments minerals de la fàbrica «Monguió i Sharlau», utilitzat cap a 1920.

2.- Textures i especejaments de l'estuc més corrents en les façanes de l'Eixample.

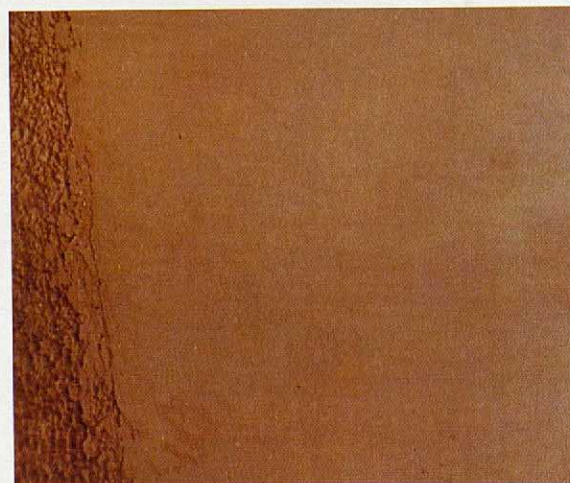
1

DESBASTAT

RASPAT

LLISCAT

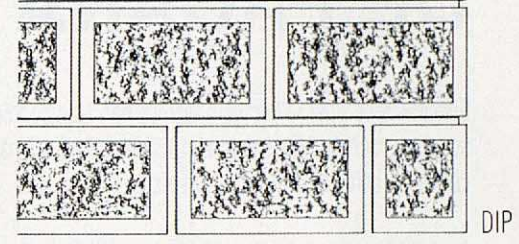
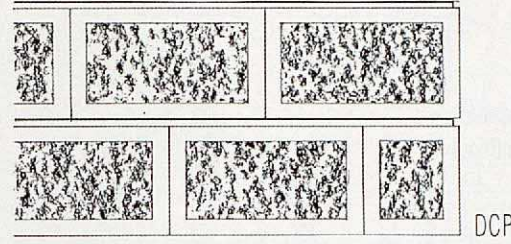
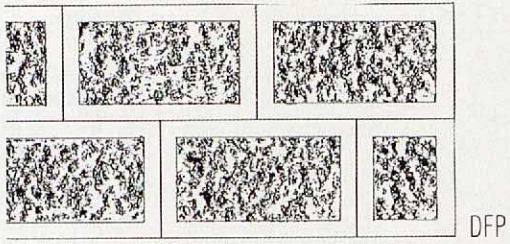
2

FILETEJAT

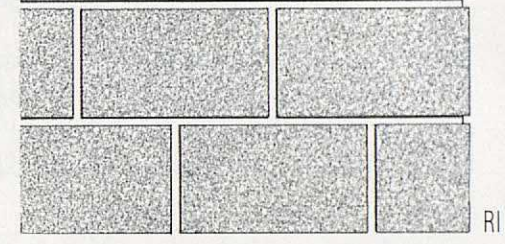
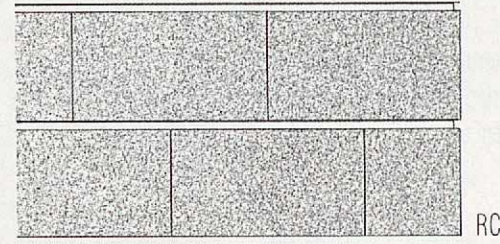
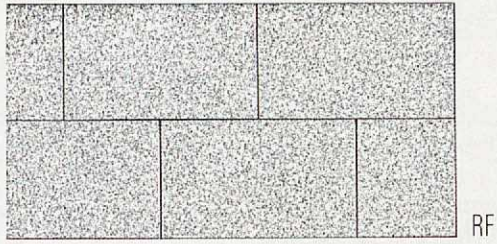
CORREGUT

INGLET

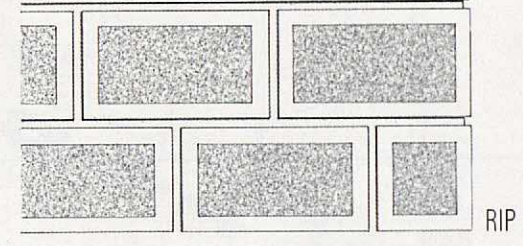
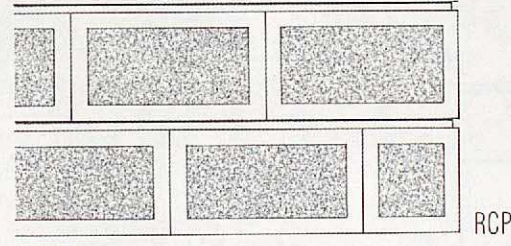
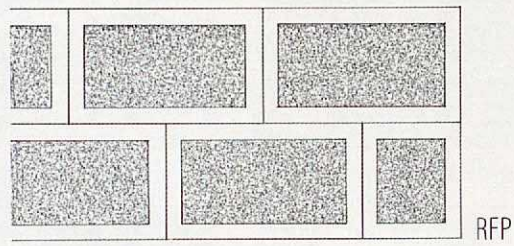
AMB PLINTO

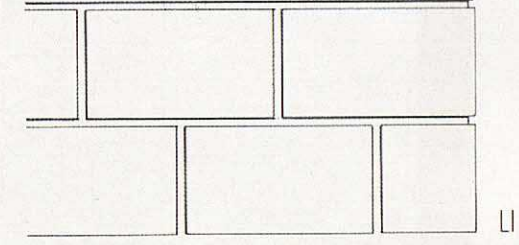
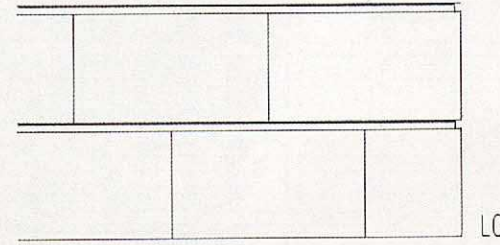
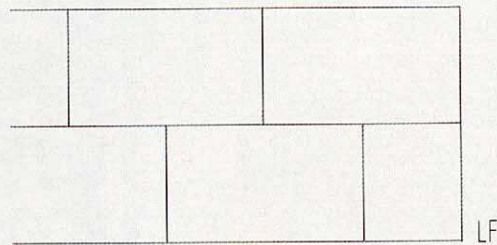
SENSE PLINTO

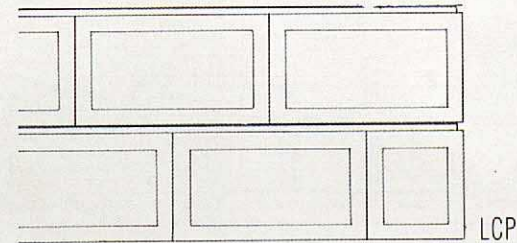
AMB PLINTO

SENSE PLINTO

AMB PLINTO

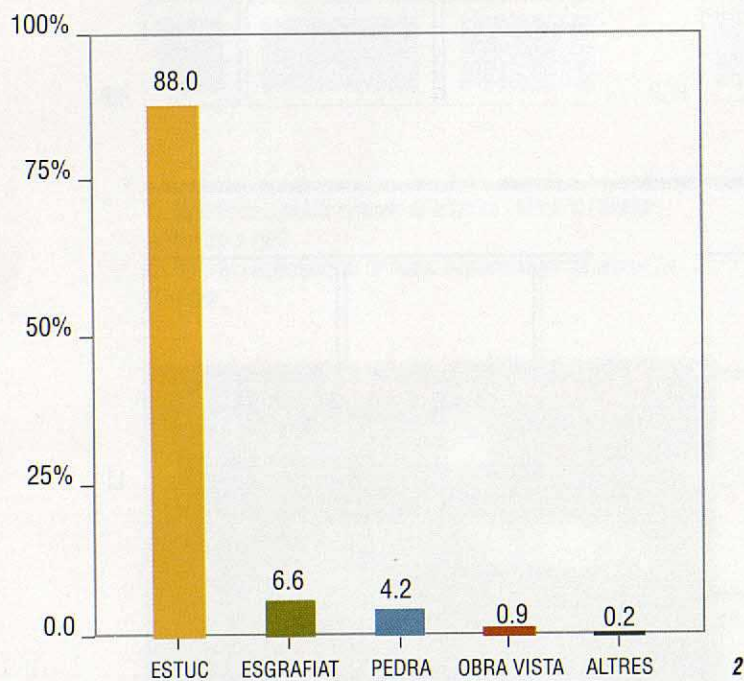

MATERIALS DE FAÇANA

Els canvis de gust i l'evolució tècnica han anat condicionant les solucions constructives dels acabats, però l'estuc s'ha mantingut com a solució pràcticament universal.

Aquest material conforma un paisatge urbà característic. Té un aspecte semblant a la pedra, i un envelliment més homogeni i lent que els paraments pintats. Pel fet d'incorporar els pigments a la massa, permet obtenir un amplí ventall de colors, que els esgrafiadors del modernisme saberen combinar magistralment.

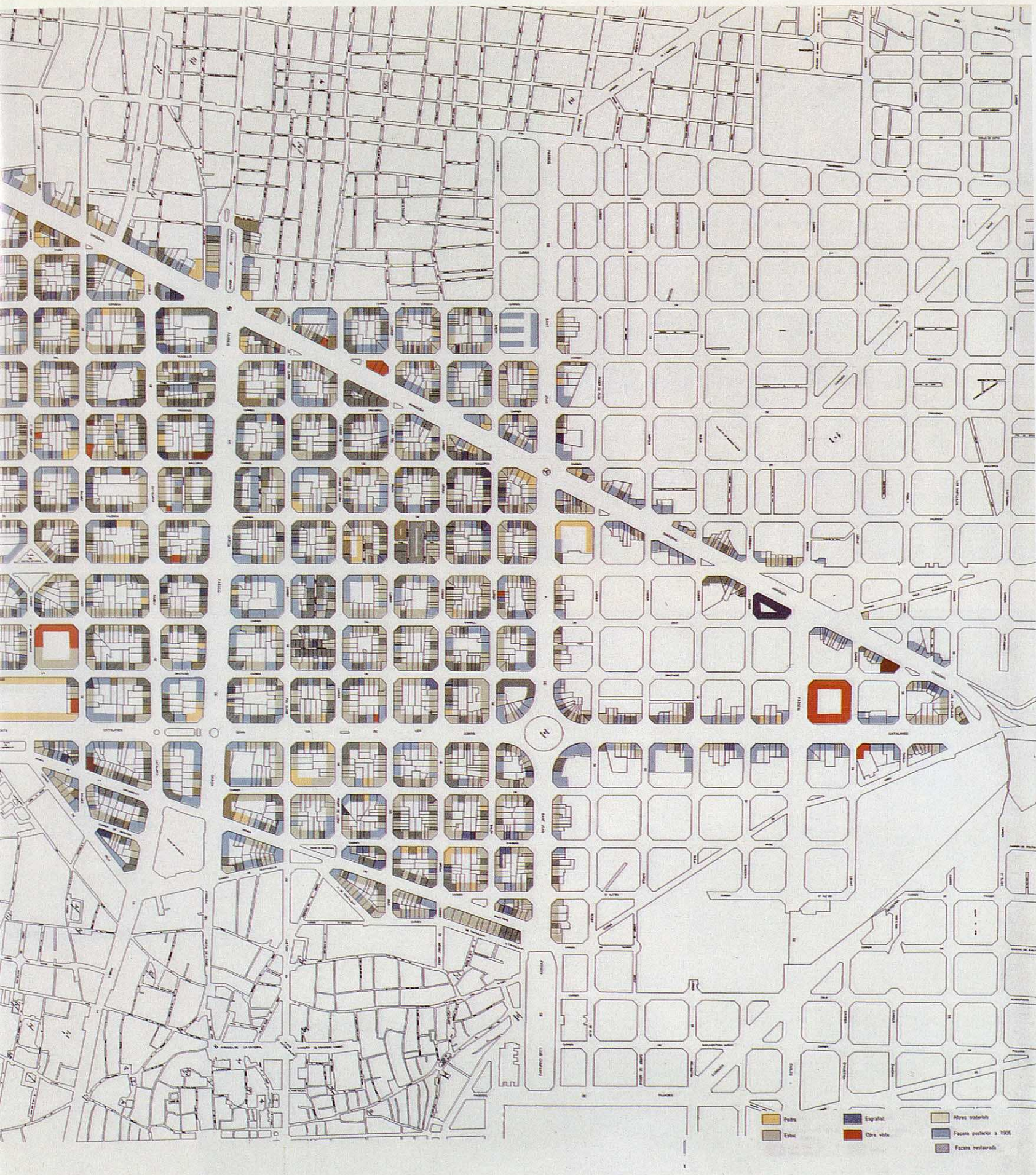
Els materials i textures dominants en cada període varien paral·lelament a l'evolució estilística general. Els estucs del primer Període deixen pas als esgrafiatos en el Període 2, mentre que en el Període 3 destaca la consolidació de la pedra artificial.

1.- Plànol del Sector de Conservació de l'Eixample, amb especificació dels materials de façana.

2.- Gràfic dels materials de façana habituals.

PRESA DE MOSTRES

De les 4435 façanes estudiades en el primer recorregut, 550 han estat analitzades amb més profunditat.

Mitjançant l'extracció de testimonis de les parts de la façana cromàticament interessants, s'inicia un estudi exhaustiu d'aquests edificis. Les anàlisis mineralògiques, petrogràfiques i químiques dutes a terme per l'Institut Jaume Almera, han ajudat a conèixer millor la composició dels materials i els colors originals.

Mitjançant l'observació al microscopi de les mostres extretes, s'aïllen les partícules del pigment utilitzat, i es reproduceix el color en una cartolina. A continuació, a partir de lleis empíriques, es dedueix el color de la superfície del parament, tot tenint en compte la textura de l'acabat original.

- 1.- Esgrafiats seccionats per a la duplicació de tons.
- 2.- Observació de les mostres al microscopi.
- 3.- Extracció d'una mostra d'estuc.
- 4.- Mostres d'estuc classificades per a l'estudi.

1

2

3

4

ANÀLISI DE MATERIALS

La caracterització dels morters ha estat duta a terme per Andrés Alastuey Urós, llicenciat en Ciències Geològiques, a l'Institut de Ciències de la Terra «Jaume Almera», del CSIC, dins del projecte d'investigació PAT91-0992, del «Plan Nacional I+D» del «Ministerio de Educación y Ciencia».

Per estudiar i caracteritzar els revestiments mostrejats, cal tenir present que es tracta de revestiments policapa, cadascuna composta per un morter diferent. Un morter pot ésser considerat com una pedra artificial constituïda per un ciment, un esquelet, i un sistema porós. Per tant, una correcta caracterització del revestiment implicarà l'estudi d'aquests tres components per a cada una de les capes.

Tenint en compte aquesta premissa, s'ha emprat una metodologia d'anàlisi basada en la difracció de raigs X (DRX) i en la microscopia òptica de transmissió (MLT), juntament amb la microscopia electrònica de rastreig (MEB).

La DRX permet identificar, mitjançant difractograma, els components minerals de l'aglomerant i dels àrids, així com també les fases originades en l'alteració del morter.

La MLT contribueix a la caracterització mineral de l'aglomerant i els àrids, i dóna informació sobre: la seva distribució en la barreja; granulometria i forma dels àrids; volum, geometria i distribució del sistema porós; carbonatació de la pasta, etc. La utilització d'un sistema d'anàlisi d'imatges, o d'un comptador de punts permet quantificar la dosificació aglomerant/àrid i el % de porus en volum. A més, corrobora el nombre de capes presents i dóna informació sobre el tipus de contacte entre elles.

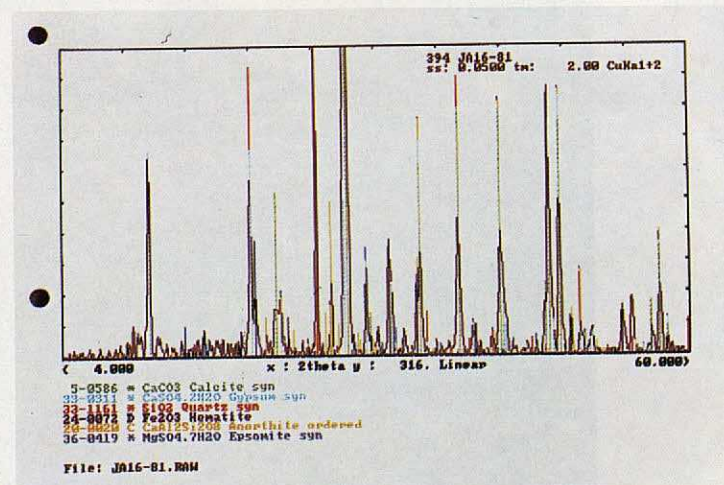
La fotografia 4 permet observar el contacte entre un arrebossat i la capa d'acabat. En la foto 5 podem veure en detall la capa d'acabat, amb àrid de marbre de molta, amb una dosificació aglomerant/àrid alta (2/1), i amb baixa porositat. La foto 6 ens mostra l'arrebossat, amb àrid polimineral, fonamentalment silícic, de granulometria heterogènia i formes arrodonides, amb una dosificació baixa (1/3) i una porositat més gran i irregular.

Mitjançant aquesta mateixa tècnica, també es poden identificar les fases d'alteració i determinar els processos de gènesi. La foto 7 ens mostra la formació de cristalls secundaris de guix en la superfície d'estuc. Aquests cristalls es generen per reacció de la calcita amb SO₂ atmosfèric. Aquest procés s'observa molt sovint en les mostres analitzades, a causa dels nivells de contaminació que hi ha a Barcelona.

La utilització de la MEB dóna informació sobre la textura del morter, i permet identificar fases d'alteració no detectables amb les tècniques anteriors. També és molt útil en la identificació dels pigments.

La utilització conjunta i adequada d'aquestes tècniques dóna informació sobre l'elecció dels materials, l'elaboració de la barreja, i la seva aplicació, factors dels quals depèn la durabilitat del revestiment.

- 1.- Difractograma d'un morter d'estuc en el qual i podem identificar l'aglomerant (calcita) i el pigment (hematites).
- 2.- Mostres incloses en resina per a l'anàlisi mineralògica.
- 3.- Ampliació a 3,2 augments de la sobreposició de capes d'un revestiment.
- 4.- Visió per microscopia electrònica d'un morter. El nòdul central és un cristall d'òxid de ferro (pigment).
- 5.- Ampliació a 25 augments, amb microscopia òptica, de la capa superficial de l'estuc.
- 6.- Ampliació a 63 augments, amb microscopia òptica, de la capa d'arrebossat.
- 7.- Ampliació a 160 augments en la qual s'aprecia el procés de cristallització interna del guix en un morter d'estuc.

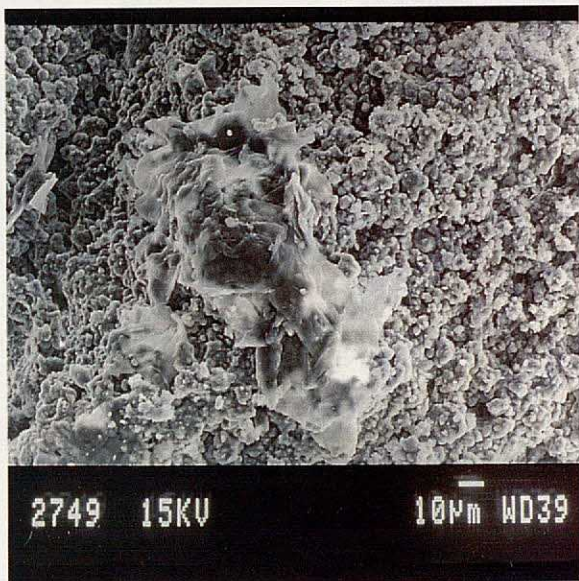

2

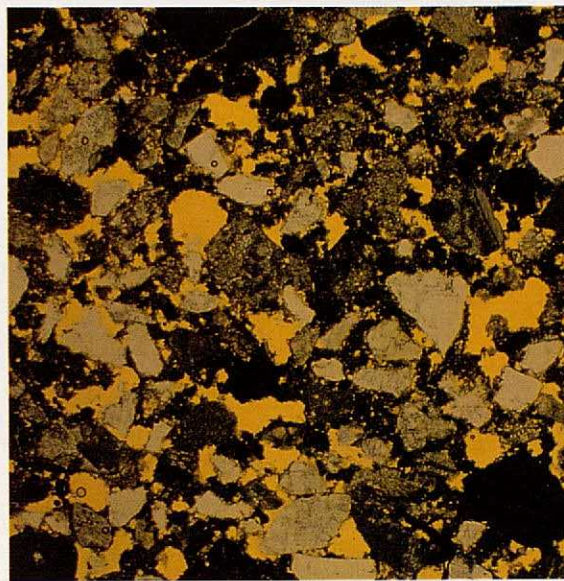
3

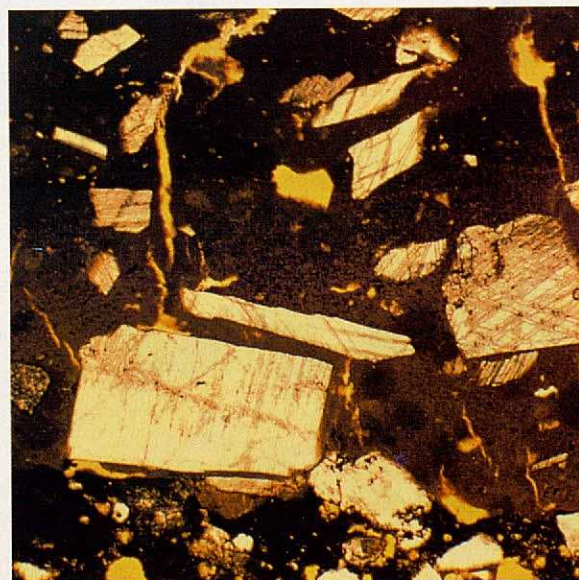
4

2749 15KV

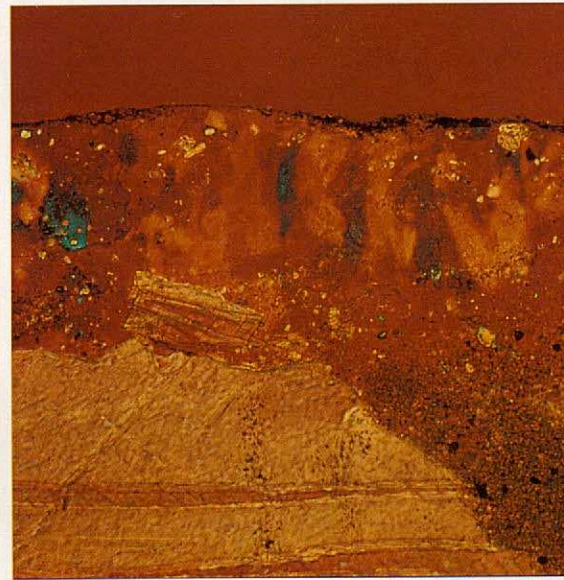
10µm WD39

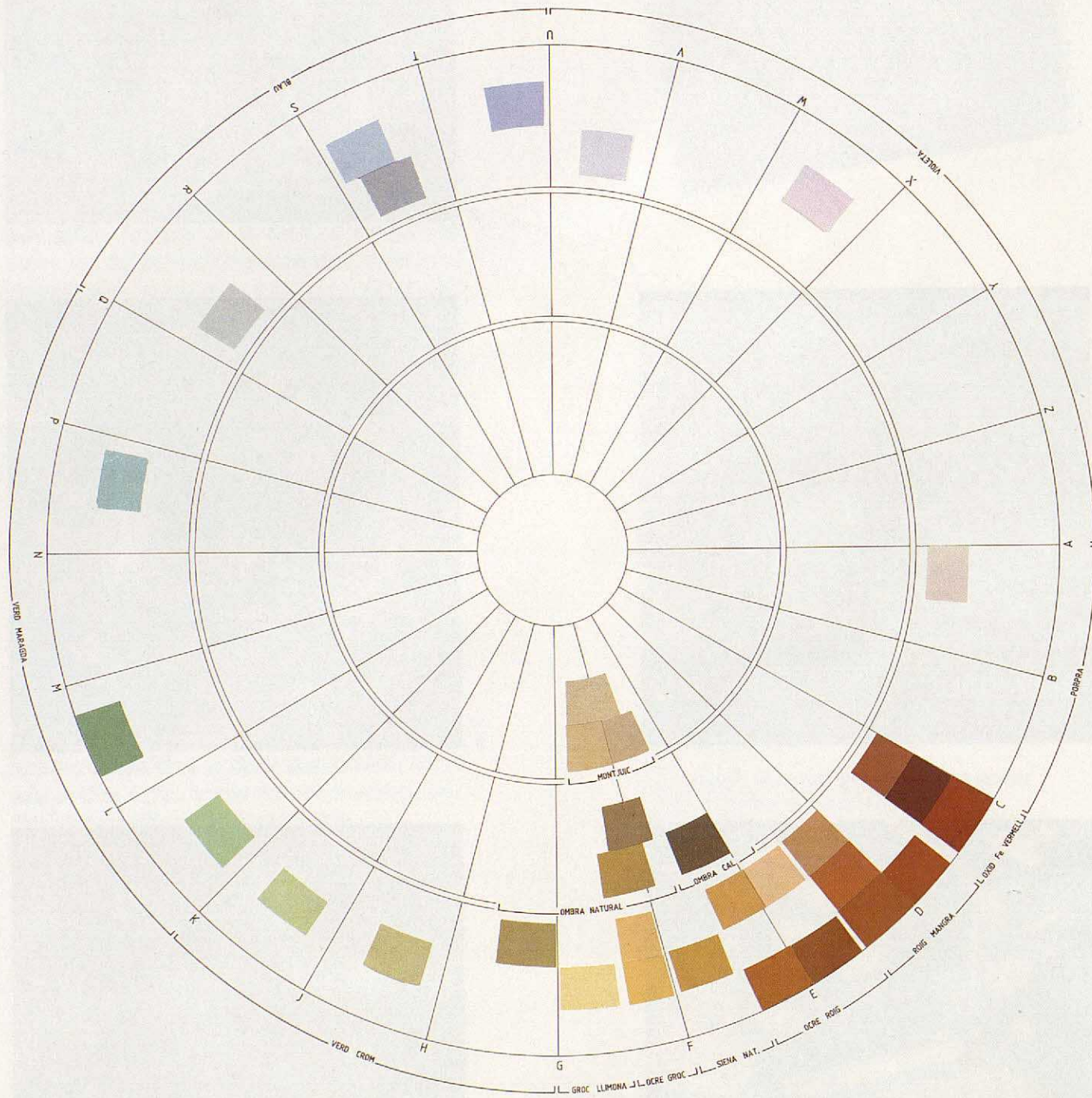
5

6

7

CODIFICACIÓ DELS COLORS

Perduda la cultura del color durant els darrers cinquanta anys, la tasca de deducció dels colors s'ha hagut de complementar amb un treball de fixació de patrons i de codificació dels tons.

Per a la nomenclatura s'ha partit dels pigments minerals utilitzats tradicionalment per als estucs i les pintures a la calç.

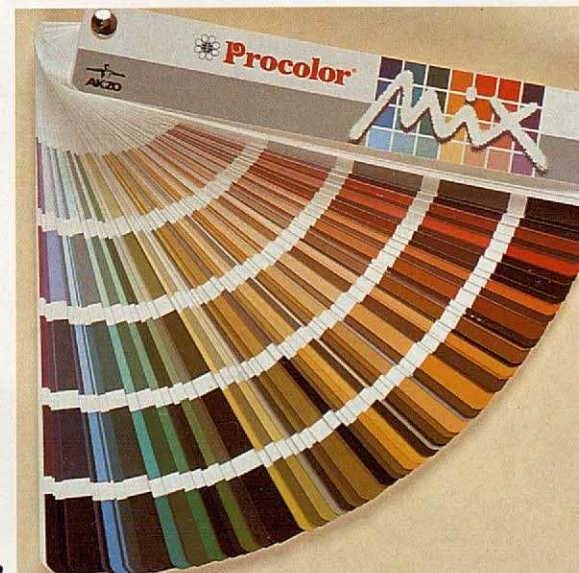
Els tons seleccionats s'han codificat en sistema ACC (Acoat Color Codification System), àmpliament difós a tot Europa i patró de referència de les pintures Procolor i Sikkens, que permet diferenciar 2.400.000 colors diferents.

D'aquesta forma s'assegura la transmissió dels resultats i es possibilita la identificació dels mateixos en una carta Procolor-Mix, tot garantint la fidelitat de la reproducció i facilitant les tasques de restauració.

1

- 1.- Cercle cromàtic i denominació dels colors bàsics.
- 2.- Carta de colors "Procolor-Mix" amb el mateix sistema de codificació utilitzat en l'Estudi, i que permet identificar visualment els colors referenciats en aquesta publicació

2

CARTES DE COLORS

De l'anàlisi particularitzada de les mostres de parament, se n'han deduït els colors originals i, posteriorment, se n'han seleccionat els més representatius.

Amb aquests tons s'han confeccionat cartes de colors diferenciades per a paraments, complements, fusteria i serralleria que, classificades per períodes, tenen una clara aplicació en els processos de restauració.

Els colors proposats en les cartes de cada període tenen en compte no sols els tons identificats en les mostres estudiades, sinó també altres factors que intervenen decisivament en l'aspecte final dels edificis, com ara les textures del parament, l'harmonia cromàtica dels diferents elements, els productes utilitzats habitualment per al restabliment del cromatisme, i l'entorn urbà actual, essencialment diferent del que existia quan es projectaren els edificis.

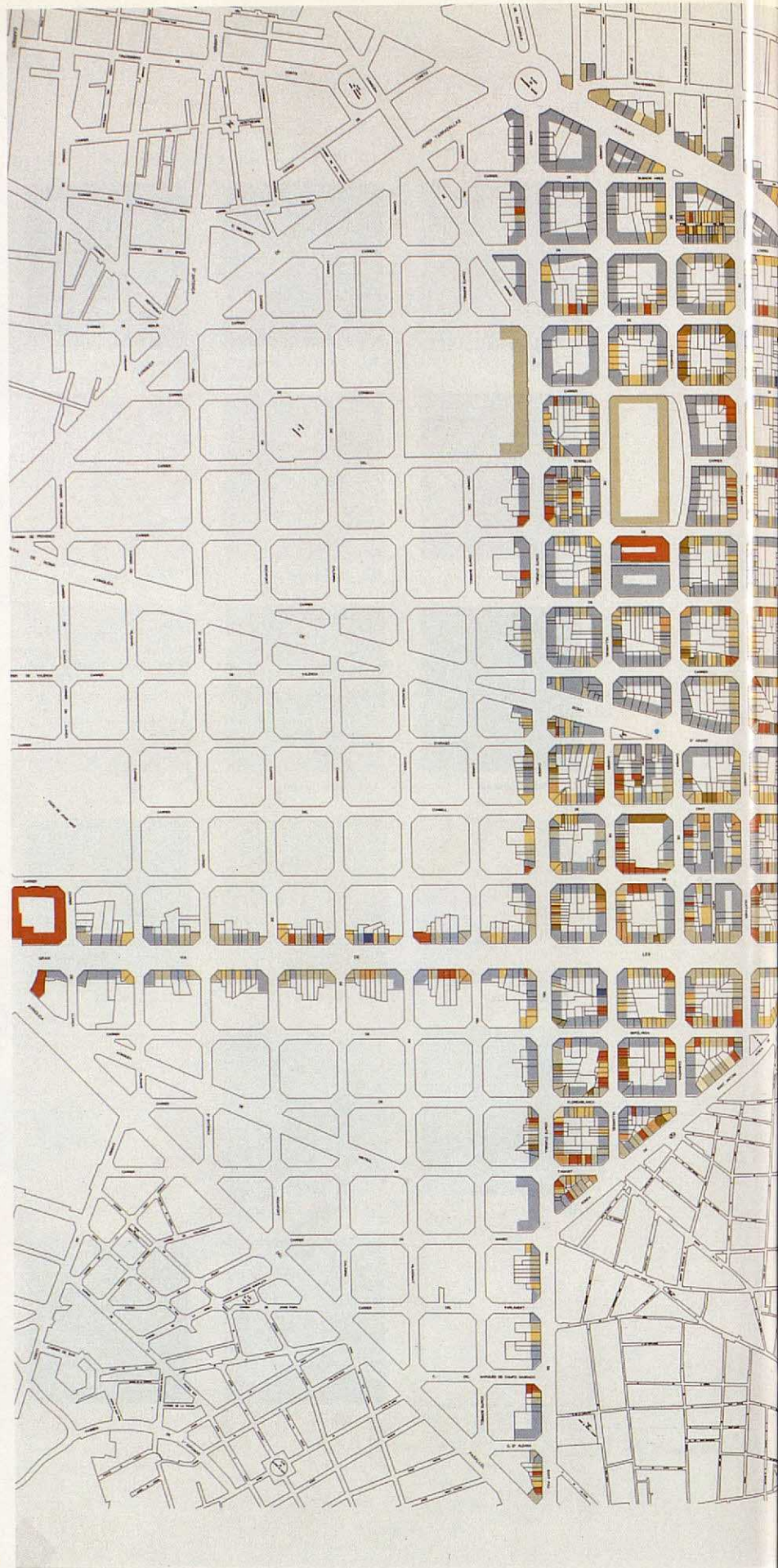
D'entre tots els colors, destaquen els pedra, característics del gres de Montjuïc, referència obligada en parlar de les dominants cromàtiques del paisatge a Barcelona.

1.- Montjuïc, símbol cromàtic de la Ciutat.

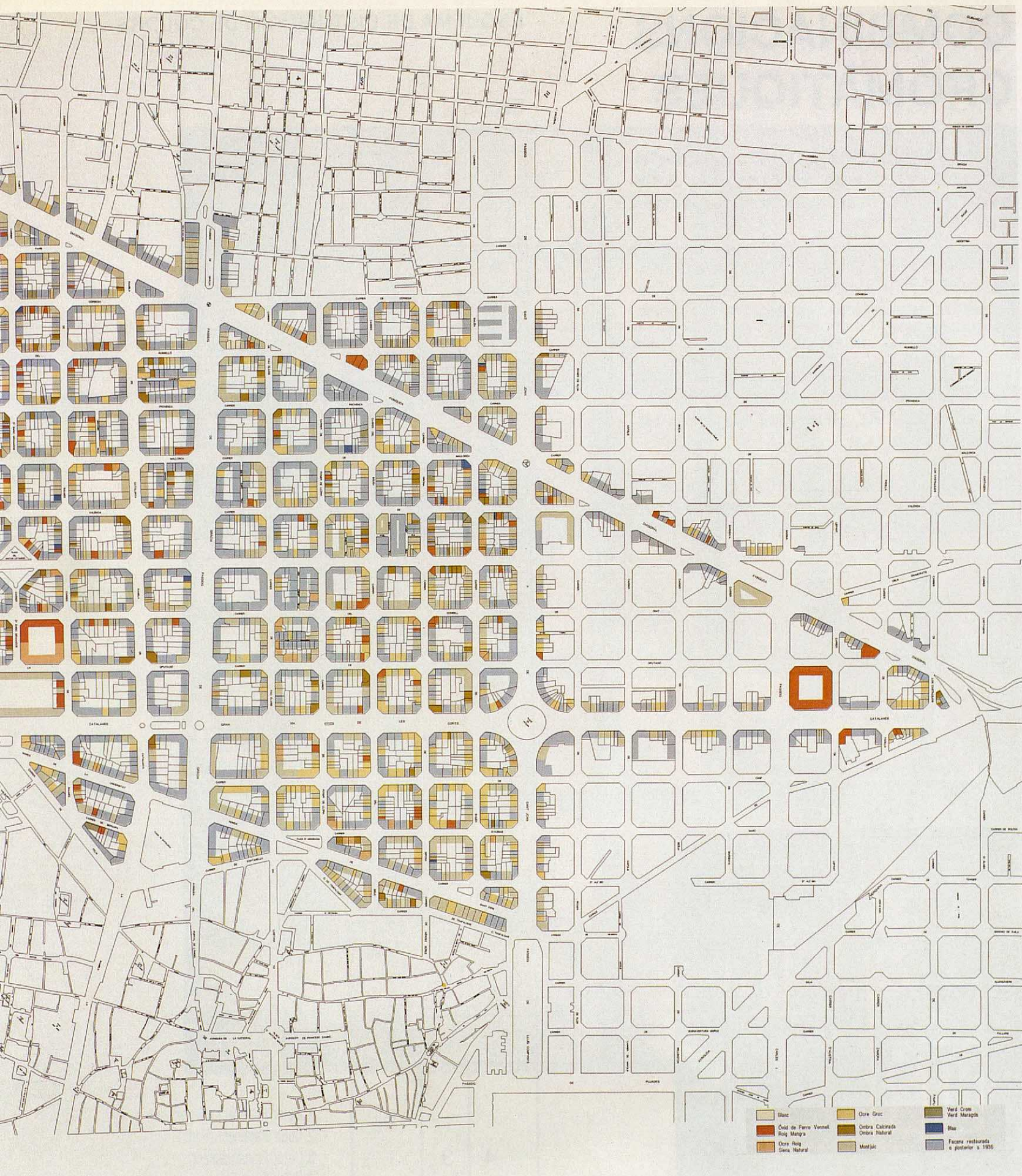
2.- Plànol del Sector de Conservació de l'Eixample, amb especificació dels colors de façana.

1

2

COMBINACIONS CROMÀTIQUES

L'estudi no es limita a una selecció dels tons històrics, sinó que s'han estudiat les combinacions de colors representatives de les diferents tipologies de façana identificades en cada període, que anomenarem «Combinacions cromàtiques».

Cada combinació és un grup de tres a cinc colors per al parament, emmarcaments i fusteria, escollits tot tenint en compte el diferent pes que aquests elements agafen en el conjunt de la façana, d'acord amb les dominants de composició.

Les combinacions es representen visualment com un tros de façana pròxim a un balcó, i s'acompanyen dels codis de color que hi intervenen, referenciats en sistema ACC, així com també de les textures més apropiades per a cadascuna.

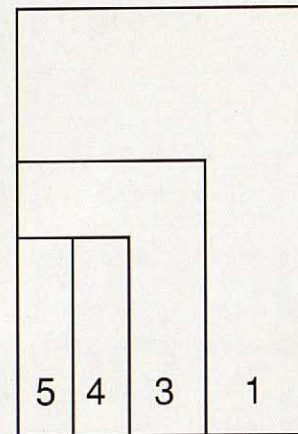
Quan el parament es representa partit de biaix, es vol indicar un esgrafiàt, mentre que el doble color en les fusteries, permet utilitzar qualsevol dels dos tons indistintament.

- 1.- Interpretació esquemàtica de les combinacions cromàtiques.
2.- Quadre resum de les harmonies cromàtiques de l'Eixample.

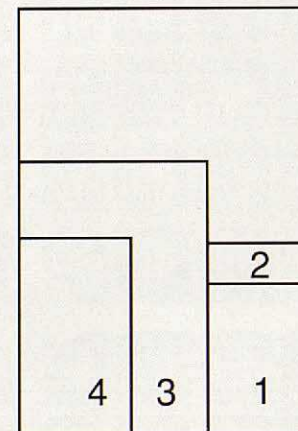
ESQUEMA DE DISTRIBUCIÓ DE COLORS

Estucs

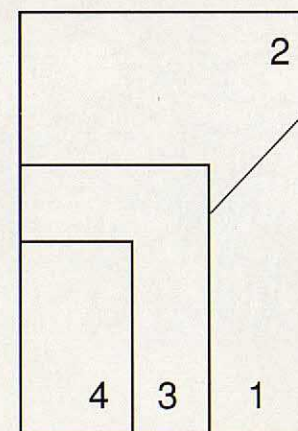
- 1 Color Parament
3 Color Emmarcament
4 Color Fusteria
5 Color Fusteria

Estucs imitació obra vista

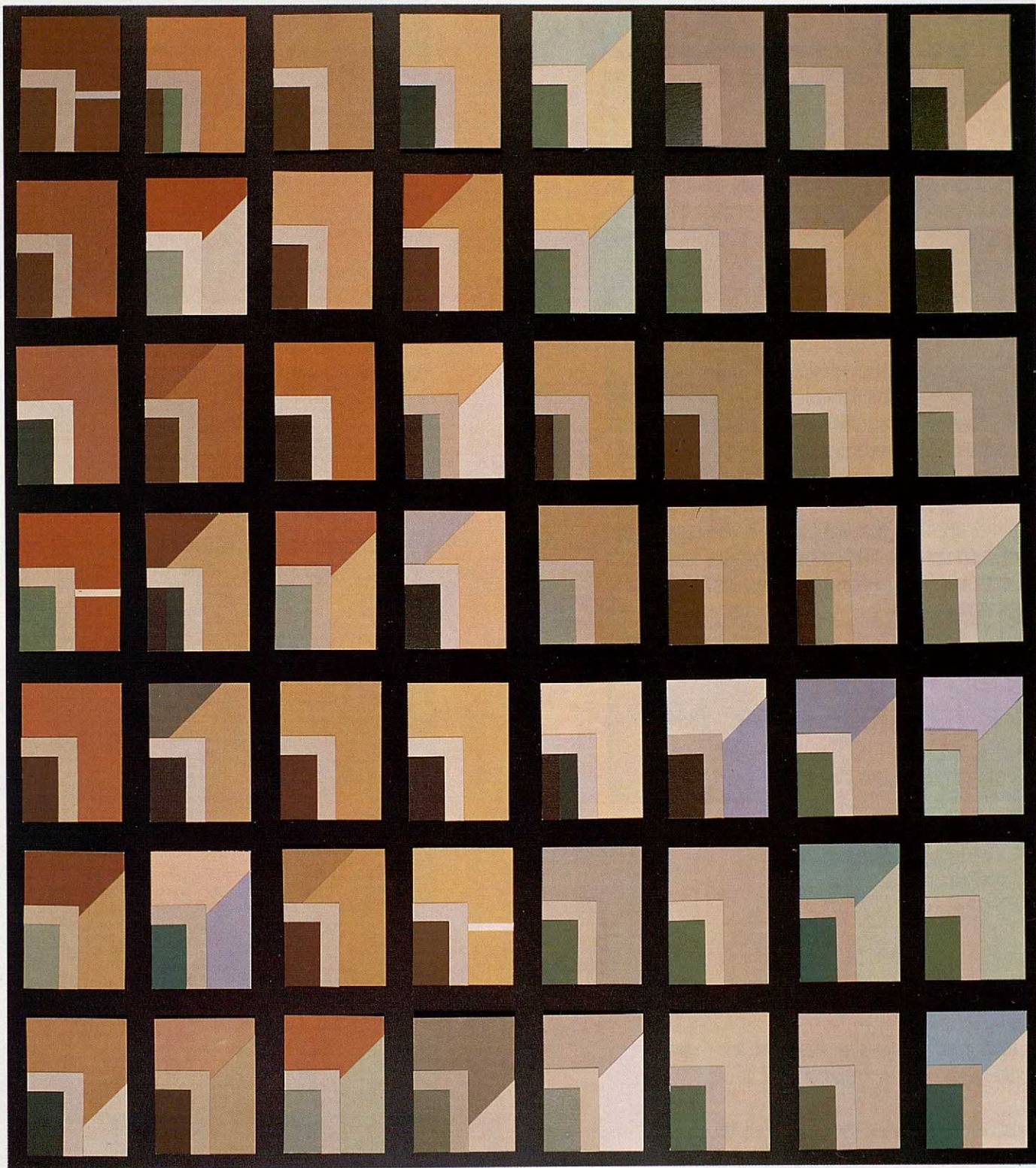

- 1 Color Parament
2 Color Junes
3 Color Emmarcament
4 Color Fusteria

Esgrafiats

- 1 Color Parament (Superfície)
2 Color Parament (Fons)
3 Color Emmarcament
4 Color Fusteria

2

PERÍODE 1 : PREMODERNISME

L'arquitectura anterior al modernisme manté unes característiques generals pràcticament durant 40 anys, però amb canvis a nivell d'ornamentació i color.

Per això, hem subdividit aquestes cases en dos subgrups: les cases construïdes sota l'ordenança de 1860 fins a 1891, i les construïdes a partir de la vigència de l'ordenança de 1892 fins ben entrat el segle XX.

En els edificis més antics trobem paraments pintats a la calç, que desapareixen en les cases del segon moment.

A partir d'esquemes arquitectònics similars, les diferències a nivell de composició rau en l'ornamentació. En el segon subgrup, progressivament, l'ornamentació es torna més abarrocada mentre que, a nivell cromàtic, els esgrafiats prenen força amb una pigmentació més i més diversificada que preludia el modernisme.

Al mateix temps, les imitacions d'obra a la vista es tornen més complexes i amb un cromatisme més viu, mentre que els estucs imitació pedra tenen més cos i tendeixen a desaparèixer els de color ocre i mangra.

CARTA PERÍODE 1.1 (1860 - 1891)

Diferenciarem quatre tipus d'acabat:

- 1 - Estuc tradicional acolorit
- 2 - Estuc tradicional imitació pedra
- 3 - Pintat a la calç
- 4 - Esgrafiat

1- Estuc tradicional acolorit.

Es tracta d'estuc pigmentat en massa amb àrid generalment de marbre aplicat sobre un arrebossat també de calç.

Constitueix el revestiment més representatiu del període.

La majoria són estucs amb especejament que imita carreus poc ressaltats (filetejat o corregut) i de textura poc aspre (lliscat o raspat fi). Denoten una voluntat de color amb predomini de la gamma terrosa.

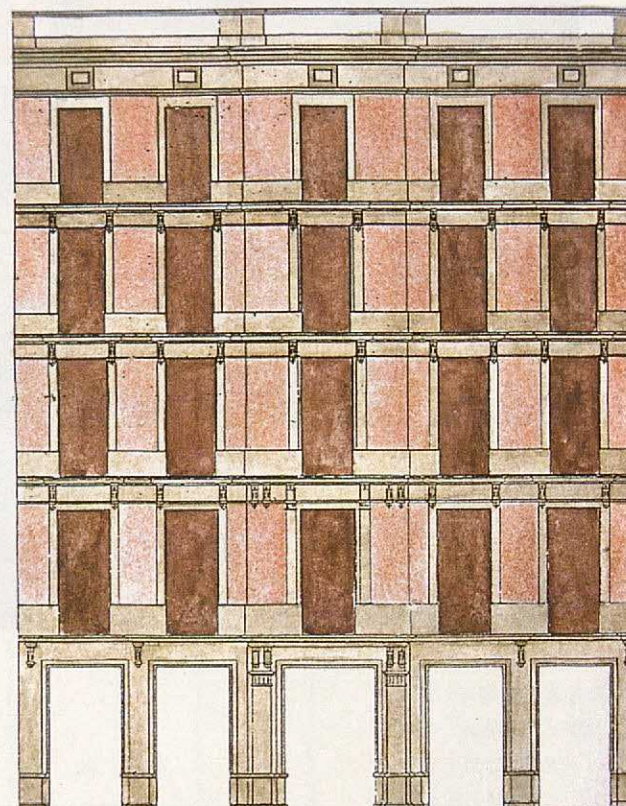
2- Estuc tradicional imitació pedra.

En aquest grup els carreus ja són més texturats (raspat) i tenen juntes més marcades.

Els tons són més clars que en el grup anterior. A partir d'una pigmentació bàsica de color ombra natural s'han diferenciat tres variants.

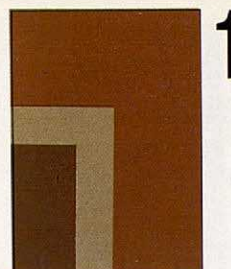
És important destacar que la simulació de la pedra es complementa amb un efecte de «pàtina», tot aplicant sobre alguns dels carreus de l'especejament veladures de tons més pujats tirant a roig, ocre o gris-verd fets amb aiguades de pintura mineral molt transparent per a les quals no podem assignar codificació però que, en tot cas, són la clau per a una bona reproducció de l'aspecte de la façana.

El tres colors de parament es conjuminen amb emmarcaments més clars que tant poden ésser de pedra natural com d'estuc.

2

1

C5.24.35
E8.10.60
C3.29.21

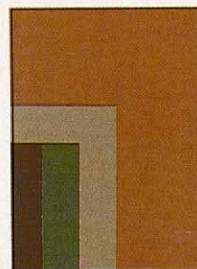

2

C8.25.45
F6.15.65
C3.29.21

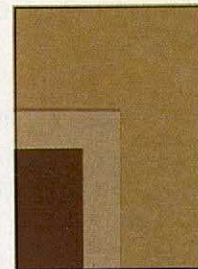

3

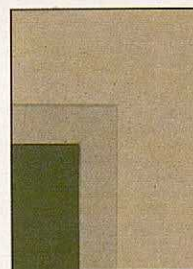
3

D6.30.50
E8.10.60
J4.21.43 /D4.26.21

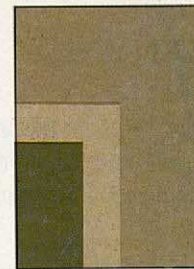
6

F2.20.60
F2.10.70
D4.26.21

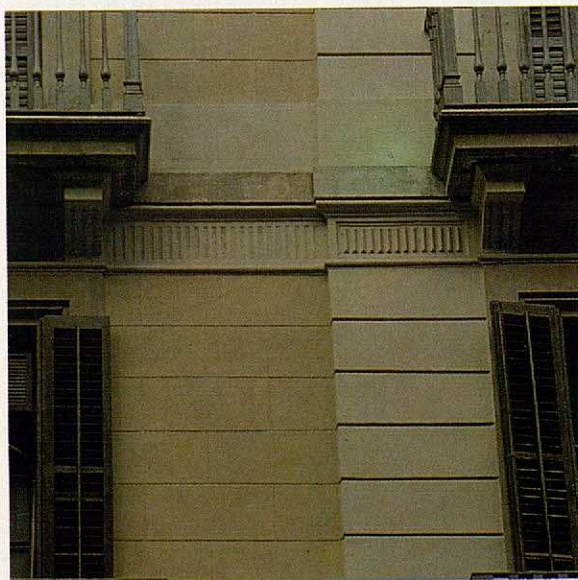
7

F6.07.77
F2.10.70
J4.21.43

8

F6.10.60
F6.10.70
J4.21.43

4

- 1.- Pg. de Gràcia, 20. 1883. AAAB, Exp. 6127. Combinació 1
2.- Carrer Consell de Cent, 350. Combinació 2.
3.- Carrer Bruc, 64. Combinació 3.
4.- Carrer Casp, 39. Combinació 6.

3- Pintat a la calç

Arrebossat no pigmentat de sorra de riu i calç amb acabat pictòric posterior, tot emprant pintures minerals (a la calç) generalment amb tècnica en sec. S'han detectat pocs edificis amb aquest acabat. Correspon a cases del primer Període d'expansió de l'Eixample i estan en general força modificats. Són les façanes de les cases més pobres. Únicament s'hi troben dos tons.

4- Els esgrafiats

Durant aquest període, els esgrafiats tenen una presència limitada, en general a nivell de complement decoratiu. Es concentren en frisos, sota balcó, o bé en esgrafiats geomètrics i limitats estesos a tot el pla de façana.

Quan abarquen tot el pla de façana, el motiu d'aquests esgrafiats és d'inspiració àrab i es repeteix en un bon nombre d'edificis. La coloració és molt uniforme, i el dibuix a partir de la pasta fosca de l'arrebossat de base, amb un estuc superior de color siena. Els emmarcaments són de color pedra clara i les fusteries de color marró vermellós.

En els frisos sota la cornisa, el dibuix és d'inspiració clàssica amb cintes o palmetes. El fons és en general de color roig tant si es tracta d'esgrafiats com de repintats a la calç.

BARANES

Les baranes de les cases més antigues encara són de forja senzilla, tot continuant els models populars amb barrots verticals de quadrat i passamans cargolats com a complement decoratiu.

En els edificis més nobles hi trobem exemples fets amb passamans emmetxats que formen retícules esbiaixades.

Les baranes de fosa més freqüents són les de barrots tipus balustre de revolució.

Els acabats són a base de pintures a l'oli i ferromicacis tipus «plumbagina».

CARTA PERÍODE 1.2 (1892 - 1900)

Aquesta carta anuncia el que serà el modernisme. Disminueixen les cases amb paraments de colors pujats per donar pas als paraments imitació pedra i, sobretot, als esgrafiats. Desapareixen les pintures a la calç, i predominen les imitacions d'obra a la vista, que es converteixen en veritables esgrafiats amb juntes buidades de color gairebé blanc.

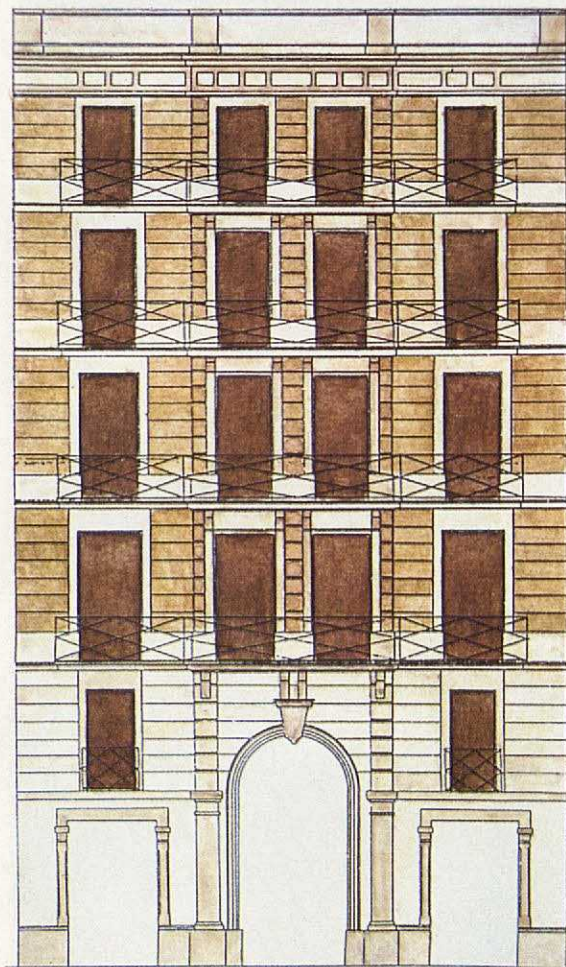
Distingim tres tipus d'acabat:

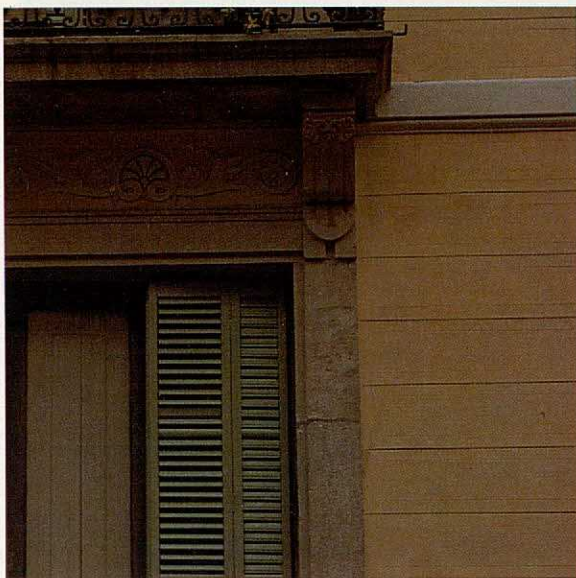
- 1- Estuc tradicional acolorit
- 2- Estuc tradicional imitació pedra
- 3- Esgrafiats
- 4- Esgrafiats imitació obra a la vista

1- Estuc tradicional acolorit

Cases voluntàriament acolorides, limitades a casos esporàdics. Són edificis amb paraments lliscats i filetejats o bé de superfície raspada amb poc relleu.

Hem donat una única combinació cromàtica de color siena amb emmarcaments clars i fusteries marró.

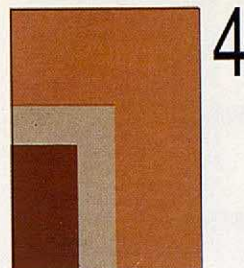
2

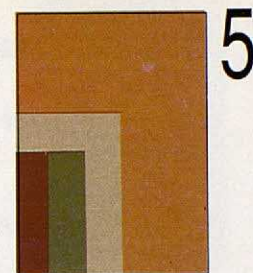
3

4

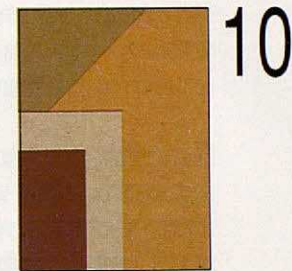
E0.25.65
F2.10.70
C3.29.21

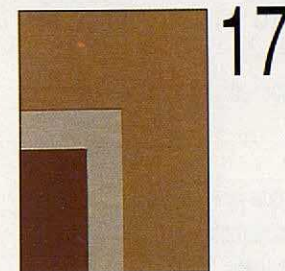
E8.30.60
F2.10.70
J4.21.43 / C3.29.21

D2.30.40 / C5.24.35
E8.10.60
C3.29.21

E8.30.60 / E8.25.55
F2.10.70
C3.29.21

E4.20.60
F2.10.70
D4.26.21

- 1.- A. Ferrer i Corriol. AAAB. Exp. 2426. Combinació 5.
2.- Carrer Casp, 36. Combinació 5.
3.- Carrer Floridablanca, 85. Combinació 9.
4.- Rambla Catalunya, 117. Combinació 17.

2- Estuc tradicional imitació pedra

Es dona en edificis amb paraments d'especejament molt marcat i amb bastant de relleu.

Per a aquest tipus han seleccionat tres combinacions cromàtiques. Es tracta de tres colors ombra.

Els tractaments patinats continuen de la mateixa manera que en el Període 1.1

3- Esgrafiat

Apareixen una sèrie d'edificis on l'esgrafiat no es només un complement, com passava en l'etapa anterior, sinó que ja es converteix en un element bàsic.

Es conserven els mateixos motius geomètrics de l'etapa anterior però apareixen noves versions. Al mateix temps, comencen a utilitzar-se els motius vegetals limitats generalment a plafons o sanefes, característics de les plantes coronament, combinats amb lesenes pètries.

Cromàticament els fons són de colors diversos, sempre foscos, mentre que habitualment les superfícies són més aviat homogènies, amb tons que van del siena a l'ocre groc.

4- Esgrafiat imitació obra a la vista

Les imitacions d'obra a la vista són abundants en els edificis construïts en aquest període.

La coloració és força uniforme pel que fa a la imitació de maons vermells que generalment presenten la junta de morter tallada en baix relleu, amb la pasta de color gairebé blanc.

De vegades combina amb paraments generals o de coronament d'altres colors i textures.

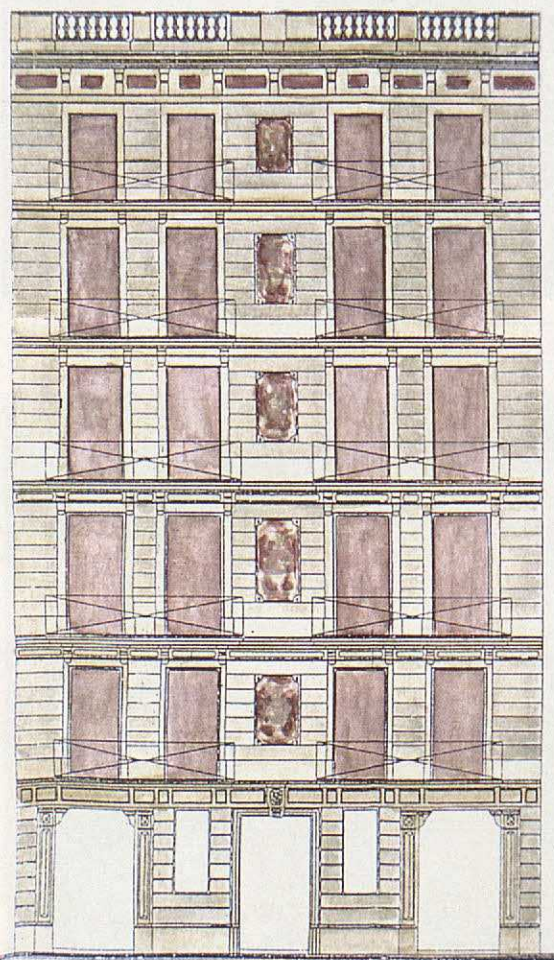
En determinats casos l'estuc imita obra cuita de color ocre groc amb juntes també blanques, com en el cas anterior.

En tots dos tipus els emmarcaments són de color pedra i les fusteries de color marró.

BARANES:

Les baranes típiques del moment són de fosa amb models més elaborats que en la primera fase de l'Eixample. Els barrots més habituals ja no són de tipus balustre sinó ornamentats. Els acabats són els mateixos que en el Període 1.1 amb pintures a l'oli i colors metàl·lics.

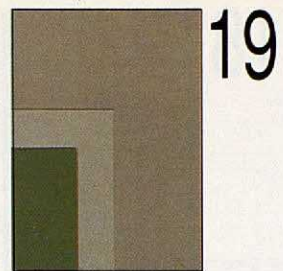
Molt probablement comencen a utilitzar-se les imitacions bronze, mantenint tot la coloració gris-negra dominant.

- 1.- *Jaume Clot i Trias. 1888. AAAB. Exp. 1283. Combinació 19.*
- 2.- *Carrer Balmes, 102-104. Combinació 20.*
- 3.- *Carrer Pau Claris, 181. Combinació 25.*
- 4.- *Carrer Consell de Cent. Combinació 22.*

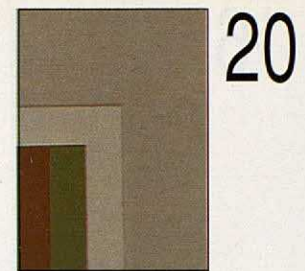

2

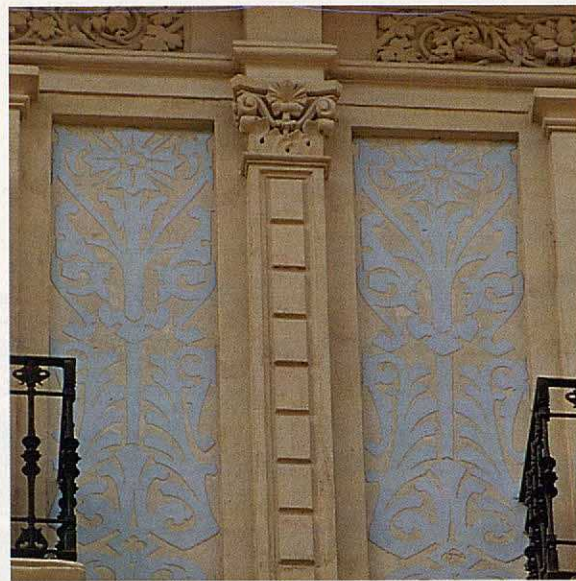
19

E8.10.60
F2.10.70
J4.21.43

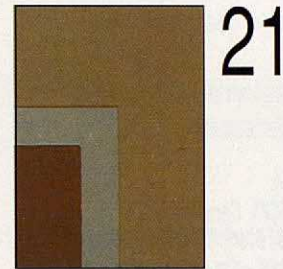

20

F2.10.70
F6.07.77
J4.21.43 / D4.26.21

3

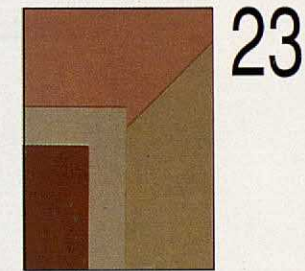
21

F2.25.55
F6.10.70
D4.26.21

22

E8.30.60 / C8.30.40
F2.10.70
C3.29.21

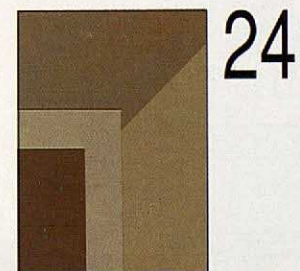

23

F2.20.60 / D2.20.60
F2.15.65
D4.26.21

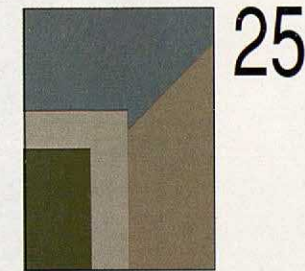

4

24

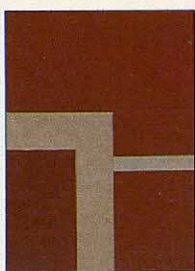
F2.20.60 / E4.15.55
F2.10.70
D4.26.21

25

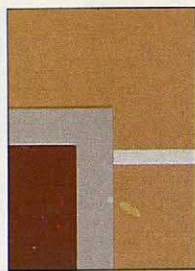
F2.10.70 / S0.10.60
F6.07.77
J4.21.43

16

C3.30.25 / G4.10.60
E8.10.60
C3.29.21

18

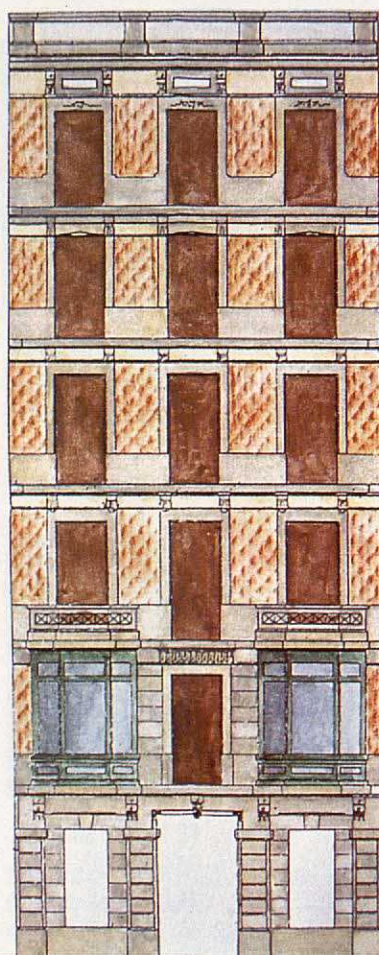

FD.30.70 / F6.10.80
F6.06.74
D8.18.34

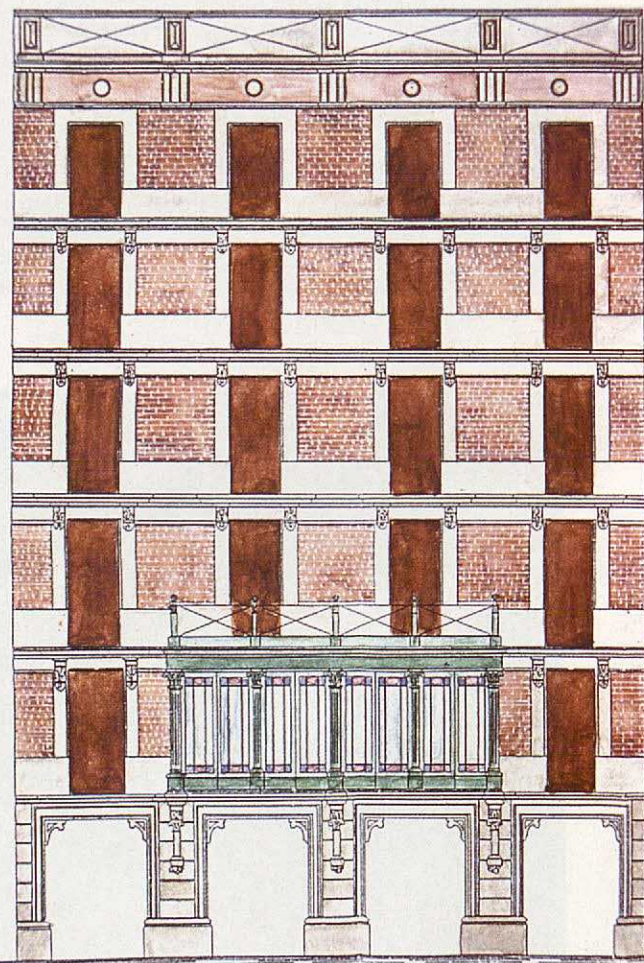

1

- 1.- Carrer Viladomat, 70. Combinació 16.
2.- Isidre Reventós. 1895. AAAB. Exp. 6023. Combinació 22.
3.- Emilio Sala Cortés. 1901. AAAB. Exp. 8160. Combinació 16.
4.- Antoni Pascual Carretero - 1916. AAAB - Exp. 9598. Combinació 34.

2

3

PERÍODE 2: MODERNISME

Es refereix a edificis construïts majoritàriament sota l'ordenança de 1892 fins a 1910-1915 (amb alguns exemples anteriors).

Es tracta d'una arquitectura força heterogènia. La recerca de l'individualitat pròpia del moment es posa en relleu amb els canvis de color.

CARTA PERÍODE 2

Hi ha un bon nombre de cases que queden al marge d'aquesta carta; són els edificis més emblemàtics, els de maó a la vista, els de pedra i els revestits de ceràmica o mosaic. Quant a la resta, diferenciarem tres grans grups d'acabats:

- 1- Estuc tradicional lliscat acolorit
- 2- Estuc tradicional imitació pedra
- 3- Esgrafiat

Quant a les façanes mixtes (parament amb dos o més tipus d'acabats) deduirem el color a partir de la suma de dues combinacions.

1- Estuc tradicional lliscat acolorit

És el grup menys abundant. En aquests exemples, el color té un pes important perquè es tracta de paraments llisos o poc espedejats. Normalment combina amb lesenes importants.

S'han identificat quatre tons bàsics: òxid de ferro vermell, ocre groc, gris verd i verd crom.

Els emmarcaments són de color pedra, com és habitual, i per a les fusteries hem assignat tres tons diferents: marró, per als paraments grocs; verd clar, per als paraments verd crom; i verd fosc, per als paraments verd gris i roig.

La combinació nº31 també es presenta com a imitació d'obra a la vista, raó per la qual hem assignat un color per a les juntes.

2- Estuc tradicional imitació pedra

Aquestes cases constitueixen un dels blocs més consistents del modernisme.

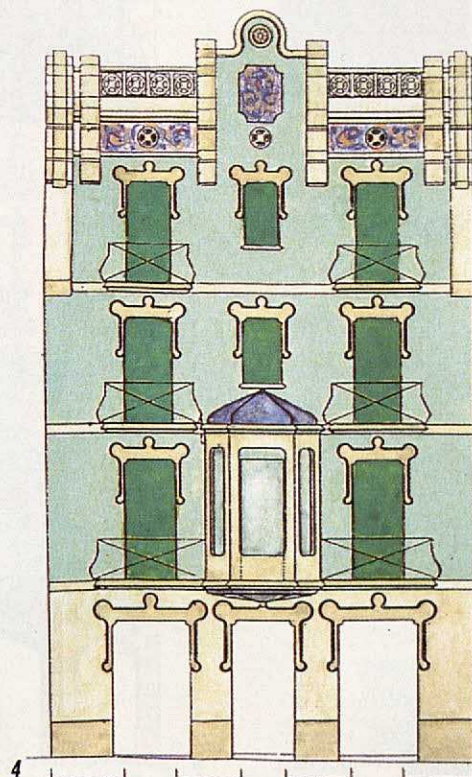
Juntament amb les que tenen paraments de pedra natural, solen utilitzar referències compositives del barroc o del rococó. Les façanes imiten encoixinats de pedra força rugosos i l'espedejament dels carreus, més petits que en el premodernisme, sol marcar plinto.

Aquestes cases acostumen a tenir coronaments molt ornamentats de tipus escultòric i, de vegades, el parament de coronament és de textura llisa o bé esgrafiat.

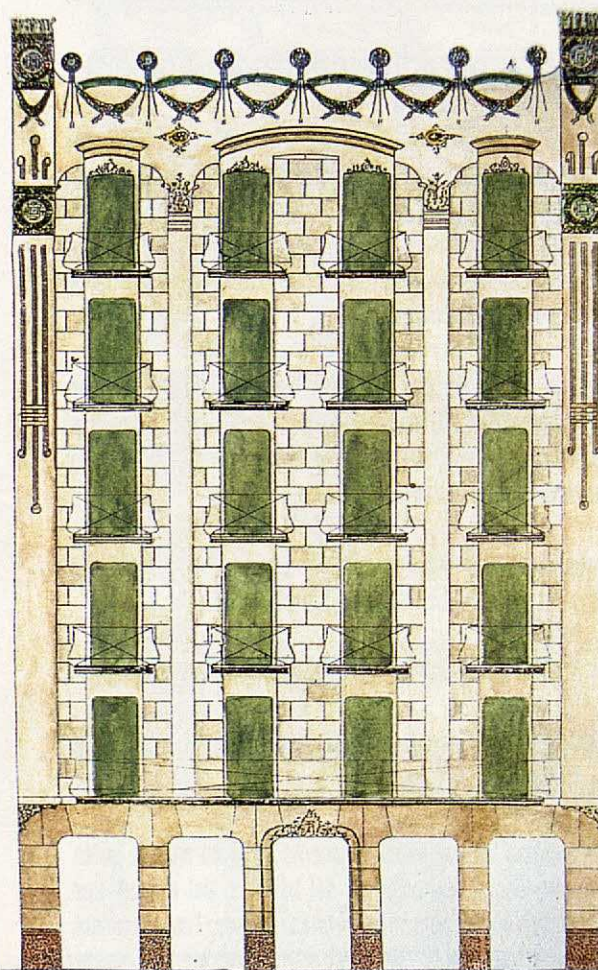
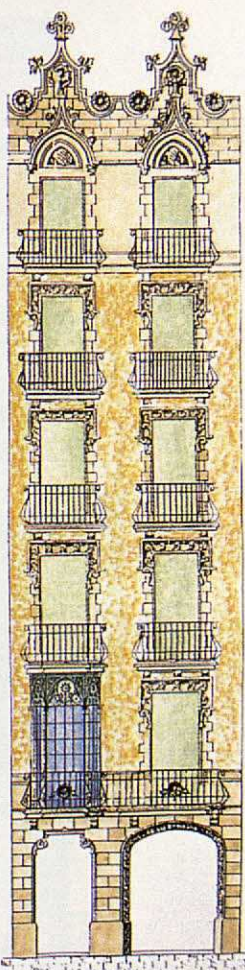
L'estuc, de color de la pedra de Montjuïc normalment utilitza sorra de riu, cosa que apropa el color i la textura de l'acabat als de la pedra natural, tot retocant aquest efecte amb veladures similars a les que trobem en els edificis del Període 1.

Hem seleccionat tres tons bàsics representatius del color de la pedra natural. Els emmarcaments canvien de color i són sempre una mica més clars.

En les fusteries dominen els tons veds però també pot acceptar-se el marró.

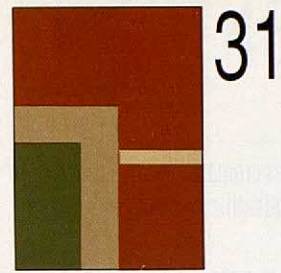

- 1.- Carrer València, 263. Combinació 31.
- 2.- F. Soler Catarineu. AAAB - Exp. 2822. Combinació 36 i 40.
- 3.- Ramon Frexé - 1914. AAAB - Exp. 15324. Combinació 36.
- 4.- Carrer Aribau, 161. Combinació 32.
- 5.- Rambla del Prat, 2. Combinació 34.
- 6.- Carrer Provença, 267-269. Combinació 35.

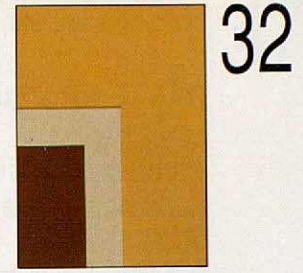

4

31

C4.30.40 / F2.15.75
F2.15.65
J4.21.43

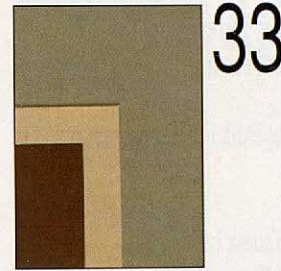

32

F0.30.70
F6.06.74
C6.14.16

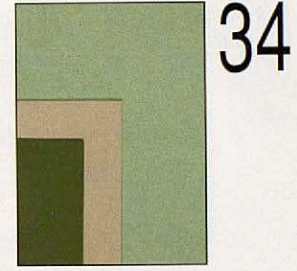

5

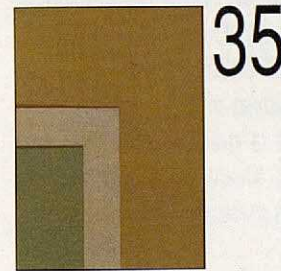
33

G4.10.60
F6.07.77
J7.17.21

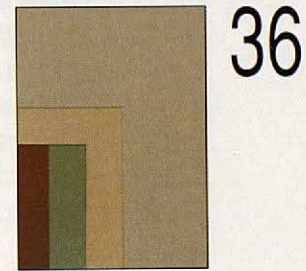
34

H6.11.75
F6.06.74
J4.21.43

35

F2.25.55
F2.10.70
J4.16.55

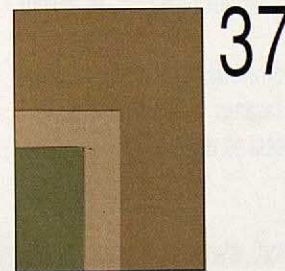

36

F2.15.65
F6.10.70
J4.16.55 / C6.14.16

6

37

E8.10.60
F2.10.70
J4.16.55

Les codificacions són:

3- Esgrafiat

Abasta la majoria de les combinacions cromàtiques del modernisme i correspon a la imatge que més s'identifica amb aquest període.

Es fa difícil parlar de tendències de composició o de color com en el Període 1. Els exemples més freqüents són aquells en què, amb un motiu únic, s'omple de forma il·limitada tot el parament de façana, però tampoc no són estranys els casos que canvien de color o dibuix a nivell del coronament, ni les combinacions diverses no repetitives.

És freqüent trobar dibuixos que es corresponen als d'un altre edifici, amb canvis en el color o en l'escala.

Els motius més freqüents són els vegetals il·limitats, i després els vegetals limitats.

Si en el Període 1 el color es distribueix tot conservant els fons, sempre més foscos que la superfície, durant el modernisme apareixen indistintament els colors clars com a fons o a l'inrevés, i trobem tant esgrafiats en alt relleu (positius) com en baix relleu (negatius).

Determinats esgrafiats més detallistes utilitzen retocs de pintura a la calç per destacar motius del dibuix quan amb dos colors no n'hi ha prou per ressaltar la composició. Des del punt de vista del cromatisme, els colors d'aquest període són més nets que els de l'etapa anterior i presenten una gamma molt més àmplia, en la qual cal destacar com a novetat la gran presència del verd (inexistent en el premodernisme). Quant a les combinacions generals, en gairebé la meitat hi és present el color verd.

Els dos colors que formen l'esgrafiat poden éser tant de fons com de superfície.

La resta de colors (el blau, el blanc, el roig, l'ocre, el violeta i el color pedra) també es combinen gairebé en totes les possibilitats.

En aquest període, el color dominant en les obertures, és el verd.

En edificis amb predomini de tons terra-ombra, hi troben fusteries marrons, com també en algunes façanes de dominant blava o groga però, al contrari del que succeïa en el Període 1, aquest no és un to dominant.

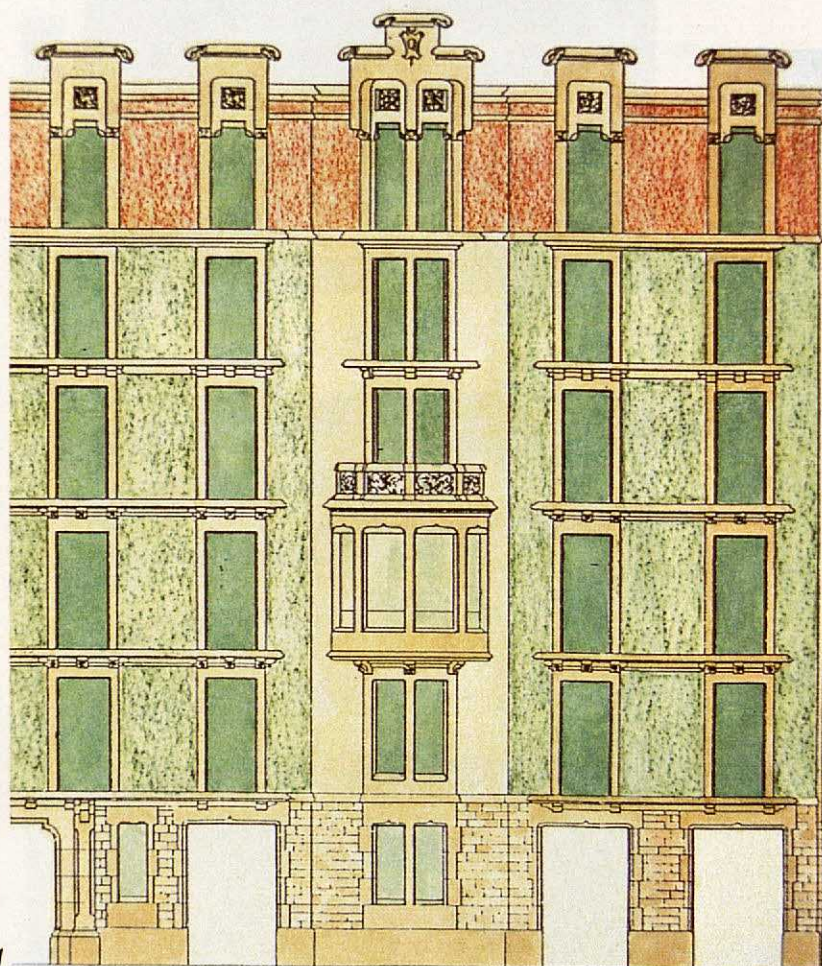
La recerca de l'individualisme propi d'aquest moment fa que hàgim detectat algunes excepcions a aquesta carta general, com ara fusteries de color beix, rosa o blau, cosa que no ha passat en el Període 1.

Aquests tons apareixen en edificis amb una potència decorativa rellevant i normalment es conjunten amb el color d'altres elements de la façana com ara esgrafiats, mosaics, ceràmica o vitralls.

Tot i no constar com a colors propis del període anterior creiem que poden utilitzar-se sempre que es trobin evidències de la seva existència.

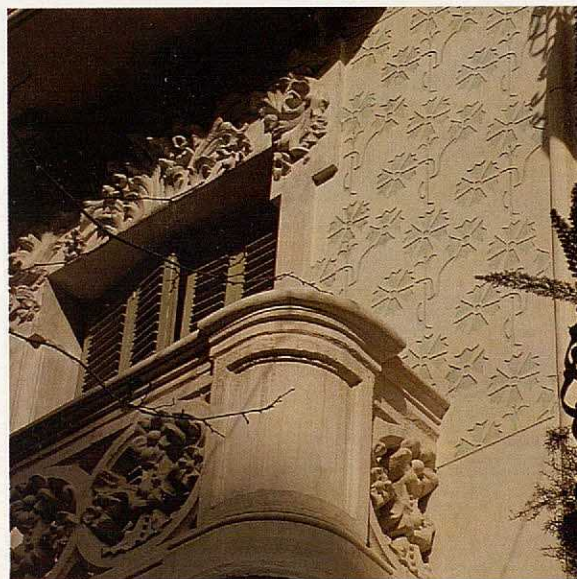
BARANES:

Durant el modernisme es manté el cromatisme general de baranes, si més no pel que hem pogut analitzar en les mostres extretes dels edificis. No obstant s'ha d'ésser cautelós en l'aplicació del color en aquests edificis ja que tant pel que s'ha vist en unes poques mostres com pel que la documentació gràfica de l'època demostra (projectes acolorits i quadres d'època), els elements metàl·lics sovint són clarament acolorits. Destaquen, sobretot, les reixes pintades del mateix color que les fusteries però alguns dibuixos ens mostren de colors blaus, marrons o d'altres. La resta de colors (el blau, el blanc, el roig, l'ocre, el violeta i el color pedra) també es combinen gairebé en totes les possibilitats.

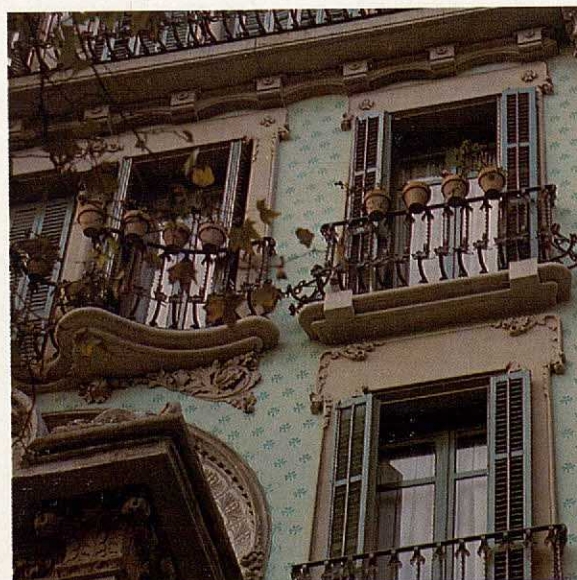

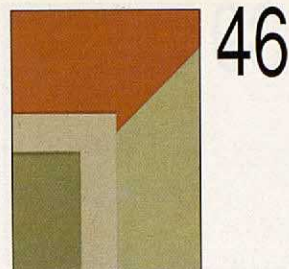
2

3

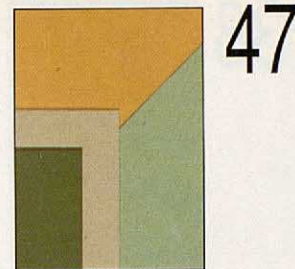

4

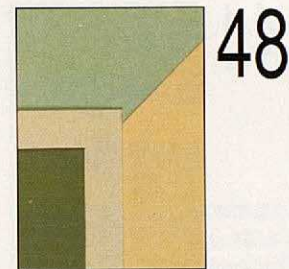
46

H4.15.70 / D2.30.50
F6.06.74
J4.16.55

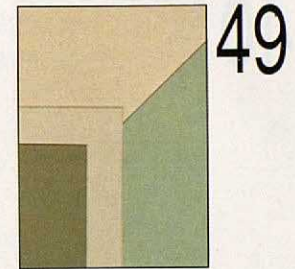
47

K2.15.65 / F0.30.70
F6.06.74
J4.21.43

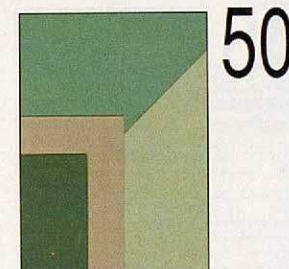
48

F6.20.80 / K2.15.65
F2.10.70
J4.21.43

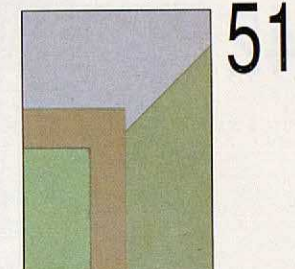
49

K2.15.65 / F6.10.80
F6.10.70
J4.16.55

50

H6.11.75 / L8.20.50
F2.10.70
M2.26.38

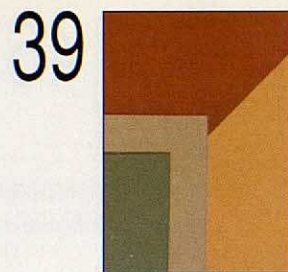
51

K2.15.65 / V0.15.65
F2.10.70
J8.13.74

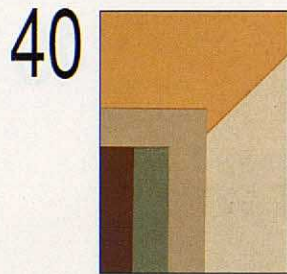
- 1.- J. Majo i Ribas. AAAB - Exp. 7603. Combinacions 36, 45 i 50.
2.- Carrer Girona, 113. Combinació 48.
3.- Carrer Bailen, 130. Combinació 49.
4.- Pg. Sant Joan, 45. Combinació 50.

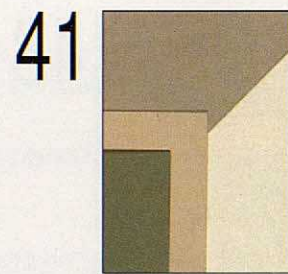
E8.20.60 / C4.30.40
F2.15.65
J4.16.55

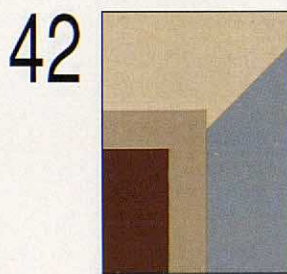
F0.30.70 / C8.25.45
F2.15.65
J4.16.55

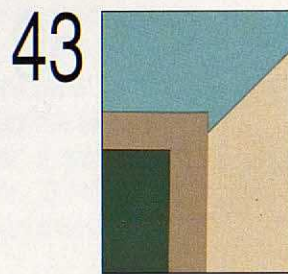
F6.10.80 / F0.30.70
F2.15.65
J4.16.55 / C6.14.16

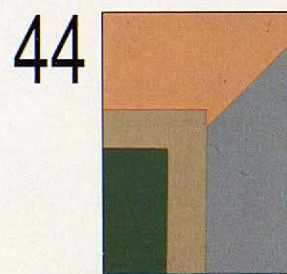
F6.10.80 / F2.10.70
F6.07.77
J4.16.55

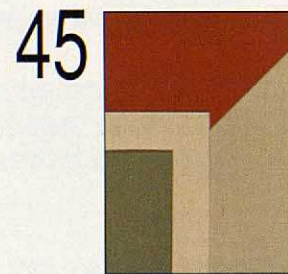
S0.10.60 / F6.10.80
F2.10.70
C6.14.16

E8.07.87 / P0.10.70
F2.10.70
M2.26.38

S0.10.60 / D2.20.60
F2.10.70
M2.26.38

F6.10.70 / C4.30.40
F6.07.77
J4.16.55

1

2

3

PERÍODE 3

POSTMODERNISME

L'arquitectura de 1910 al 1936 torna al classicisme i utilitza de nou els sistemes clàssics de composició, amb façanes molt jerarquitzades.

La volumetria de les cases augmenta i incorpora grans tribunes, balustrades i cossos afegits al parament general: àtics enrasats en façana, templets i mansardes.

La pedra natural perd preponderància davant de la pedra artificial; paralelament, els estucs es tornen homogèniament més clars. Els emmarcaments tendeixen a disminuir en importància mentre que grans lesenes emmarquen el parament general de l'edifici fins gairebé fer-lo desaparèixer.

Podem parlar de dos tipus d'edificis diferents:

Els d'arrel classicista (utilitzen el llenguatge clàssic), que conformen edificis molt acadèmics amb un to pedra dominant. Dins aquest grup, podem identificar diversos corrents estilístics, lligats al barroc francès, al neoclassicisme, al modernisme centroeuropeu, etc.

La via que podríem anomenar «noucentista» es recolza en els elements de l'arquitectura autòctona i popular, té una coloració molt més marcada i, en nombrosos casos, compta amb esgrafiats, emmarcats en plafons i cintes.

Les baranes bombades del modernisme desapareixen i es retorna a dissenys rectes a partir d'elements laminats forjats formant dibuixos senzills o amb aplicació d'elements de planxa industrialitzats.

Els pocs edificis racionalistes estudiats en el marc d'aquest treball ens permeten afirmar que llur cromatisme es mou dins d'uns altres paràmetres estètics i que no hi podem aplicar la carta de colors que correspon cronològicament al mateix període.

Els textos i escrits dels mateixos arquitectes del GATCPAC confirmen la voluntat de trencar, fins i tot cromàticament, amb l'arquitectura que es feia en aquell moment.

CARTA PERÍODE 3

També diferenciarem els tres tipus d'acabat:

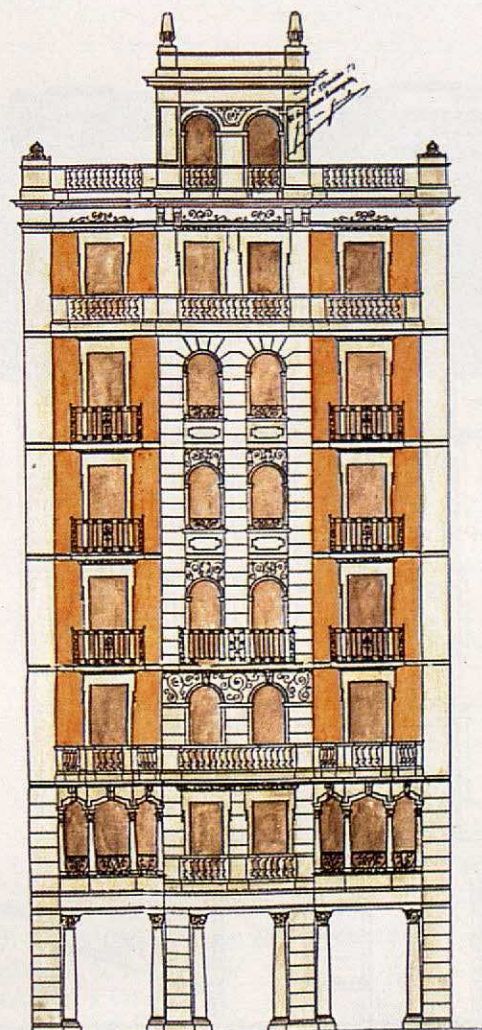
- 1- Estuc tradicional acolorit
- 2- Estuc tradicional imitació pedra
- 3- Esgrafiat

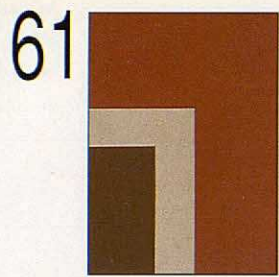
1- Estuc tradicional acolorit

És el grup menys abundant del període. En el sector de protecció n'hi ha pocs exemples. Es tracta, però, d'edificis representatius dins l'àmbit del que es feia en les àrees de l'Eixample encara poc consolidades en aquest període.

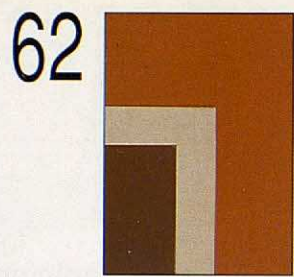
Hem distingit tres tons. Un ocre groc molt més nombrós que la resta, un ocre vermell i un roig roig, amb lesenes i elements complementaris de color pedra.

- 1.- Pg. Sant Joan, 103. Combinació 40.
- 2.- Gran Via de les Corts Catalanes, 413. Combinació 42.
- 3.- Carrer Còrsega, 258. Combinació 45.
- 4.- J. Domènech i Mansana. AAAB - Exp. 41136. Combinació 62.

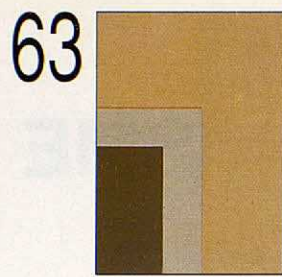

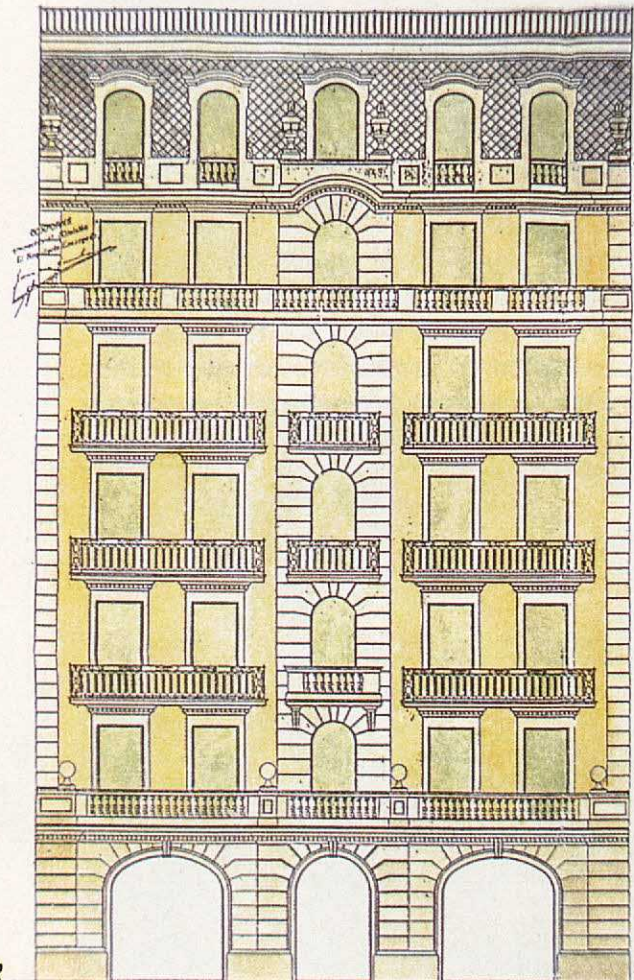
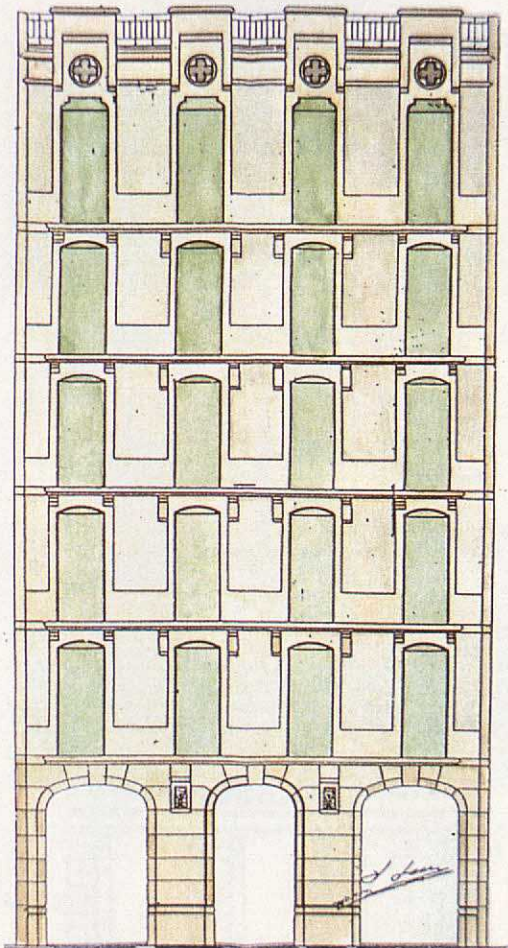
C2.22.43
F6.06.74
L9.22.26

E0.30.50
F2.10.70
C6.14.16

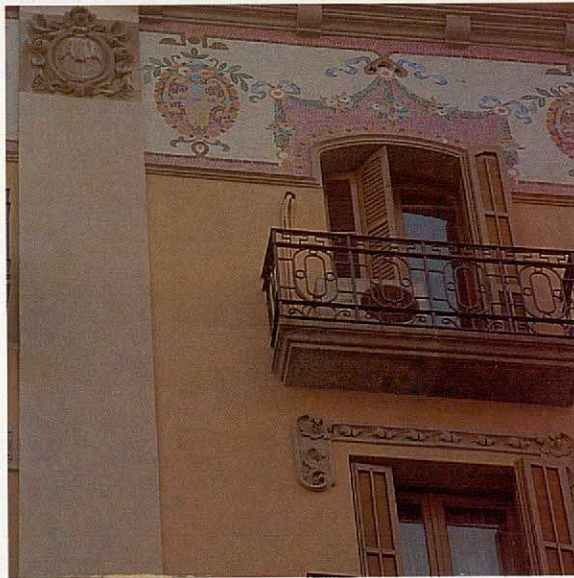

E8.20.70
F2.10.70
L9.22.26

3

4

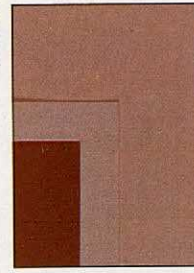
5

64

E8.10.60
F2.10.70
J7.17.21

65

F2.10.70
F6.06.74
G5.18.42

66

F2.15.75
F6.06.74
L9.22.26 / C6.14.16

67

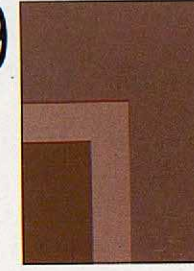
F2.30.60
F6.10.70
G5.18.42 / C6.14.16

68

F6.15.65
F6.10.70
G5.18.42

69

G4.10.60
F2.10.70
J4.16.55

- 1.- J. Masdeu - 1917. AAAB - Exp. 17039. Combinació 69.
- 2.- F. de P. Quintana - 1929. AAAB - Exp. 42502. Combinació 67.
- 3.- Carrer Muntaner, 57. Combinació 61.
- 4.- Carrer Aribau, 179. Combinació 63.
- 5.- Rambla Catalunya, 49. Combinació 64.

2- Estuc tradicional imitació pedra

Representa les dues terceres parts del total d'edificis mostrejats del sector de conservació corresponents al Període 3.

Responen a esquemes de composició clàssics que s'inspiren o bé en l'arquitectura acadèmica, o bé en el modernisme centroeuropeu. En molts casos es tracta d'edificis del primer Període de l'Eixample als quals s'afegeixen algunes plantes, els àtics o mansardes i les tribunes o balustrades de la planta noble, disfressant així l'edifici original.

S'han identificat sis combinacions cromàtiques diferents que van dels tons ombra més foscos als ocres clars. Hi predominen les fusteries de color verd oliva amb algun exemple marró o bicromàtic.

En aquests edificis les baranes sembla que hagin d'ésser negres però amb una presència important, sinó en quantitat almenys qualitativament, d'elements de llautó o daurats que destaquen de la composició general de l'edifici.

3- Esgrafiat

És el segon grup més important d'aquest període.

Tot i no ésser gaire nombrosos, aquests edificis es fan notar, pel seu cromatisme, molt destacat en comparació del grup anterior.

Els esgrafiats postmodernistes són essencialment diferents dels del període anterior, i enllacen molt directament amb els barrocs i rococós tan característics de Ciutat Vella.

Si en el Modernisme en general no dominen ni el pla de base ni el de superfície, ara el dibuix és clarament minoritari respecte al parament general, tant en els esgrafiats negatius com en els positius, que són els més freqüents.

Els dibuixos deixen de ser predominantment vegetals. La figura humana, els gerros i els trofeus són els elements més característics, normalment emmarcats amb plafons i sanefes que, de vegades, són l'únic motiu de la decoració.

Cromàticament, hem seleccionat sis combinacions que poden subdividir-se en dos grans grups: tres exemples que utilitzen l'ocre com a color de superfície i tres que utilitzen el blanc trencat o pedra.

Un mostreig més ampli probablement permetria incloure altres combinacions de blanc amb tons torrats i vermellorsos, ja detectats en paraments llisos però que en el sector de conservació estudiat no hi són presents, tot i donar-se en edificis d'altres àrees de la ciutat.

BARANES

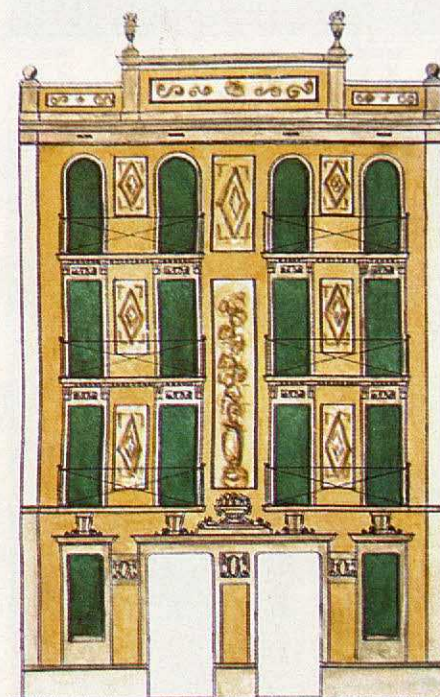
Durant el Període 3, les baranes segueixen el mateix procés que la resta d'elements arquitectònics. En desapareix la profusa ornamentació pròpia del Modernisme i es converteix en elements rectes de disseny més auster.

Els passamans cargolats de l'etapa anterior són substituïts per quadradets i barres gruixudes que acaben en rinxols i es decoren amb elements de planxa estampada tipus garlanda o bé amb aplics de fosa.

Els colors dominants són evidentment els metàl·lics foscos (gris pujat o negre mat) però apareixen com a complements importants, els passamans i poms de llautó així com els florons del mateix material que realcen les trobades de les barres que formen l'element.

Els daurats són propis d'aquest període en ornaments i complements atès que alguns dibuixos localitzats permeten suposar-ho així, com ara els que encara podem veure en l'arquitectura francesa o vienesa a què fan referència les nostres cases d'aquest moment.

A partir d'aquest període es comença a substituir els portals d'entrada a les cases, normalment de fusta, per portes de ferro amb vidres i reixes importants o bé es comença a reformar-les tot canviant els plafons de fusta per targes de vidre que sovint inclouen elements de fosa de llautó.

2

3

4

70

E8.20.60 / C3.30.25
F6.10.70
L9.22.26 / C6.14.16

71

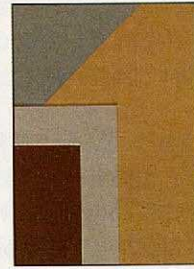
F6.07.77 / D6.25.55
F2.10.70
L9.22.26

72

E8.20.60 / E4.15.55
F2.10.70
C6.14.16

73

E8.20.70 / G4.10.60
F6.06.74
J7.17.21

74

F6.07.77 / E4.15.55
F6.10.70
G5.18.42

75

F2.15.75 / F6.15.55
F6.10.70
J7.17.21

- 1.- R. Puig Gairalt - 1923. AAAB - Exp. 35668. Combinació 72.
2.- Carrer Consell de Cent, 236. Combinació 70.
3.- Carrer Vilamarí, 26. Combinació 71.
4.- Carrer Muntaner, 15. Combinació 72.

RECOMANACIONS GENERALS

Cal un advertiment previ. La Paleta de Colors de Barcelona no pretén ser una relació de pintures a fabricar, tot i que el patrocinador -Pinturas Procolor- els ha inclòs en les seves cartes. Es tracta més aviat dels colors dels materials que componen les nostres façanes (estucs, pedres, pintures, etc).

Tampoc vol ser una recepta vàlida per a tots els edificis de Barcelona, ni tan sols per a tots els dels Sectors Històrics estudiats. Aporta recomanacions aplicables en la majoria de les intervencions de restauració de façanes, però no intenta obviar una Direcció Facultativa o un estudi més detallat en funció del seu valor històrico-artístic o grau d'intervenció desitjat.

En la tria dels colors corresponents a un edifici concret, les cartes que es presenten determinen una combinació cromàtica de manera pràcticament unívoca. Aquesta és la que es considera més coherent amb l'estil, la textura, el període i el material de la façana.

Tanmateix, no cal descartar la utilització de colors diferents sempre que s'elabori una proposta argumentada gràficament i analíticament.

Pel que fa als paraments, pot ser que hi manqui algun to, ja que el mostreig no abasta el 100 % dels edificis. S'han seleccionat els colors dominants del paisatge urbà. No hi són tots els que hi ha, però sí que tots són representatius de l'arquitectura de l'Eixample.

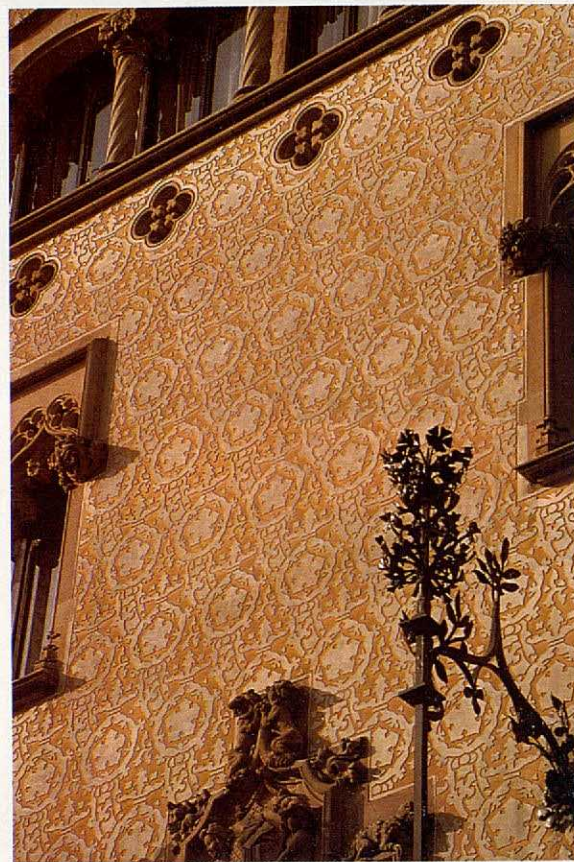
En les intervencions s'haurà de controlar fonamentalment l'harmonia cromàtica entre els colors del parament, emmarcaments i de les fusteries. Per aquest motiu, s'incorporen les combinacions cromàtiques diferenciades per períodes. Altres colors menys habituals es troben en les cartes específiques per a elements.

El color que s'indica per als emmarcaments, és el que caldrà utilitzar en la resta de complements arquitectònics de l'edifici (lesenes, cornises, franges d'estuc imitant pedra, etc) en el cas que no presentin una coloració pròpia. Els elements de pedra (natural o artificial) es deixen del to original.

Si hi ha canvis de to en un mateix element que combina parts de pedra amb altres d'estuc, la coloració de l'estuc s'haurà d'igualar al de la pedra un cop neta, tot prenent com a base els colors que es proposen per als emmarcaments.

En general, a Barcelona, les façanes es resolen amb combinacions bicromàtiques. No obstant, la presència de paraments singularitzats a planta noble o de coronament suposa tricromatismes.

També algun xamfrans o cases de parcel·la molt ampla es fragmenten, tot diferenciant paraments que serveixen de ròtula o bé que centren la composició.

1

2

En aquests casos, escollirem la combinació cromàtica dominant d'entre les proposades per al període a què correspon la casa, tot triant els altres tons d'entre els més fidels de la carta de colors d'aquell mateix moment.

Durant el modernisme la diferenciació cromàtica de les façanes en alçada es dona molt sovint per mitjà d'un canvi de tons de l'esgrafiats que, de vegades, fins i tot canvia de dibuix. En aquests casos, triarem els colors de la casa com si es tractés de dos edificis diferents, tot controlant els tons corresponents als emmarcaments i a les fusteries que en general s'haurien d'unificar.

Totes les alternatives han estat elaborades en funció del pes o de la superfície ocupada pels diferents colors. No obstant, hi pot haver excepcions. Aquest és el cas d'alguns esgrafiats, en els quals la proporció de superfícies d'un to pot no ser la mateixa que la proposada. Si un vermell i un groc es combinen en un esgrafiats amb superfícies molt fragmentades i amb un dibuix molt retallat, en resulta una façana ataronjada. En canvi, si domina el groc, un vermell situat en els fons no farà altra cosa que ressaltar el relleu del dibuix i el color principal.

Igual d'important és mantenir la textura i l'acabat originals, perquè tenen relació directa amb el color. De fet, els canvis de to entre paraments i emmarcaments en general presenten un salt poc diferenciat, que es fa més acusat per la textura o el material diferents de cada element.

D'això se'n dedueix que la restauració d'una façana amb productes excessivament cobrents no serà mai recomanable, ja que es perdrien les textures originals, i es produeix un efecte de pèrdua de volum, generalment més contraproductiu que una desviació en els tons de color.

De la mateixa manera que el color va lligat a un període determinat, també les textures i els espejaments responen a una concepció global de la façana i, per tant, no se'ls pot elegir arbitràriament.

Els paraments sense juntes són escassos i corresponen a façanes decididament acolorides, mentre que les de tons més neutres (Ombra o Montjuïc) marquen sempre espejaments.

Els espejaments de l'estuc responen a la necessitat de formació de juntes de treball segons la tecnologia pròpia de la posada en obra, però es concreten en la imitació dels treballs de pedra que pretenen imitar. També era freqüent, a la fi de segle, la imitació d'obra vista amb la tècnica de l'esgrafiats.

En els estucs, la textura més habitual és la raspada, que vol apropar-se a l'aspecte de la pedra buixardada. La segueix en importància la lliscada, mentre que la desbastada, minoritària, cal reservar-la per a sòcols i se la troba, sobretot, en edificis modernistes o molt propers a aquest sector estilístic.

- 1.- Edifici tornat a pintar tot respectant el cromatisme històric.
- 2.- Edifici netejat i hidrofugat.
- 3.- Edifici tornat a estucar.

Tots els especejaments poden marcar plinto o no (rectangle inscrit més treballat), i es més freqüent que l'incorporin (una quarta part de les imitacions a mamposteria). L'amplada del llistell serà de 2 a 4 cm. segons la dimensió del carreu. La mida més habitual d'aquests oscil·la entorn dels 30 x 50 cm., tot seguint les proporcions gregues marcades per la secció àurea 1:1'618. En el cas dels especejaments correguts o a inglet, el tamany de la peça pot ésser més gran, amb bandes horitzontals de fins 40 - 50 cm. d'alçada. La dimensió dels carreus augmenta quasi cronològicament, en correspondència també amb la major volumetria i importància de l'edifici.

La mida de l'especejament serveix per ajustar l'escala de composició general de la façana. En general els carreus petits i les juntes poc profundes corresponen a edificis més senzills, mentre que els encoixinats i els carreus de mida gran encaixen millor en edificis més senyorials i en els basaments.

Una vegada fixats la textura i l'especejament, l'aspecte final del parament pot modificar-se amb alguns recursos propis de l'ofici.

El més utilitzat és el dels patinats. Mitjançant la superposició d'aiguades aplicades en fresc sobre l'estuc acabat d'executar, es poden simular els diferents tons que pren la pedra natural de carreu a carreu. Cal fer servir tints de tons poc diferenciats, tot evitant els contrastos excessius i les distribucions regulars.

En funció de l'estat de conservació i un cop estudiada la façana a restaurar, caldrà escollir el grau d'intervenció, tot analitzant els mitjans de què es disposi i definint un mètode de neteja o restauració per a cada un dels elements que intervenen en la composició. Les façanes són massa heterogènies perquè un únic producte ens ho resolgui tot sense espatllar res. Haurem d'efectuar assaigs per a cadascun dels procediments escollits.

Per escollir el grau d'intervenció, tindrem en compte l'estat de conservació dels estucs. Haurem corregit abans aquelles mancances que trobem en la base de la patologia de la façana: humitats, canalons, degotalls, ràfecs, etc.

Distingirem 4 nivells de deterioració:

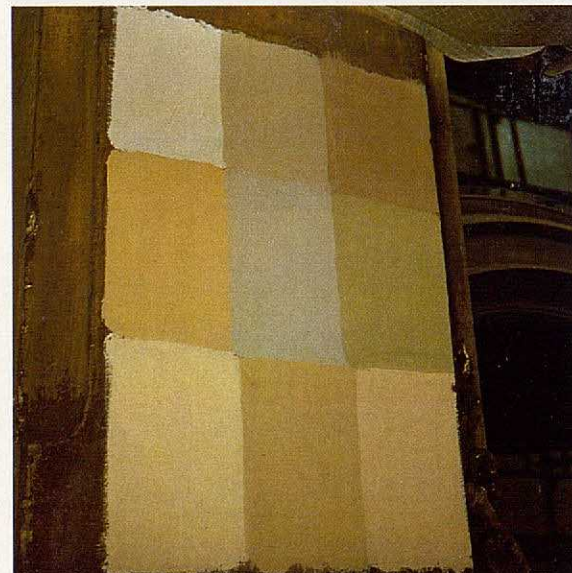
- a) Patologies per desvinculació entre parament i arrebossat
- b) Patologies per desvinculació entre arrebossat i estuc
- c) Erosió de les capes superficials de l'estuc
- d) Acumulació de brutícia superficial.

a) La solució al primer cas és tornar a arrebossar de nou i després refer l'estuc. Cal que recordem que, si es vol evitar l'aparició de taques i efflorescències, s'ha d'utilitzar morter de calç. L'aparició de sals, sobretot quan es produeixen en l'interior de la massa, causa escrostaments i desvinculacions provocats per l'aigua de pluja o per humitats procedents de capilaritat o de l'interior de l'edifici.

1

- 1.- Edifici pintat artificialment tot deformant-ne la imatge arquitectònica.
- 2.- Proves de color absurdes, sense respectar el cromatisme històric.
- 3.- Combinació de colors harmònica i respectuosa amb la pigmentació original.

2

b) En el segon cas, les patologies es produeixen per manca d'adherència entre les diferents capes de revestiment. Això pot ser provocat per un estuc poc treballat o per manca de preparació de la base. Sovint denota la sobreposició d'estrats o «pells de sacrifici» que caldrà analitzar i documentar a fi de conèixer l'evolució de la façana.

Caldrà eliminar els estrats mal adherits, tot cercant un revestiment ferm i suficientment aspre que permeti sobreposar-ne un de nou amb garanties d'estabilitat. Poques vegades podrem arribar a conservar l'arrebossat original, ja que generalment resulta poc operatiu.

c) Les erosions superficials cal cercar-les en la pluja. Aquesta és sempre una mica àcida i, en el medi urbà, conté diòxid de carboni i de sofre. Aquests componets, amb presència d'aigua, formen l'àcid sulfhídric que, en reaccionar amb el carbonat càlcic de l'estuc, es transforma en sulfat càlcic. La superfície es degrada progressivament, tot deixant a la vista les capes inferiors més riques en àrid.

La formació de crostes negres és causada pels successius cicles d'impregnació i evaporació de l'aigua en indrets poc rentats per la pluja, la qual arrossega bicarbonats i sulfats de calç procedents de la reacció interior, juntament amb la brutícia dipositada en la superfície.

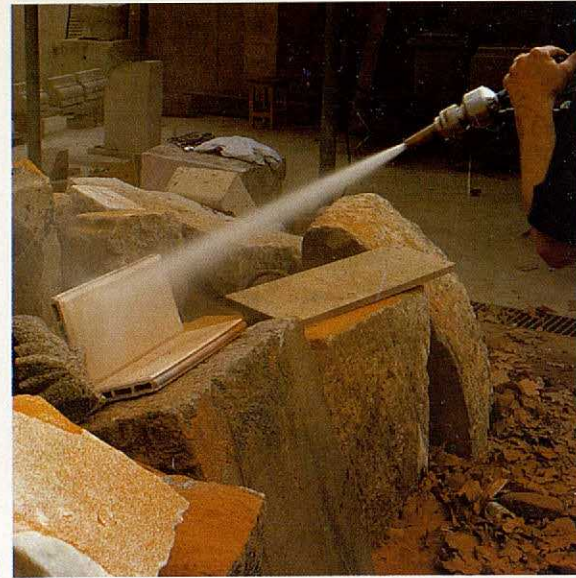
Aquests àcids debiliten les capes internes de l'estuc i s'acaben produint desvinculacions entre la massa interior i la superfície, cosa que provoca la caiguda de les crostes.

Aquestes patologies es resoldran netejant l'estucat, o bé hidrofugant quan es conservi el color, o bé reacolorint amb pintures al silicat o al dissolvent. Quan el revestiment ho justifiqui, es poden emprar mètodes més sotificats de restauració, com ara la injecció de morters corregits, etc.

La consolidació superficial d'estucs no es pot generalitzar. La utilització de resines epoxídiques fa que es pugui controlar poc l'envelliment de l'operació. Són més adients els consolidants a base de siloxans.

d) L'acumulació de brutícia superficial només comporta problemes de neteja. Caldrà controlar que aquesta no provoqui noves patologies o efectes contraproductius. Per això, haurem d'escollir productes de restauració i mètodes adequats a les necessitats i condicions de l'obra. (Vegeu quadre adjunt).

L'estuc és un material de revestiment relativament tou, i que s'erosiona fàcilment. S'haurà de vigilar tant la pressió d'aplicació en els sistemes mecànics com la penetració dels productes aplicats que poden tenir efectes contraproductius.

1

Mètodes de neteja de l'estuc

Sistema	Característiques	Idoneïtat	Cost
Manual: Raspall.	Paciència. Estris no metàl·lics controlar degoteig aigua bruta	Estucs de tots tipus amb brutícia lleugera.	Baix
Humit: Aigua Nebulitzada.	Baixa pressió i insistència. Equip especial. Aigua destil·lada.	Estucs ben adherits amb brutícia difícil.	Alt
Humit abrasiu: Doll d'aigua (calenta o freda).	Baixa pressió i poc temps. Aplicació de dalt a baix. Perill de desprendiment. Escorrenties.	Estucs corrents, ben adherits amb brutícia superficial.	Baix
Sec: Micronització de partícules (pols d'alumini, vidre, closques vegetals, etc.).	Personal i equip especialitzat. Baixa pressió. Contaminant.	Estucs ben adherits.	Molt Alt
Mixt: Micronització i aigua.	Personal i equip especialitzat. Escorrenties.	Estucs ben adherits. Utilitzar localitzadament.	Alt
Sec abrasiu: Doll de sorra.	Evitar-ho.	Mai.	Mitjà
Químic: Productes àcids, (fluorhídric, clorhídric).	Evitar-ho.	Mai.	Baix
Químic: Productes alcalins (sosa càustica).	Humectació prèvia. Neutralització. Perill d'eflorescències.	Estucs adherits però amb taques greus, aplicat puntualment.	Baix
Apòsits: «impaccos» de pasta de paper, argiles.	Personal especialitzat. Assaigs no destructius.	Estucs delicats, restauracions conservadores.	Molt Alt

CRITERIS D'INTERVENCIÓ

1. DIAGNOSI

Abans de restaurar una façana, cal examinar-la amb deteniment per tal d'esbrinar-ne totes les particularitats i les transformacions sofertes; i identificar els materials, les patologies existents, i les traces de color que pràcticament sempre hi subsisteixen.

2. NIVELL D'INTERVENCIÓ

En funció de l'anàlisi prèvia, s'escollirà el nivell d'intervenció adequat: substitució d'elements, restitució o restauració.

En els dos primers casos, caldrà l'estudi i la documentació de les parts a eliminar i la tria dels materials i tècniques més apropiats per a l'edifici original i els nous elements.

En cas de restauració, s'escollirà un procediment compatible amb les característiques dels materials de suport.

3. NETEJA

Independentment dels materials que trobem, la restauració començarà sempre amb una neteja meticulosa i selectiva, mitjançant mètodes no abrasius: aigua nebulitzada, raspalls manuals, doll d'aigua a baixa pressió.

Qualsevol mètode o producte s'assajarà prèviament. No s'intentarà d'amagar el pas del temps en l'edifici, però es resoldran les patologies que hi hagin aparegut.

S'ha de ser tolerant amb les discontinuïtats evidenciades després d'una neteja meticulosa.

4. REACOLORIT

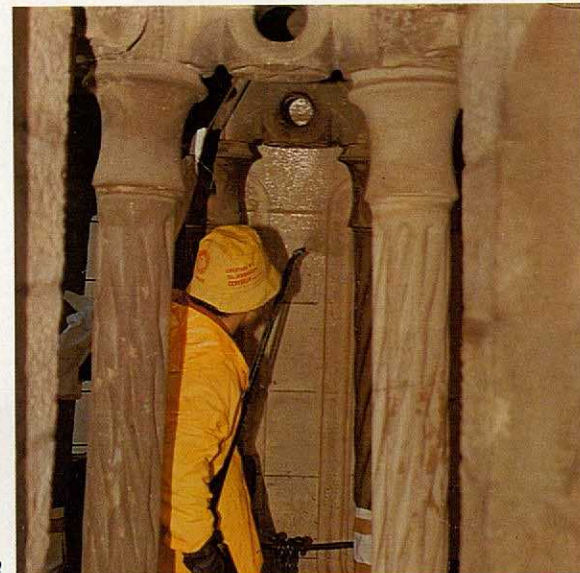
Quan els colors originals s'hagin esvaït excessivament, un cop nets els paraments es recuperarà el color per mitjà de tècniques de veladura: Pintures transparents a base de resines en dissolució o minerals i pigments inorgànics.

S'aplicaran en pel·lícula prima i seguint l'especejament del parament. Són compatibles totes les pintures tradicionals aplicades molt diluïdes, de manera que respectin la textura pròpia de l'acabat original.

S'aconsella recórrer a aplicacions discontinües de les pintures, com en els tradicionals patinats de l'estuc imitació pedra.

- 1.- Neteja d'estuc amb doll d'aigua a pressió.
- 2.- Edifici amb deficiències d'adherència del revestiment que ens fa dubtar de quin dels estrats cal recuperar. L'inferior és més coherent amb la composició arquitectònica.
- 3.- En qualsevol restauració és imprescindible una neteja meticulosa.

5. REPINTAT

Quan les tècniques de veladura resultin insuficients i no sigui possible la substitució i/o restitució dels acabats de façana originals, s'haurà de repintar d'acord amb les cartes de color seleccionades, en les quals s'ha previst aquesta eventualitat.

El repintat es farà amb pintures minerals (silicats) o de resines en dissolució. Totes elles permeten un grau de penetració i de protecció del suport compatible amb el respecte del cromatisme original.

6. REESTUCAT

Quan calgui refer el revestiment, el criteri serà tornar a l'estat primitiu, fent servir com més millor, les mateixes tècniques i materials.

Es conservarà la màxima superfície possible de l'acabat original, sense voler-ne emmascarar les parts substituïbles.

El nou acabat serà fidel a l'antic, no només quant al color, sinó pel que fa a la textura i a l'especejament.

7. COMBINACIONS CROMÀTIQUES: PARAMENTS

En la tria del color del parament es tindran en compte les traces de color subjacents i el període de construcció de l'edifici. Els colors dels altres elements de la façana s'escolliran després, en base a aquest primer color.

Aquests colors es troben recollits en les cartes de combinacions cromàtiques que proposa l'estudi. En elles s'ha tingut en compte:

- El respecte al material original.
- La coherència històrica.
- La integració paisatgística.
- L'harmonia entre els elements.

8. COMBINACIONS CROMÀTIQUES: EMMARCAMENTS I ELEMENTS COMPLEMENTARIS

Les recomanacions generals de neteja expressades en el punt 3 poden ser traslladades directament a aquests elements.

Per llur natura pètria, admeten sistemes més contundents que els paraments (decapants o abrasius). El repintat excessiu d'aquests elements és el responsable de la majoria de fracassos cromàtics.

La norma general hauria de ser una bona neteja i hidrofugació posterior. En cas que sigui necessari un reacompliment, se seguiran les indicacions de l'apartat 4, amb tons més clars que el parament.

1

2

9. COMBINACIONS CROMÀTIQUES: FUSTERIA

S'escollirà un to en funció dels recomanats per a la combinació cromàtica que correspongui.

Els colors dominants són marrons i verds i les pintures seràn del tipus esmalt sintètic brillant. No aconsellem l'ús de vernissos, excepte en portals de planta baixa. El criteri de composició original és el de tractament del forat com a buit fosc contrastat amb el color del parament.

En cas d'optar per solucions bicromàtiques, la persiana serà sempre verda i la balconera sempre marró. Mai a l'inrevés.

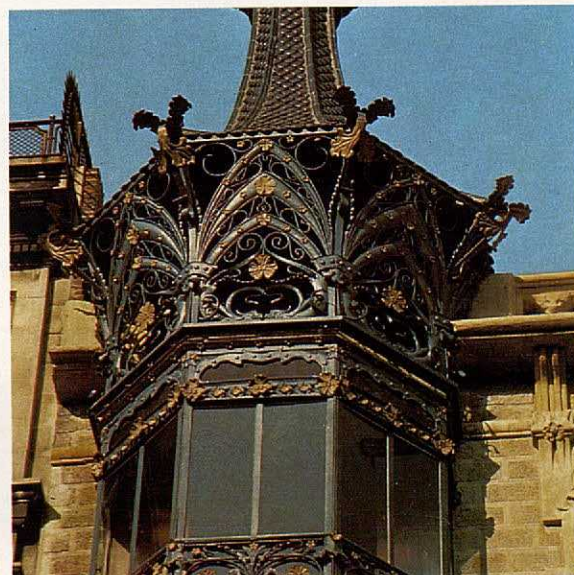
10. COMBINACIONS CROMÀTIQUES: SERRALLERIA

Els colors seran entonats amb el cromatisme general de l'edifici. Prenent com a base els tons foscos, s'utilitzaran preferentment imitacions a plumbagines a partir d'esmalts, amb partícules micàcees o no, però sempre amb una certa saturació de color. Es fugirà del negre o del gris acromàtics que seran reservats per a edificis essencialment blancs.

La indústria química de les pintures, amb els esmalts a base de partícules fèrriques ha aconseguit una bona referència a les originals plumbagines a base d'oli de lí i serradís de metalls.

3

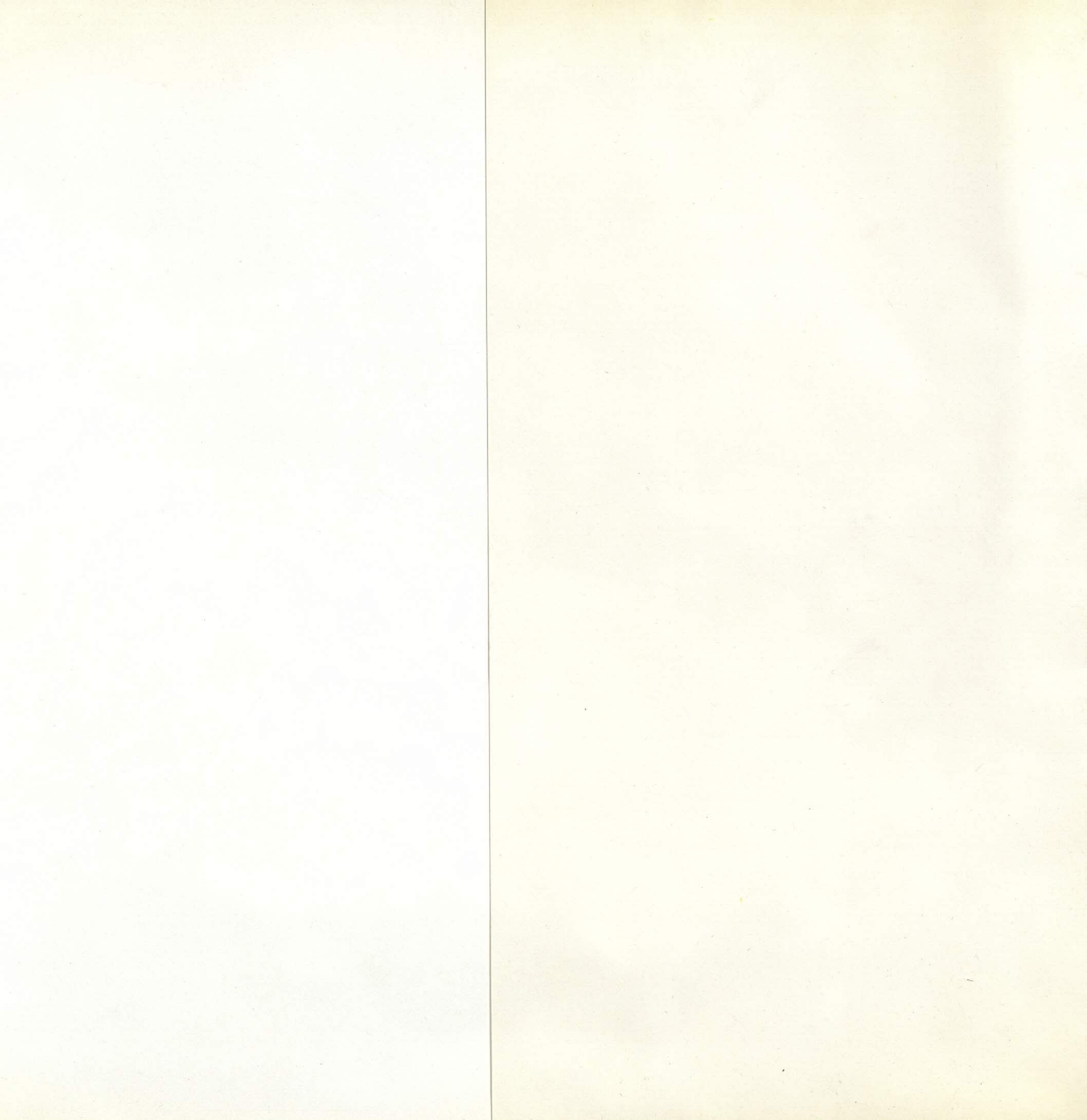
4

1.- Comprovació dels colors d'un esgrafiament modernista segons la carta de colors de l'Eixample.

2.- Elements de pedra netejats i hidropugats.

3.- Repintat de fusteries segons el cromatisme original.

4.- Repintat de serralleria que ressalta la decoració forjada.

Paintures
Procolor

Ajuntament de Barcelona

AIGUAJOC
BORRELL

